

Mihail Jurjevics Lermontov

Korunk hőse

(regény)

**Fordította:
Áprily Lajos**

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

I BELA

II MAKSZIM MAKSZIMICS

PECSORIN NAPLÓJA

ELŐSZÓ

I TAMANY

MÁSODIK RÉSZ

PECSORIN NAPLÓJÁNAK UTOLSÓ RÉSZLETE

II MARY HERCEGKISASSZONY

III A FATALISTA

Minden könyvben az előszó az első és egyúttal az utolsó szereplő; vagy a mű céljának a megmagyarázására szolgál, vagy arra, hogy az írója bírálatra feleljen és igazolja magát. De az olvasókat általában nem érdekli az erkölcsi cél és a folyóiratok támadása, s ezért nem olvassák el az előszókat. Pedig kár, hogy ez így van, kár különösen nálunk. A mi közönségünk még olyan fiatal és naiv, hogy nem érti meg a mesét, ha nincs a végén erkölcsi tanulság. Nem sejtí meg a tréfát, nem érzi meg a gúnyt; egyszerűen rosszul van nevelve. Nem tudja még, hogy jobb társaságban és jobb könyvben nincsen helye a nyílt szitkozódásnak, s hogy korunk műveltsége sokkal élesebb s majdnem láthatatlan, de azért nem kevésbé halált hozó fegyvereket talált fel, melyek védhetetlen, biztos csapással sújtanak a hízélgés leplében. A mi közönségünk hasonlít a vidéki emberhez, aki kihallgatja két ellenséges táborhoz tartozó diplomata beszélgetését, s meg van győződve róla, hogy mind a kettő megcsalja kormányát kölcsönös és gyengéd barátságuk érdekében.

Ez a könyv csak nemrég saját kárán tapasztalta, mit jelent bizonyos olvasók, sőt folyóiratok szerencsétlen hiszékenysége, mely a szavaknak betű szerinti értelmet ad. Voltak, akik szörnyen megsértődtek, s teljesen komolyan, hogy ilyen erkölcstelen hőst állítanak eléjük példaképül, mint a Korunk Hőse; mások meg nagyon finoman megjegyezték, hogy az író itt a maga s ismerősei arcképét rajzolta meg... Régi és szánalmas história! De úgy látszik, Oroszország már úgy van teremtvé, hogy minden megújulhat benne - kivéve ezeket a badarságokat. A bűbájos tündérmesék legbűbájosabbika sem kerüli el nálunk azt a vádat, hogy egy létező személyt próbált megsérteni.

Korunk Hőse, igen tisztelt uraim, valóban arckép, de nem egy emberé: olyan arckép, mely egész nemzedékünk hibáit hordozza, teljes fejlettségük fokán. Erre azt mondják nekem, hogy az ember nem lehet ilyen rossz; én pedig ezt kérdezem: ha hinni tudnak minden tragikus és romantikus gonosztevő létezésének lehetőségében, miért nem hisznek Pecsorin valóságában? És ha tudtak gyönyörködni sokkal rémesebb és undorítóbb kitalálásokban - ez a jellem, mégha kitalált is, miért nem lel önöknél kíméletet? Nem azért-e, mert több igazság van benne, mint amennyit kívánnának?

Azt mondják, hogy nincs benne erkölcsi tanulság? Bocsánatot kérek. Eleget etették már az embereket mindenféle édességgel; elrontották vele a gyomrukat; szükség van a keserű orvosságra s a maró igazságra... De azt se gondolják ezek után, hogy e könyv szerzője valaha is arról ábrándozott, hogy az emberekből eltüntesse hibáikat. Isten őrizze meg az ilyen tudatlanságtól! Egyszerűen jólesett neki megrajzolni a mai kor emberét, amilyennek látja, s amilyen alakban, az önök szerencsétlenségére, túlságosan sokszor találkozott vele. Elég az is, hogy könyvem megmutatja a betegséget; hogy miképp kellene meggyógyítani - csak az Isten tudja.

ELSŐ RÉSZ

I BELA

Postalovakkal indultam el Tifliszből. Szekerem egész málhája egy kisebb útításka volt, melyet félig megtömtem grúziai útijegyzeteimmel. Legnagyobb részük, az önök szerencséjére, elveszett, az útításka azonban, az én szerencsémre, a többi holmival együtt, épségben maradt.

A nap már lebukott egy havas hegyerinc mögé, mikor elértem a kojsauri völgyet. Az oszét kocsis fáradhatatlanul hajszolta a lovakat, hogy az éjszaka beálltaig elérhessük a kojsauri tetőt, és torkaszakadtából énekelt. Felségesen szép ez a völgy! Mindenfelől megjárhatatlan hegyek, vörhenyes sziklaszirtek, melyeket zöld repkény és egy-egy platánfacsoport koszorúz, vízmosásokkal barázdált, sárga szakadékok, s odafenn magasan, magasan a hó arany színű csipkézete, odalenn pedig az Aragva, mely összeölelkezik egy névtelen folyócskával; zuhogva szakad ki egy fekete, köd ülte hasadékból az a névtelen folyó, ezüsfonálként nyúlik el, s úgy csillog, mint egy pikkelyes kígyó.

Amikor a kojsauri hegy lábáig eljutottunk, megálltunk egy *duhan* mellett. Itt vagy húsz lármás grúz és havaslakó verődött össze; a közelben tevekaraván állapodott meg, hogy itt töltsék az éjszakát. Ökröket kellett fogadnom, hogy az átkozott hegyre felvontassák szekeremet, mert már őszi volt, száraz, kemény hideg - s a hegyen át vezető út körülbelül két verszta.

De mit tehettem? Hat ökröt és néhány oszétot fogadtam. Egyikük vállára kapta az útításkámat, a többiek pedig egybeolvadó kiáltozás közepette segíteni kezdtek az ökröknek.

A szekerem mögött négy ökör húzott egy másik szekeret, olyan könnyen, mintha a terhe meg se kottyanna nekik, pedig az a szekér jól meg volt tetézve. Ezen egészen elcsodálkoztam. A szekér mögött a gazdája haladt; ezüsfoglalatú, kis kabard pipából füstölgetett. Vállrojt nélküli tiszti kabát volt rajta, fején bolyhos cserkeszsapka. Ötvenesztendősnek néztem, barna arcszíne azt mutatta, hogy már régen barátkozik a Kaukázuson túli nappal; idő előtt megöszült bajusza sehogy sem illett határozott járásához s eleveenségéhez. Odamentem hozzá, s meghajlással köszöntöttem; némán viszonzta meghajlásomat, s egy hatalmas füstgomolyagot fűjt ki szájából.

- Úgy látszik, útítársak vagyunk.

Ismét meghajolt szótlanul.

- Ugyebár, Sztavropolba megy?

- Eltalálta... kincstári holmival.

- Legyen szíves, árulja el, hogyan húzhatja az a négy ökör szinte játszva a maga alaposan megrakott szekerét, mikor az én üres szekeremet hat is alig bírja megmozdítani, pedig ezek az oszétok segítenek.

Ravaszul elmosolyodott s jelentősen nézett reám.

- Úgy látszik, nem rég van a Kaukázusban.

- Egy éve - feleltem.

Ismét elmosolyodott.

- No és?

- Csak úgy kérdem! Rettenetes bestiák ezek az ázsiaiak! Azt hiszi, hogy segítenek, amiért kiabálnak? Aztán meg az ördög tudja, hogy mit kiabálnak. Ezek az ökrök megértik; befoghat akár húszat; ha a maguk nyelvén kiabálnak, az ökreik meg sem mozdulnak... Rettentő gazemberek! No de mit lehet tenni? Szeretik megvágni az utasokat... Elkapatták a kötélrevalókat! Meglátja, magától még borraivalót is kikunyerálnak. Én már kiismertem őket, engem nem tudnak rászedni.

- Régóta szolgál itt?

- Rég. Már Alekszej Petrovics¹ idejében itt szolgáltam - felelte kihúзва magát. - Mikor ő a frontra érkezett, én már hadnagy voltam - tette hozzá -, s ő két rangfokozattal följebb emelt a havasiakkal vívott harcok után.

- És most?

- Most a harmadik frontászlóaljhoz tartozom. És maga, ha szabad kérdezni?

Feleltem a kérdésére.

Ezzel véget is ért a beszélgetés, s szótlánul baktattunk egymás mellett. A hegytetőn már havat találtunk. A nap lement, s az éjszaka, ahogy délen lenni szokott, máris nyomon követte a nappalt, de a csillogó hóban továbbra is jól láttuk, hol vezet az utunk, mely még mindig emelkedett, de már nem olyan meredeken. Betétettem az útitáskámat a szekérbe, kicseréltem az ökröket lovakra, s még egy utolsó pillantást vettem a völgyre. De a sűrű köd, mely hullámokban gomolygott a szakadékból, teljesen elborította, s egyetlenegy hang sem ért fel hozzánk onnan. Az oszétek lármásan körülfogtak, s borraivalót követeltek; de a törzskapitány olyan fenyegetően szólt rájuk, hogy egy szempillantás alatt szétszaladtak.

- Micsoda népség! - mondta. - Még a kenyeret sem tudja oroszul nevének nevezni, de ennyit megtanult: „Tiszt, adj borraivalót!” Szerintem még a tatárok is különbek: legalább nem iszákosak...

Egy versztányi utunk volt az állomásig. Csend volt körülöttünk, olyan csend, hogy zümmögése után a szúnyog röptét követni lehetett. Balról mély szakadék sötétlett, mögötte és előttünk a havasok árkokkal barázdált, hóval borított, sötétkék csúcsai rajzolódtak ki a halvány horizonton, amely őrizte még a naplemente utolsó fényeit. A sötét égbolton már villogni kezdtek a csillagok, és - különös dolog - úgy tetszett nekem, hogy sokkal magasabban vannak, mint nálunk, északon. Az út két oldalán csupasz, fekete kőszirtek meredeztek; itt-ott bokrok látszóttak ki a hó alól, de egyetlen száraz levél sem rezdült, s jólesett a természet halotti álmának némaságában a fáradt postatrojka fűvását és az orosz csengők gyengébb-erősebb játékát hallani.

- Holnap gyönyörű idő lesz! - szólaltam meg. A törzskapitány egy szót sem felelt, csak felmutatott egy magas hegycsúcsra, mely éppen előttünk emelkedett az ég felé.

- Mi az? - kérdeztem.

- A Gud-gora.

- No és ha az?

- Nézze csak, hogy füstöl.

¹ Alekszej Petrovics Jermolov, orosz hadvezér (1772-1861)

És csakugyan: a Gud-gora füstölt: könnyű felhőfoslányok kúsztak az oldalán, az oromra pedig fekete felhő telepedett, annyira fekete, hogy még a sötét égre is foltot vetett. Már a szemünkbe tűnt a postaállomás és a körülötte álló szaklyák teteje, barátságos fények integettek felénk, de egyszerre nedves, hideg szél kerekedett, megzúdult lenn a hasadék, s eleredt az apró szemű eső. Alighogy magamra kanyarítottam a *burkámat*, az eső havazásra váltott. Komoly tisztelettel néztem a törzskapitányra...

- Most aztán itt kell töltenünk az éjszakát - mondta bosszúsan -, ilyen hóförgetegben nem lehet átkelni a hegyen. Te, voltak-e lavinák a Kresztovaján? - kérdezte a kocsistól.

- Nem voltak, nagyságos úr - felelte az oszét kocsis -, de sok helyütt erősen omlásra áll a hó.

Mivel a postaállomáson nem volt szoba átutazók számára, egy füstös szaklyában jelöltek ki éjjeli szállást. Azt mondtam útitársamnak, hogy szívesen látom egy pohár teára, mert hoztam magammal öntöttvas teáskannát - egyetlen örömem volt kaukázusi vándorlásaimban.

A szaklyát egyik oldalával egy sziklafalhoz tapasztották; három síkos, nyirkos lépcsőfok vezetett az ajtajához. Tapogatózva léptem be, s beleütköztem egy tehénbe (ezeknél az emberek-nél a marhaistálló helyettesíti a lakájszobát). Nem tudtam, merre forduljak: itt juhok bégettek, ott meg kutya morgott. Szerencsére homályos tűzfény világított ki egyik oldalon, és segített megtalálnom egy másik ajtószzerű nyílást. Itt elég érdekes kép tárult elém: a tágas szaklya, melynek fedele két füstös oszlopra támaszkodott, tele volt emberekkel. A szoba közepén kicsi tűz ropogott a földön; a füst, melyet a fedélnyílásból visszacsapott a szél, olyan sűrű fátylat növesztett körös-körül, hogy sokáig nem tudtam tájékozódni; a tűz körül két öregasszony, egy csomó gyermek és egy cingár grúz férfi ült, mindegyikükről rongyokban lógott a ruha. Mit volt mit tenni: letelepedtünk a tűzhöz, pipára gyújtottunk, s nemsokára barátságosan duruzsolt a teafőző.

- Micsoda száanalomra méltó népség! - mondtam a törzskapitánynak, s rámutattam a szennyes háziakra, akik némán, szinte kövé meredve néztek reánk.

- S rendkívül ostoba! - felelte. - El sem hiszi: ezeknek a feje teljesen üres, képtelenek bármiféle művelődésre. Kabardjaink és csecsenceink, noha rabló gazemberek és szegény ördögök, legalább elszánt fickók, de ezeknek a fegyverhez sincs semmi kedvük: valamirevaló tört sem lehet egyiknél sem látni. El lehet mondani: igazi oszétek!

- S maga sok ideig élt Csecsnyában?

- Tíz esztendeig voltam ott az erődben a századommal, Kamennij Brodnál állomásoztunk, tudja, hol van?

- Hallottam a hírért.

- Hát bizony, bátyuska, megelégtünk azokat a fenegyerekeket; ezek az idevalók, istennek hála, békességesebb fickók, de ott megesett, hogy ha az ember száz lépésnyire túlment a sáncon, valahol egy bozontos ördög lesett reá; s ha egy pillanatra elmélázott, egyszer csak vagy pányva repült a nyakába, vagy golyó a tarkójába. Azok olyan legények!

- Sok kalandos esete volt velük, ugye? - kérdeztem, mert felcsigázta kíváncsiságomat.

- Hát hogyan lett volna! De még mennyire...

Csipkedni kezdte a bajusza bal végét, lehajtotta a fejét, és elgondolkozott. Rendkívül szerettem volna belőle kicsalni valamilyen kalandos történetet - olyan vágy ez, amely megvan minden utazgató és írogató embernek természetében. Közben elkészült a tea: két kis tábori ivópoharat vettem elő a táskámból, teletöltöttem, s az egyiket eléje tettem. Hörpintett a teából,

s mintha csak magának mondaná, megismételte: „De még mennyire...” Ez nagy reményeket keltett bennem. Tudom, hogy a kaukázusi öreg katonák szeretnek élményeikről beszélni és mesélni; nagyon ritkán van alkalmuk erre: van, aki öt esztendeig él századával valahol az isten háta mögött, s öt esztendeig senki sem mondja neki: *jó napot* (mert az őrmestere így köszön: *erőt, egészséget*). Pedig volna miről elbeszélgetni: vad és érdekes nép él körülötte, a veszedelem mindennapos, különös dolgok történnek, s önkéntelenül is sajnálja az ember, hogy nálunk olyan keveset jegyeznek fel erről az életről.

- Nem tesz bele rumot? - kérdeztem tőle. - Fehéret hoztam Tifiszből; most éppen elég hideg van.

- Nem kérek, köszönöm, nem iszom.

- Miért?

- Csak. Mert megfogadtam. Amikor még hadnagy voltam, egyszer, tudja, éppen mulattunk egy éjjel, s hirtelen riadót fújtak; hát bizony pityókosan vonultunk ki a felsorakozott katonák elé, de lett is nemulass, mikor Alekszej Petrovics megtudta az esetet: Uram Isten, hogy megharagudott, majdhogy hadbírótság elé nem állított. Így van ez: sokszor egész esztendőben egy lelket sem lát az ember, de ha egyszer vodkát iszik, el van veszve, vége!

Mikor ezt hallottam, már-már elcsüggedtem.

- Itt vannak, látja, ezek a cserkeszek - folytatta -, ha lakodalomban vagy temetéseken *buzától*² lerészegednek, rögtön verekednek. Egyszer alig vittem el ép bőrrel, pedig olyan hercegnél voltam, akivel békességben éltünk.

- Hogy történt a dolog?

- Az úgy - megtömte a pipát, nyújtózott egyet, és belefogott a történetbe -, az úgy, tetszik tudni, hogy én akkor a Terek folyón túl, egy erődben voltam a századommal... ennek ma-holnap öt esztendeje. Egyszer, ősszel, megérkezett az élelmiszertranszport; volt a transzport mellett egy tiszt, egy huszonöt esztendő fiatalember. Előírással egyenruhában jelentkezett, s közölte: az a parancsa, hogy nálam maradjon az erődünkben. Fehér bőrű, vékony ember volt s olyan új a mundér rajta, hogy azonnal láttam: nemrég van a Kaukázusban. „Ugyebár, Oroszországból helyezték ide?” - kérdeztem. „Igenis, kapitány úr” - felelte. Kezet fogtam vele, s ennyit mondtam: „Igazán örvendek, igazán örvendek. Kicsit unni fogja magát... de azt hiszem, jó barátságban leszünk. Kérem, hívjon egyszerűen Makszim Makszimicsnak, s aztán... mire is való ez az előírt öltözet? Jöhet hozzám akármikor sapkában is.” Szállást jelöltek ki neki, s megtelepedett az erődünkben.

- Hogy hívták? - kérdeztem Makszim Makszimicstól.

- Úgy hívták, hogy... Grigorij Alekszandrovics Pecsorin. Kitűnő fiú volt, mondhatom, de volt benne valami különös. Egyszer például esőben, hidegben elvadászott reggeltől estig; társai mind megfáztak és kimerültek, neki kutya baja sem lett. Mászor meg ott gubbaszt a szobájában, s ha belebben egy kicsi szél, azt állítja, hogy meghűlt tőle; ha pedig megzörren az ablaktábla, összeressen és belesápad; ismét mászor meg magam láttam, hogy egyedül nekiment egy vadkannak; volt úgy, hogy órákig egy szót sem lehetett kiszedni belőle, mászor meg, ha kedve támadt mesélni, az ember a hasát fogta a kacagástól... Bizony, kérem, nagyon különös szokásai voltak, bizonyosan gazdag is volt, sok mindenféle értékes portékát láttam a szobájában!

² árpából készült szeszes ital

- És sokáig éltek így egymás mellett? - kérdeztem.

- Úgy egy esztendeig. No, nem is felejttem el azt az évet soha, annyi bajlódásom volt akkor; tisztesség ne essék... Bizony, vannak olyan emberek, akikről már születésükkor meg volt írva, hogy mindenféle rendkívüli dolgok történnek majd velük...

- Rendkívüliek? - kiáltottam felajzott kíváncsisággal, míg teát töltöttem neki.

- No, mindjárt elmondok egy történetet. Az erődtől hat versztányira élt egy békeszerető fejedelem. A fia, egy tizenöt esztendő kamasz, megszokta, hogy mindennap eljön hozzá, egyszer ezért, máskor azért. Valósággal elkényeztették ezt a fiút Grigorij Alekszandrovicsal. Micsoda fenegyerek volt, ügyességben nem volt párja: vágatás közben felkapta a földről a sapkát, kitűnően tudott löni. De volt egy csúf tulajdonsága: rettenetesen pénzéhes volt. Egyszer, csak úgy tréfából, Grigorij Alekszandrovics egy cservonyecet ígért neki, ha ellopja az apja nyájából a legszebb kecskebakot, s gondolja el: másnap éjjel odavonszolta a szarvánál fogva. Ha néha gondoltunk egyet, s ingerelni kezdtük, vérbe borult a szeme, s tüstént a töréhez kapott. „Ej, te Azamat, egyszer csak megjáród, otthagysz a fogad” - mondogattam neki.

Egy ízben az öreg fejedelem maga jött el hozzánk, hogy lakodalomba hívjon: férjhez adta a nagyobbik leányát, mi meg vele vendégbarátságban voltunk, s tudja, kérem, nem lehetett a meghívását visszautasítani, még ha tatár volt is. Hát elmentünk hozzá. Az *aul*-ban hangos ugatással rengeteg kutya fogadott. Az asszonyok, mielőtt észrevettek, rögtön elrejtőztek; azok pedig, akiknek az arcába nézhettünk, a szépségtől igazán messze estek. „Sokkal többet képzeltem ezekről a cserkesz fehérmépekről” - szólalt meg Grigorij Alekszandrovics. - „Várjon csak” - feleltem mosolyogva. Mert hát forgattam valamit a fejemben.

A fejedelem szaklyájában már sok volt a vendég. Az ázsiaiaknál, tudja, az a szokás, hogy boldog-boldogtalant meghívnak a lakodalomba. Minket kitüntető tisztelettel fogadtak, s bevezettek a vendégszobába. Én azonban nem mulasztottam el megjegyezni, hogy hol helyezték el a lovainkat, gondolnom kellett, tudja, kellemetlen meglepetésekre is.

- És milyen a lakodalmi ünnepségük? - kérdeztem a törzskapitánytól.

- Nincs benne semmi különös. Először a mullah olvas fel a Koránból; azután megajándékozzák az új párt és minden rokonukat; esznek, buzát isznak, azután megkezdődik a dzsigitovka³ s közben egy piszkos fickó egy hitvány, sánta gebén ülve fintorokat vág, bohóckodik, megnevetteti az igen tisztelt társaságot, majd, mikor már esteledik, a vendégszobában megkezdődik - mi így mondanók - a táncmulatság. Egy szegény vénember háromhúru hangszert penget... már elfelejtettem, hogy hívják az ő nyelvükön... balalajkaszeru hangszer. A leányok s a legények két sorban felállnak egymással szemben, tapsolnak és énekelnek. Akkor kilép egy leány s egy legény középre, verset mond egymásnak kántáló hangon, már ami eszükbe jut, a többiek meg karban bele-beleénekelnek. Mi Pecsorinnal díszhelyen ültünk, s egyszer csak odamegy hozzá a házigazda tizenhat éves, kisebbik leánya, s valami, hogy is mondjam, bókfelét énekel neki.

- És nem emlékszik már, miket énekelt?

- De igen, valami ilyesfélét: „Karcsú legények a mi fiatal dzsigitjeink, ezüsthímes rajtuk a kaftán, de a fiatal orosz tiszt karcsúbb náluk, s arany a paszomántja. Olyan ő köztük, mint a topolyafa; de nem a mi kertünkben nő és virágzik.” Pecsorin felállt, homlokára és szívére téve a kezét, meghajolt, s arra kért, hogy feleljek neki; én jól tudok a nyelvükön, s tolmácsoltam a feleletét.

³ lovasmutatvány

Amikor a lány elment tőlünk, odasúgtam Grigorij Alekszandrovicsnak: „No, mit szól hozzá?” „Csodaszép!” - felelte. - „Hogy hívják?” „Belának hívják” - mondtam.

Csakugyan szép volt: karcsú, magas, a szeme fekete, mint a zergéé, a tekintete lélekbe ható. Pecsorin le nem vette róla a szemét, s a leány is gyakran reánézett sandítgató szemmel. De nemcsak Pecsorin gyönyörködött a szép hercegkisasszonyban, a szoba sarkából másik, mozdulatlan, égő szempár is nézte. Jobban odanéztam, s ráismertem régi ismerősömrre: Kazbicsra. Ez a Kazbics, tudja, sem jó barátunk, sem ellenségünk nem volt. Sokszor tette gyanússág magát, bár nem kapták semmiféle csínytevésen. Néha juhokat hozott az erődbe s ideadta olcsón; de alkudozást nem ismert, amennyit kért, meg is kellett adni, nem engedett, nem, halálig. Azt beszélték róla, hogy szeret a Kubanyon túl *abrekokkal*⁴ kóborolni, s őszintén szólva, tiszta rablófigura volt: kicsi, szikár, széles vállú. S ügyes volt a fickó, mint az eleven ördög! A besmetje mindig foltos volt és rongyos, de a fegyvere ezüstveretű. A lovának pedig híre volt az egész kabard földön, s nem ok nélkül: annál a lónál különbet képzelni sem lehet. Nemhiába irigyelte minden lovasember, megpróbálták ellopni tőle, nem is egyszer, de sosem sikerült. Mintha most is látnám azt a lovat: fekete, mint a szurok, lába vékony, mint a húr, szeme vetekszik a Bela szép szemével; s milyen az ereje! Ötven versztát meg tud tenni szakadatlan vágatában; s hogy be van tanítva: úgy fut a gazdája után, mint a kutya, a hangját is megismeri! Meg sem szokta kötni Kazbics. Igazi rablónak való ló volt!

Ezen az estén Kazbics a szokottnál is komorabb volt, s észrevettem, hogy besmetje páncélinget takar. „Nem ok nélkül lehet rajta a páncéling - gondoltam magamban -, bizonyosan forral valamit.”

Fülledt lett a szoba levegője, s kimentem egy kicsit felfrissülni. Éj telepedett a hegyvidékre, s a szakadékokban bujdosott már a köd.

Eszembe jutott, hogy betérek a színbe, ahol a lovaink állnak, s megnézem, hogy van-e takarmányuk, no meg azonkívül sem árt meg egy kis óvatosság: kitűnő lovam van, s már sok kabard nézett rá elérzékenyülve s mondta nekem: *Jaksi the, csek jaksi!*⁵

Amint megyek a kerítés mentén, kétféle hangot hallok hirtelen; az egyiket azonnal megismertem: annak a fiatal naplopónak, a házigazda fiának, Azamatnak a hangja volt; a másik ritkábban szólt és csendesebben. „Miről beszélhetnek? - gondoltam magamban. - Tán csak nem a lovarról?” Leültem a kerítés mellé, s hallgatózni kezdtem, igyekeztem azon, hogy egy szót se szalasszak el. Olykor a szaklyából kicsapódó nótaszó és zajos beszéd elnyelte az érdekes beszélgetést.

- Nagyszerű lovad van! - mondotta Azamat. - Ha én volnék az úr a házunkban, és háromszáz kancám volna, felét odaadnám a te lovadért, Kazbics!

„Á, Kazbics a másik!” - gondoltam, s eszembe jutott a páncélinge.

- Igen - felelte Kazbics rövid hallgatás után -, az egész kabard földön nincs hozzá hasonló. Egyszer - a Tereken túl volt ez - elmentem az abrekokkal orosz méneseket elhajtani; rosszul ütött ki a vállalkozás, és széjjelfutottunk, ki erre, ki arra. Négy kozák száguldott utánam, már hallottam magam mögött a gyaurok kiáltását, sűrű erdő volt előttem. Ráfeküdtem a nyeregre, Allah kegyelmébe ajánlottam magam, s életemben legelőször sértettem meg a loamat egy ostorcsapással. Úgy eltűnt az ágak között, mint a madár, az éles tövissek megszaggatták a

⁴ kaukázusi hegyalakók

⁵ Szép ló, nagyon szép!

ruhámat, száraz szilfaágak csaptak az arcomba. Lovam átugrott a tuskók felett, a szügyével csak úgy hasította a bozótot. Jobb lett volna, ha ott hagyom az erdőszélen, s elrejtőzöm az erdőben, de sajnáltam megválni tőle, s a próféta megjutalmazott érte. Néhány golyó fűtyült el a fejem mellett, s hallottam, hogy a kozákok már nyomomban vannak. Hirtelen észreveszem, hogy mély szakadék van előttem; lovam egy kicsit gondokozik, s ugrik. Két hátsó patája alatt leszakad túl a mart, s ott függ a két első lábával kapaszkodva. Eleresztem a gyeplőt, s levetem magam a szakadékba; ez megmentette a lovat: kiugrott a martra. A kozákok látták, de egyik sem ereszkedik le a mélybe, hogy megkeressen: bizonyosan azt gondolták, hogy halálra zúztam magam, hallottam, hogy a lovam után vetették magukat. A szívemre tódult a vér; végigkúszom a nagy fűben a mély árkon: látom, ott az erdő vége, egypár kozák nyargal ki most az erdőből a mezőre, s éppen arra, egyenesen a kozákok felé, vágat az én Karagözöm; mind utánaszáguldottak nagy kiáltozással; sokáig, sokáig hajsolták, s az egyik többször is majdnem a nyakába vetette a pányvát; megborzongtam, lesütöttem a szememet, és imádkozni kezdtem. Pár pillanat múlva felnézek, hát látom: csak úgy repül az én Karagözöm, szabadon, mint a szél, lengeti a farkát, a gyaurok meg kimerült lovaikon messze elmaradnak a sztyeppen. *Vallah.*⁶ Így igaz ez, így igaz! Késő éjjel volt már, s én ott ültem a szakadékban. Egyszerre, képzeld, Azamat, a sötétben hallom, ló nyargal fenn a szakadék szélén, fű, nyerít, s a földet veri a patájával; megismertem az én Karagözöm hangját: ő volt, az én társam! Azóta sohasem váltunk el egymástól.

S hallani lehetett, ahogy megveregeti a ló sima nyakát, s becézgeti.

- Ha ezer kancából álló ménesem volna - mondotta Azamat -, mind egy szálíg odaadnám a te Karagöz lovadért.

- *Jok*⁷, nekem meg nem kellene - felelt Kazbics közömbösen.

- Ide hallgass, Kazbics - szólalt meg Azamat újra, hízelegve -, jó ember vagy, bátor dzsigit, az én apám pedig fél az oroszoktól, s nem enged fel a havasra engem; add nekem a lovad, mindent megteszek érte, amit kívánsz, ellopom az apám legjobb puskáját vagy kardját, ha te úgy akarod, az a kard igazi *gunda*⁸, ha kezedre teszed az élet, magától a húsódba mélyed; s az olyan páncéling, mint a tiéd, nem is számít neki.

Kazbics csak hallgatott.

- Amikor először láttam meg a lovad - folytatta Azamat -, amikor alattad ugrált, forgolódott, orrlíka kitágult, s a kovakő szilánkokban freccsent szét a patája alatt, valami érthetetlen változás ment végbe a lelkemben, meguntam én azóta mindent: apám legszebb lovaira is csak megvetéssel néztem, szégyelltem is rajtuk mutatkozni, elfogott engem a bű, s reggeltől sötétig ott ültem a sziklán búslakodva, s a te hollólovad jelent meg előttem minden pillanatban, a délceg járása, fényes háta; a szemembe nézett eleven szemével, mintha szólni akart volna hozzám. Meghalok, te Kazbics, ha nem adod nekem! - mondotta Azamat, s reszketett a hangja.

Úgy hallottam, sírva fakadt: pedig hát - meg kell mondanom - makacs volt a fiú, s még kisebb korában sem lehetett megríkatni.

Mintha nevetés felelt volna sírására.

⁶ Allahra esküszöm

⁷ nem

⁸ a legnemesebb acélból készült kard

- Ide hallgass! - szólalt meg újra eltökélten. - Láthatod jól, hogy elszántam magamat mindenre. Akarod, hogy ellopjam neked a nővéremet? Hogy táncol! És hogy énekel! Hogy tud arannyal hímezni... csuda! Még a török padisahnak sem volt soha ilyen asszonya... Akarod? Várj meg holnap éjjel ott a szakadéknál, ahol a patak folyik: arra megyek vele a szomszéd aulba, s tiéd a testvérem. Talán nem ér annyit Bela, mint a lovad?

Kazbics sokáig hallgatott; végre felelet helyett halkan egy régi dalba fogott:

*Az aulban nálunk van sok szép leány,
Szemük mint a csillag az est bársonyán.
A szerelmük édes, szívet melegít,
De az ifjú virtus jobban fölhevít!
Négy, öt feleségnek csak arany az ára,
Egy jó paripának nincs a földön párja.
Viharnál gyorsabban nyargal át a sztyeppen,
El sohase árul, nem hagy soha cserben.⁹*

Hiába kérlete Azamat, hogy fogadja el az ajánlatát, hiába sírt, hiába hízelgett és esküdözött neki; végre Kazbics türelmetlenül félbeszakította:

- Takarodj innen, eszeveszett kölyök! Még te akarsz az én lovamra ülni? Hármat se lépsz vele, s kitöröd a nyakad a köveken!

- Engem vet le! - kiáltott Azamat megdühödve, és gyermektörének vasa meggpendült a Kazbics páncélingén. Egy erős kéz messze lökte, s úgy nekivágódott a kerítésnek, hogy az megbillent tőle.

„No, lesz nemulass!” - gondoltam magamban, berohantam az istállóba, felkantároztam a lovakat, s kivezettem a hátsó udvarba. Két perc múlva rettenetes lárma hallatszott a szaklyából. Ez történt: Azamat szétszakadt besmetben beszaladt, s azt mondta, hogy Kazbics meg akarta ölni. Mindenki felugrott, felkapta a puskát, s megkezdődött a tánc! Volt ott kiabálás, zsvaj, lövöldözés; de Kazbics már lóra pattant, s a kardjával hadonászva keresztülküzdötte magát az utcai tömegen, mint egy eleven ördög.

- Veszedelmes dolog idegen lagziban becsípni - jegyeztem meg Grigorij Alekszandrovicsnak, s megfogtam a karját. - Nem jobb minél előbb eliszkolni?

- Várjuk meg a végét.

- Egészen bizonyos, hogy rossz vége lesz; ezeknél az ázsiaiaknál így van: leszopják magukat pálinkával, s aztán kaszabolják egymást!

Lóra ültünk és hazavágtattunk.

- S mi történt Kazbiccsal? - kérdeztem türelmetlenül.

- Hát mi történhetnék egy ilyen fickóval? - felelte, s megitta teáját. - Kisiklott a kezünk közül!

- S nem is sebesült meg? - kérdeztem.

- Tudja az Úristen! Ezek a betyárok szívósak! Láttam néhányat harc közben, annyi volt a szuronydöfés az egyikén, mint a rosta lika, de még sújtott a kardjával. - Néhány pillanatig elhallgatott a törzskapitány, azután dobbantott egyet, s így folytatta:

⁹ Bocsánatot kérek az olvasótól, amiért verssé alakítottam Kazbics énekét, amelyet nekem természetesen prózában tolmácsoltak; de a megszokás második természetünk. (Lermontov megjegyzése)

- Egyet sohasem tudok megbocsátani magamnak: addig piszkált az ördög, hogy amikor megérkeztem az erődbe, mindent elmondtam Grigorij Alekszandrovicsnak, amit a kerítés mellett ülve hallottam; elnevette magát, ravasz nevetés volt!... s ő is gondolt egyet.

- Mit gondolt? Mondja tovább, kérem.

- Hát mit tegyek? Ha már elkezdtem, hát nem hagyhatom abba.

Négy nap múlva megérkezik Azamat az erődünkbe. Mint máskor, most is Grigorij Alekszandrovicshoz ment, aki mindig édességekkel traktálta. Én is jelen voltam. A fiú a lováról beszélt, mire Pecsorin dicsérni kezdte Kazbics lovát: milyen gyors lábú, szép állat, mint a zerge - egyszerűen, ahogy ő mondta, nincsen párja a világon.

A tatár siheder szeme szikrázott, de Pecsorin tette magát, mintha meg se látná; én másra fordítottam a szót, de ő csak visszatér a Kazbics lovára. Ez mindig megismétlődött, valahányszor Azamat eljött hozzánk. Három hét múlva észrevettem, hogy Azamat sorvad és egyre sápadtabb, amilyenek a szerelmesek a regényekben. De hát csoda?

Én csak utóbb tudtam meg az egész históriát: Grigorij Alekszandrovics annyira hergelte, hogy képes lett volna vízbe ölni magát. Egyszer megint azt mondta neki:

- Látom már, Azamat, nagyon megtetszett neked az a ló; de te biz' csak sohanapján fogsz ülni rajta. Mondd, mit adnál annak, aki megajándékozna vele?...

- Mindent, amit kíván - felelte Azamat.

- Akkor én megszerzem neked, de egy feltétellel... Esküdj meg, hogy teljesíted...

- Megesküszöm... S most esküdj meg te is!

- Rendben van. Esküszöm, hogy tiéd lesz a ló; de nekem kell adnod érte Belát, a nénédet; Karagöz lesz a móríngom érte. Remélem, jó egyezségnek tartod.

Azamat hallgatott.

- Nincsen kedved hozzá? Hát, ahogy akarod! Azt hittem, férfi vagy, pedig még csak gyermek: korai lóra ülnöd.

Azamat fellobbant.

- S az apám? - kérdezte.

- Tán sohasem szokott elmenni hazulról?

- Ez igaz...

- Áll az alku?

- Áll - suttogta sápadtan, mint a holt. - S mikorra várhatom?

- Mihelyt eljön ide Kazbics; megígérte, hogy hoz tíz juhot; a többit bízd reám. Jól vigyázz, Azamat!

Így hát megkötötték az egyezséget... Őszintén szólva, csúnya egyezség volt! Meg is mondtam később Pecsorinnak, de csak annyit felelt, hogy a vad cserkeszlány boldog lehet, hogy olyan kedves férje van, mint ő, mert az ő erkölcsük szerint mégiscsak a férje; az a Kazbics pedig - közönséges zsvány, akit meg is kellene büntetni. Mondja meg, hogy mit vethettem ilyen válasz ellen? De akkor még semmit sem tudtam az egyezségükről. Egyszer megjön Kazbics, azt kérdezi, nincs-e juhra és mézre szükségünk; meghagytam neki, hogy másnap hozzon.

„Azamat! - mondta Grigorij Alekszandrovics. - Holnap Karagöz az enyém lesz, ha éjjel Belát ide nem hozod, nem látod meg azt a lovat...”

- Rendben van! - mondta Azamat, s elrohant az aulba. Este Grigorij Alekszandrovics felfegyverkezett, s kiment az erődből: nem tudom, hogyan csinálta, annyi bizonyos, hogy éjjel mind a ketten visszatértek, s az őrlátta, hogy egy nőt hoz Azamat a nyergen keresztbe fektetve, keze-lába meg van kötve, fejét fátyolba csavarták.

- És a ló? - kérdeztem a törzskapitánytól.

- Rögtön, rögtön.

Másnap kora reggel megérkezett Kazbics, tíz juhot hajtott be hozzánk eladásra. Odakötötte a lovát a palánkhoz, aztán bejött hozzám; én megkínáltam teával, mert igaz ugyan, hogy zsvány, de mégis a *kunakom*¹⁰ volt.

Beszélgetni kezdtünk erről-arról. Egyszerre csak látom, hogy Kazbics megremeg, eltorzul az arca - s odarohan az ablakhoz; de az ablak Kazbics bánatára, a hátsó udvarra nyílt.

- Mi bajod? - kérdeztem.

- A lovam! A lovam! - mondta, s a reszketett.

És csakugyan, lódobogását hallottam:

- Bizonyosan valamelyik kozák vágatott be...

- Nem. *Urusz jaman, jaman!*¹¹ - üvöltötte, és mint egy megvadult párduc, kirohant a házból. Két ugrással elérte az udvart, de az erőd kapujánál a strázsa puskával elállta az útját; átugrott a puskán, s megiramodott az úton... A távolban por kavargott: Azamat vágatott arra a szilaj Karagözön; Kazbics futás közben kirántotta tokjából a karabélyát, s utánalőtt. Pillanatra megállt, s meg sem mozdult, míg meg nem győződött, hogy nem talált; aztán felüvöltött, kőhöz verte a karabélyt, darabokra törte, ledobta magát a földre, és zokogott, mint egy gyermek... Emberek gyűltek köréje az erődből, ő észre sem vette; álldogáltak, beszélgettek az esetről, s visszamentek az erődbe; meghagytam, hogy tegyék le a juhok árát Kazbics mellé; nem nyúlt hozzá, úgy feküdt a földön, arcával lefelé, mint egy holt. Elhiszi-e, hogy így feküdt késő estig, s azután is, egész éjjel? Csak másnap reggel jött be az erődbe s kérte az embereket, mondják meg, ki kötötte el a lovát. Az őrlaki, aki látta, mikor Azamat eloldotta a lovat, és elvágatott a hátán, nem látta értelmét, hogy ezt elhallgassa. A név hallatára villám lobbant a szemében, s megindult az aul felé, ahol Azamatnak az apja lakott.

- És az apja?

- Hát éppen ez az, hogy Kazbics nem találta otthon, mert hat napra elment valahová; másként hogy is tudta volna Azamat a lánytestvérét elragadni?

Mikor pedig visszatért az öreg, nem volt sem fia, sem lánya. Ravasz fickó volt a fiú: tudta jól, hogy jaj lesz a fejének, ha horogra kerül. El is tűnt attól a perctől: bizonyosan beállt egy abrekbandába, s otthagya a fogát a Tereken vagy a Kubanyon túl: meg is érdemelte!

Bevallom, hogy ebben a dologban nekem is jutott szerepem. Mihelyt megtudtam, hogy ott van a cserkeszlány Grigorij Alekszandrovicsnál, feltettem a vállrojtomat, felkötöttem kardomat, és elmentem hozzá.

¹⁰ vendégbarát

¹¹ Rossz, rossz orosz!

Ott feküdt az ágyon az első szobában, egyik kezét a tarkója alá tette, a másikban egy kialudt pipát tartott; a másik szobába szolgáló ajtó be volt zárva, s kulcs nem volt a zárban. Én ezt rögtön észrevettem... Köhécselni kezdtem, a küszöböt vertem a sarkammal - de ő tette magát, mintha nem hallaná.

- Hadnagy úr! - mondtam a lehető legszigorúbb hangon. - Tán nem látja, hogy magához jöttem?

- Á, isten hozta, Makszim Makszimics! Nem parancsol egy pipát? - felelte, fel sem kelve.

- Engedelmet kérek! Én most nem Makszim Makszimics vagyok, hanem törzskapitány.

- Egyre megy. Nem iszik egy csésze teát? Ha tudná, milyen gond szorongat!

- Mindent tudok - feleltem, és odaléptem az ágyhoz.

- Annál jobb, nem vagyok mesélő kedvemben.

- Hadnagy úr, ön olyan hibát követett el, amelyért felelősségre vonhatnak engem is...

- Ugyan hagyja! Hát ez is baj? Hisz régóta megfeleztünk mindent.

- Velem ne tréfáljon! Adja át, kérem, a kardját!

- Mityka, hozd ide a kardot!

Mityka odavitt. Mikor így elvégeztem a kötelességemet, odaültem melléje az ágyra, és ezt mondtam neki:

- Ide hallgass, Grigorij Alekszandrovics, ismerd be, hogy csúnya dolgot cselekedtél.

- Miféle csúnya dolgot?

- Azt, hogy elragadtad Belát... Aj, az a gazfickó Azamat! No, csak valld be - mondtam neki.

- De ha tetszik nekem az a leány!

Hát erre, mondja, mit tudjak felelni? Zavarba jöttem. De rövid hallgatás után azt mondtam neki, hogy ha a lányt visszaköveteli az apja, ki kell hogy adjuk.

- Szó sincs róla!

- De ha megtudja, hogy itt van?

- Hát honnan tudja meg?

Megint zavarba jöttem...

- Ide hallgasson, Makszim Makszimics! - mondta Pecsorin kissé felemelkedve. - Hiszen maga jó ember, ha ennek a vadembernek kiadjuk a lányát, vagy végez vele, vagy eladja. Ha már megtörtént, nem kell készakarva elrontani; hagyja meg nekem Belát, s tartsa meg a kardomat...

- Legalább mutassa meg - szóltam.

- Itt van e mögött az ajtó mögött; de ma még magam sem láttam, hiába próbálkoztam: ott ül a sarokban, betakarózott a fátylába, nem szól, s nem néz reám, ijedős, mint a zerge. Felfogadtam a kocsmárosnékat: tud tatárul, ő majd gondját viseli, s megbarátkoztatja a gondolattal, hogy az enyém, mert ezután már senkié sem lehet, csak az enyém - tette hozzá s öklével az asztalra ütött.

Én ebben sem mondtam ellent neki... De mit is tehettem? Vannak emberek, akiknek semmiképpen sem lehet ellentmondani.

- No s aztán? - kérdeztem Makszim Makszimicstól. - Csakugyan sikerült megbarátkoztatnia, vagy elsorvadt a rabságban a sok hazakívánczozástól?

- Ugyan kérem, miért kívánczozott volna haza? Az erődből látni lehetett ugyanazokat a hegyeket, melyeket az aulból látott, s ezeknek a vadembereknek ennél több nem is kell. Aztán meg Grigorij Alekszandrovics mindennap megajándékozta valamivel: az első napokban szótlanul és büszkén lökte vissza az ajándékokat, amiket a kocsmárosné kapott kézhez, s felbuzdult ékesszólással kínálgatott. Ó, azok az ajándékok! Mit nem tesz meg a nő egy szép színű rongydarabért! No, de hagyjuk ezt most... Sokáig vesződött Grigorij Alekszandrovics a lánnyal; közben tatárul is tanult, a leány meg értegetni kezdte már a mi nyelvünket. Rendre megszokta, hogy reá-reánézzen, előbb sandító nézéssel, bizalmatlankodva, de még mindig szomorkodott, és dalait dúdolgatta halkan, úgyhogy engemet is meglepett a bánat, ha elhallgattam hangját a szomszéd szobából. Sohasem felejttem el, amit egyszer láttam: elhaladtam az ablaka mellett, s benéztem; Bela ott ült a heverőn, fejét mellére horgasztotta, Grigorij Alekszandrovics pedig előtte állt.

- Nézd, kedves *périm*¹² - szólalt meg Pecsorin -, jól tudod, hogy előbb vagy utóbb úgyis az enyém leszel: miért kínzol engem? Talán csecsenc legényt szeretsz? Ha így áll a dolog, hazarendedlek tüstént. - A lány alig észrevehetően megremegett s megrázta a fejét. - Vagy - folytatta Pecsorin - olyan halálosan gyűlölsz? - Bela felsóhajtott. - Vagy vallásod tiltja, hogy szerethess engem? - Bela elsápadt, hallgatott. - Hidd el, Allah valamennyi nép istene, s ha ő megengedi nekem, hogy szeresselek, miért tiltaná meg neked, hogy te is szeress engem?

A lány élesen az arcába nézett, mintha meghökkentette volna ez az új gondolat; szemében bizalmatlanság tükröződött, de benne volt a vágy is, hogy megbizonyosodjék arról, amit mondtak. Micsoda szeme volt! Tüzelt, mint a parázs!

- Ide hallgass, drága jó Bela! - folytatta Pecsorin. - Láthatod, mennyire szeretlek; mindent odaadnék érte, hogy felderítselek: azt akarom, hogy boldog légy; meghalok, ha megint búslakodni látlak. Mondd, ugye jobb kedvre derülsz? - A leány elgondolkozott, nem vette le róla két fekete szemét, aztán kedvesen mosolygott, intett a fejével, ezzel azt jelezte, hogy beleegyezett. Pecsorin megfogta a kezét, s rá akarta beszélni, hogy megcsókolja őt: a lány gyengén védekezett, s ezt ismételte:

- Nem szabad, nem szabad, kérem szépen.

Pecsorin nem hagyta abba, Bela reszketni s könnyezni kezdett.

- Foglyod vagyok - mondta -, rabnőd vagyok; kényszeríthetsz, ha akarod - s ismét elsírta magát.

Grigorij Alekszandrovics az öklével a homlokára csapott, s átfutott a másik szobába. Odamentem hozzá. Keresztbe fonta két karját, s komoran járt fel és alá.

- Mi a baj, bátyuska? - kérdeztem.

- Nem nő ez, ördög! - felelte. - De becsületszavamat adom, hogy mégiscsak az enyém lesz... - Megcsóváltam a fejemet.

- Fogad velem? - folytatta Pecsorin. - Mégpedig egy héten belül!

- Jó, fogadjunk!

¹² tündér

Egymás kezébe csaptunk, azután elváltunk.

Mindjárt másnap Kizljarba küldött egy futárt, hogy ott mindenfélét összevásároljon, hozott is az mindenféle perzsa kelmét, annyi volt, hogy nem is tudnám elsorolni.

- Mit gondol, Makszim Makszimics - szólított meg, s az ajándékokra mutatott -, ellen tud-e állni egy ázsiai szépség egy ilyen fegyvernek?

- Maga nem ismeri a cserkesz nőket - feleltem -, ezek egyáltalában nem olyanok, mint a grúz nők vagy a Kaukázuson túli tatár nők, egyáltalán nem olyanok. Ezeknek megvannak a maguk elvei; másképpen vannak nevelve.

Grigorij Alekszandrovics mosolygott s egy indulót kezdett füttyülni.

S kiderült, hogy igazam volt: az ajándékok csak félig hatottak; Bela kedvesebb és bizalmasabb lett - de csak ennyi volt az eredmény; Pecsorin elhatározta, hogy a végső eszközhöz nyúl. Egy reggel megnyergeltette lovát, cserkesz viseletbe öltözött, felszerelte magát fegyvereivel, s bement hozzá.

- Bela! - mondta neki. - Tudod, mennyire szeretlek. Azért szántam rá magamat arra, hogy elragadjalak, mert azt hittem, hogy megszeretsz, ha megismersz; csalódtam: isten veled! Maradjon mindenem a tied, amim van; ha akarod, térj vissza apádhoz. Szabad vagy. Vétkeztem ellened, s most megbüntetem magam érte; isten veled, megyek... hová? Magam sem tudom. Talán nem sokáig üzőm magam a neked szánt golyóért vagy kardvágásért, akkor emlékezz vissza rám, és bocsáss meg nekem.

Elfordult a lánytól, s búcsúzásra nyújtotta a kezét. Bela nem fogta meg, hallgatott. Én ott álltam az ajtónál, s egy résen át megfigyelhettem az arcát: megsajnáltam, olyan halálos sápadtság lepte el a kedves arcocskáját! S mert nem kapott feleletet, Pecsorin néhány lépést tett már az ajtó felé; reszketett - s megmondjam-e? -, azt hiszem, valóban képes lett volna megtenni azt, amit tréfának szánt az előbb. Isten tudja, milyen ember volt ez! De alig ért a kezével az ajtóhoz, felszökött a leány, zokogni kezdett, és a nyakába borult. Elhiszi-e? Ahogy ott álltam az ajtónál, magam is sírva fakadtam, azazhogy, tudja, nem éppen sírás volt, csak - no, ostobaság!...

A törzskapitány elhallgatott.

- Igen, beismerem - szólalt meg azután, bajuszát cibálva -, bosszús kedvem támadt, hogy engem asszony nép így sosem szeretett.

- S tartós volt a boldogságuk? - kérdeztem.

- Az. Bela bevallotta nekünk, hogy mióta Pecsorint meglátta, sokszor álmodott róla, és hogy soha férfi nem hatott így reá. Mondhatom, boldogok voltak!

- Unalmas történet! - kiáltottam fel önkéntelenül. Mert én mindenképpen valami tragikus kimenetelre számítottam, s most egyszerre csalódtam! - De hát - kérdezősködtem tovább -, az apja nem jött rá, hogy a lánya maguknál van, az erődben?

- De igen. Úgy látszik, gyanakodott. Pár nap múlva azt hallottuk, hogy megölték az öreget. A dolog pedig így történt...

Ez már megint felkeltette a kíváncsiságomat.

- Itt meg kell mondanom, hogy Kazbics azt képzelte: Azamat az apja beleegyezésével kötötte el a lovát, én legalább így gondolom. Egy este ott lesett reá az úton, három versztára az aultól; az öreg újra eredménytelenül tért haza lányát kereső útjáról; a kísérő főemberek elmaradtak, jócskán esteledett, ő lépésben poroszkált eltűnődve, mikor Kazbics nagy hirtelen, mint a

macska, kibukkant a bozótból, felugrott a háta mögé a lovára, egy tördőfessel földre terítette, megragadta a kantárt... s köd előtttem, köd utánam; a főemberek mindent láttak egy halomról; űzőbe is vették, de nem érték utol.

- Lova elvesztéséért így szerzett kárpótlást, és így állott bosszút - mondtam, hogy kicsaljam beszélgetőtársam véleményét.

- Az ő felfogásuk szerint - szólt a törzskapitány -, természetesen, tökéletes igazsága volt.

Önkéntelenül is meglepett az orosz embernek ez a képessége, mellyel alkalmazkodik azoknak a népeknek a szokásaihoz, ahol éppen él; nem is tudom, gáncsot vagy dicséretet érdemel-e ez a lelki képessége, de szinte hihetetlen hajlékonyságot bizonyít, és azt a tiszta és egészséges gondolkozást, mely mindenütt meg tudja bocsátani a rosszat, ahol elkerülhetetlennek látja, vagy azt látja, hogy nem lehet kiirtani.

Közben kiittuk a teát; a rég befogott lovak remegtek a hóban, a hold haloványult nyugaton, s készült elmerülni fekete felhőiben, melyek úgy függtek a távoli csúcsok felett, mint egy összetépett függöny darabjai. Kimentünk a szaklyából. Útitársam jóslását cáfolva kiderült az ég, s a tisztulás csendes reggelt ígért, a csillagsereg csodálatos mintákba rendeződve szövődött egybe a távoli horizonton, s ahogy a keleti égbolt sápadt fénye fokozatosan előmlött a sötétlila boltozaton, s növekedve megvilágította a szűz hóval borított, meredek hegyoldalakat, a csillagok egymás után kialudtak. Jobbról-balról sötét és titokzatos szakadékok feketélltek, itt is, ott is csavarodni kezdett a gomolyodó köd, mint a kígyó, felkúszott a szomszéd sziklafalak barázdáin, mintha megérezte volna a közeledő reggelt, s félne tőle.

Csend volt az égen és a földön, mint az emberi szívben a reggeli ima pillanatában; csak néha suhant arra egy hűvös szellő kelet felől: meg-meglebbentette a lovak dérborította sörényét. Megindultunk. Öt hitvány gebe alig bírta vontatni szekerünket a kanyargós úton a Gud-gora felé; mi hátul mentünk gyalog, s köveket tettünk a kerék alá, ha lovaink kifogytak az erőből. Sokszor úgy tetszett, hogy az égbe visz ez az út, mert amennyire szemmel meg lehetett ítélni, folyvást emelkedett, s végül elveszett a felhőben, amely már este óta ott pihent a Gud-gora ormán, mint egy zsákmányra leső keselyű; a hó ropogott a lábunk alatt, a levegő úgy meg-ritkult, hogy szinte fájt lélegzetet venni; a vér minden pillanatban a fejembe tódult, és mégis valami jó érzés áradt szét bennem, s olyan jólesett ilyen magasan állni a világ felett: gyermekes érzés, nem tagadom; de ha a társadalmi környezettől eltávolodunk, és közeledünk a természethez, önkéntelenül mind jobban gyermekek leszünk; minden lehallgatja a lelkünkön, ami ráakódott, s megint olyan lesz, amilyen egykor volt, s amilyen bizonyosan újra lesz valamikor. Akinek - mint nekem - volt alkalma kóborolni a hegyek rengetegekében, s hosszan elnézni csodálatos formáikat, habzsolni mohón a szakadékokba áradó felpézdítő levegőt, az természetesen megérti azt a vágyamat, hogy továbbadjam, leírjam, megrajzoljam ezeket a varázslatos képeket. Végre felértünk a Gud-gorára, megálltunk, és körülnéztünk: szürke felleg függött a hegy felett, hideg lehelete közeledő viharral fenyegetett; de kelet felé olyan tiszta és aranszínű volt minden, hogy mi, vagyis én meg a törzskapitány, teljesen megfeledkeztünk a felhőről... Meg bizony, még a törzskapitány is: az egyszerű emberek szívében a természet szépségének és nagyszerűségének érzése százszorta erősebb és élénkebb, mint bennünk, akik szóban és papiroson lelkesedünk érte.

- Maga, azt hiszem, megszokta már ezeket a felséges képeket - mondtam neki.

- Meg, kérem, a golyók süvöltését is meg lehet szokni, vagyis azt, hogy ösztönösen felerősödő szívverését titkolja az ember.

- Én, ellenkezőleg, azt hallottam, hogy egy-egy régi katonának még kellemes is tud lenni ez a zene.

- Hát, ha úgy vesszük, kellemes is lehet; de ez is azért van, mert erősebben ver a szívünk. Nézze csak - tette hozzá, és kelet felé mutatott -, milyen gyönyörű tájék!

S csakugyan, aligha gyönyörködhettem valaha is ehhez fogható panorámában: alattunk nyúlt el a Kojasaur-völgy, melyet itt ezüst szalagként vágott át az Aragva és egy másik folyócska; kékes köd kúszott és imbolygott benne, mely a reggel meleg sugaraitól a szomszéd szurdokok felé menekült; jobbról is, balról is egymást keresztező, elnyúló, hó- és cserjeborította hegyhátak emelkedtek, egyik magasabb volt, mint a másik; s a messzeségben is ugyanilyen hegyek tornyosultak, de nincs két szikla, mely hasonlítana, s a hó mindegyiken olyan élénken és vidáman ragyogott rózsaszínű fénnel, hogy az ember azt érezte: itt kellene maradni és élni mindörökre. A nap éppen kibukkant a sötétkék hegycsúcs mögül, amelyet csak gyakorlott szem tudott a felhőtől megkülönböztetni; de a nap felett egy vérszínű sáv nyúlt el, melynek útítársam külön is figyelmet szentelt.

- Mondtam már magának - kiáltott fel -, hogy ma zivatar lesz, sietni kell, mert még elkap a Kereszt-hegyen. Induljatok! - kiáltotta a kocsisoknak.

Láncot kötöttek a kerék alá kerékfa helyett, hogy a lejtőn túlságosan meg ne induljanak, kantáron fogták a lovakat, s ereszkedni kezdtek; jobbról kőszikla volt, balról akkora szakadék, hogy a fenekén lakó oszétok kicsi faluja csak fecskefészeknek látszott; megborzongtam, amikor eszembe jutott, hogy éppen itt, ezen az úton, ahol két szekér sem tud elmenni egymás mellett, egy-egy futár tízszer is elhalad évenként sötét éjjel, s még csak nem is száll le rázós szekeréről. Az egyik kocsisunk jaroszlavi orosz muzsik volt, a másik meg oszét. Az oszét kantáron vezette a rudast egészen rendkívüli óvatossággal - a két vezetéklövet előre kifogta -, de a mi gondtalan oroszunk le sem szállt a bakról! Amikor azt mondtam neki, hogy egy kicsit nyugtalankodom, legalábbis a koffer miatt, mely után igazán nem volna kedvem lemászni a katlanmélybe, ezt felelte:

- Nagyságos úr! Isten segítségével mi is csak lejutunk, nem mi járunk itt először - s igaza volt. Fordulhatott volna úgy, hogy nem jutunk le, no de mégis lejutottunk, és ha az emberek valamivel többet gondolkoznának, meggyőződnenek róla, hogy az élet nem éri meg, hogy annyit nyugtalankodjunk miatta...

De talán olvasóim Bela történetének a végére kíváncsiak. - Először is: nem elbeszélést, hanem úti jegyzeteket írok, így hát nem beszélgethetem a törzskapitányt előbb, mint ahogy valóban tovább mondotta a történetet. Hát várjanak, vagy - ha úgy tetszik - ugorjanak át néhány lapot, de ezt mégsem tanácsolom, mert az átkelés a Kereszt-hegyen (vagy ahogy a tudós Gamba nevezi: a Mont St. Christophe-on) méltó az olvasó érdeklődésére. Leereszkedtünk tehát a Gud-goráról a Csertova-völgybe... Micsoda romantikus elnevezés! Már-már látják is talán a gonosz szellem fészket a megközelíthetetlen sziklák közt - pedig hát másként áll a dolog: a Csertova-völgy elnevezés a *cserta*¹³ és nem a *csort*¹⁴ szóból ered, mert itt volt valamikor a grúziai határ. Ezt a völgyet úgy telerakták hóval a szelek, hogy engem Szaratovra, Tambovra és hazánk más *kedves* tájaira emlékeztetett.

- Itt a Kereszt-hegy! - szólalt meg a törzskapitány, mikor leértünk a Csertova-völgybe, s rámutatott egy hóval borított magaslatra; ormán kőkereszt feketéllett, mellette alig észrevehető út vezetett. Ezen csak akkor jártak, mikor a hegyoldalban vezető utat elborította a hó. Kocsisaink kijelentették, hogy lavina még nem volt, s hogy lovaikat kíméljék, kerülővel

¹³ vonal

¹⁴ ördög

vezettek. Egy fordulónál öt oszét jött szembe velünk, felajánlották szolgálatukat, belekapaszkodtak a kerekbe, s nagy kiáltozással elkezdtek húzni és támogatni szekerünket. Veszélyes volt az út valóban; jobbról hótömegek függtek fejünk felett, melyek szemlátomást arra vártak, hogy a legelső szélrohamra leomoljanak a szakadékba; a szűk utat részben hó borította, egyes helyeken be is omlott a lábunk alatt, másutt a napsütéstől és az éjjeli fagyoktól megjegesedett, úgyhogy magunk is küszködve jutottunk előre; a lovak el-elestek; balról mély hasadék tátongott, benne patak futott, itt eltűnt a jégtakaró alatt, ott meg tajtékosan szökellve rohant a fekete köveken. Jó két óra is beletelt, míg a Kereszt-hegyet megkerültük - két verszta két óra alatt! Közben alább ereszkedtek a fellegek, jég esett, havazott; a szurdokba berontó szél üvöltött és füttyült, mint a Fülemlé zshivány¹⁵, a kőkereszt csakhamar eltűnt a ködben, melynek hullámai mind sűrűbben s mind szorongatóbban áradtak felénk kelet felől... Hadd mondjam el itt, hogy erről a keresztről egy különös, de mindenütt meggyökeresedett hagyomány azt tartja, hogy I. Péter cár állíttatta, mikor a Kaukázusban járt; de először is Péter cár csak Dagesztánban járt, másodszor: a keresztre fel van írva nagy betűkkel, hogy Jermolov parancsára állították, mégpedig 1824-ben. De az a hagyomány, a felírás ellenére, olyannyira gyökeret vert, hogy igazán nem tudja az ember, melyiket higgye el, már csak azért sem, mert mi nem szoktunk a feliratoknak hinni.

Még öt versztát kellett ereszkednünk a jeges sziklákon s a süppedő hóban, hogy a Kobi nevű állomást elérjük. A lovak kimerültek, mi meg dideregtünk; a hózivatar zúgása egyre erősödött, mint a mi hóförgetegeinké; de ennek a vad nótái szomorúbbak és búskomorabbak voltak. „Te is, te száműzött - gondoltam magamban -, siratod a szabad, tágas pusztaságot! Ott van helyed, ahol hideg szárnyadat kibontsád, itt fojtogat a szorosság, mint a sast, mely kiáltozva veri magát vasketrece rácsaihoz.”

- Ebből baj lesz! - szólalt meg a törzskapitány. - Nézze, körös-körül már semmit sem lehet látni, csak ködöt és havat; egyszer csak azon vesszük észre magunkat, hogy belezuhanunk a mélységbe, vagy megragadunk egy isten háta mögötti zugban, odalenn pedig, talán olyan tánc indult már a Bajdarán, hogy ott által sem juthatunk. Jaj, ez az Ázsia! Ezek az emberek, ezek a folyók, nem lehet ezekben bízni semmiképpen! - A kocsisok ordítózva, szitkozódva verték a lovakat, a lovak fűjtak és megmakacsolták magukat, s nem akartak megmozdulni semmi áron, hiába volt az ostorok ékesszóló csattogása.

- Nagyságos úr - szólalt meg az egyik kocsis -, Kobiba mi úgysem tudunk ma elérni; nem gondolja, hogy jobb volna, amíg lehet, balra térni? Ott az oldalban valami feketélik, bizonyosan szaklya: ott mindig szállást találnak az utasok rossz időben; ezek itt azt mondják, hogy egy kis vodkáért elvezetnek oda - tette hozzá az oszétekre mutatva.

- Tudom én, barátom, még ha nem is mondd! - mondotta a törzskapitány. - Ezek a gazemberek! Minden ürügy jó, csak vodkát tudjanak szerezni!

- De azt ismerje el - szóltam -, náluk nélkül nagyobb bajban volnánk.

- Jól van, jól - dörögte erre. - Micsoda kalauzok! Hogy megszimatozzák, hol lehet az embert megsarcolni, mintha bizony náluk nélkül nem is lehetne megtalálni az utat!

Balra fordultunk hát, és valahogy, sok vesződés után, eljutottunk egy nyomorult menedékhez; két, kőlapból s aprókőből épült szaklya volt az, ugyanilyen kőből rakott kőfal vette körül. A két kunyhó rongyos népe szívesen fogadott. Később megtudtam, hogy a kormány pénzt és élelmet ad nekik azzal a kikötéssel, hogy befogadják az utasokat, akiket itt ér a vihar.

¹⁵ orosz népmesehős

- Ez aztán jólesik! - mondtam, s leültem a tűzhely mellé. - Most már végigmondhatja a Bela történetét; szentül hiszem, hogy még nincsen vége.

- És miért hiszi? - felelte a törzskapitány ravaszul mosolyogva és hunyorgatva.

- Azért, mert a dolgok rendje így kívánja: ami rendkívüli módon kezdődött, úgy is kell, hogy véget érjen.

- Hát ezt eltalálta...

- Nagyon örvendek.

- Könnyű magának örvendeni, de én, ha visszagondolok, bizony elkeseredem. Nagyszerű leány volt az a Bela. A végén úgy hozzászoktam, mintha lányom lenne, és szeretett ő is. Meg kell itt mondanom: nekem nincs családom; apámról, anyámról tizenkét esztendő óta semmit sem tudok; hogy asszonyt szerezzek, arra annak idején nem is gondoltam, most meg, tudja, már nem is illenék hozzám; jólesett, hogy találtam valakit, akit dédelgessek. Bela néha nótázott is, lezg táncot lejtett... S hogy tudott táncolni! Láttam kormányzóságaink vidéki kisasszonyait, voltam Moszkvában nemesi mulatságon, vagy húsz esztendeje... - ég és föld! Nem is foghatók hozzá! Grigorij Alekszandrovics úgy öltöztette, mint egy babát, ajnározta, dédelgette, s a lány úgy megszépült nálunk, hogy csuda; arcáról kezéről elmúlt a napsütés barnasága, megrózsásodott az arca... S milyen jókedvű volt néha, s hogy meg-megtréfált a huncut... Isten bocsásson meg neki!

- És amikor közölték vele, hogy meghalt az apja?

- Sokáig titkoltuk előtte, addig, amíg meg nem szokta új helyzetet; amikor megmondtuk neki, két napig sírt, azután elfelejtette.

Négy hónapig kitűnően ment minden. Grigorij Alekszandrovics - úgy tetszik, említettem is már - szenvedélyesen szerette a vadászatot: csak úgy hajtotta a kedve az erdőbe vaddisznót vagy őzet üzni, de most ki sem mozdult az erődünk sánca mögül. Egyszer látom, megint csak áll eltűnődve, járkál a szobában, keze hátravetve; azután egyszer csak, senkinek sem szólva, elment vadat üzni, odamaradt egész napra; ez így ismétlődött, s mindig sűrűbben, sűrűbben... Valami nincs rendjén, gondoltam magamban: bizonyosan általszökött köztük a fekete macska!

Egy reggel benézek - mintha most is látnám: Bela ott ült az ágyon fekete selyem besmetben, sápadt volt, s olyan bús, hogy megijedtem.

- És hol van Pecsorin?

- Vadászik.

- Ma ment el?

Hallgatott, mintha nem volna könnyű kimondania a szót.

- Nem, még tegnap - mondta végre, nagyot sóhajtva.

- Csak nem történt valami baja?

- Tegnap egész nap csak gondolkoztam, gondolkoztam - felelte könnyét hullatva -, mindenféle szerencsétlenség eszembe jutott: egyszer, hogy vadkan sebesítette meg, máskor, hogy csecsenc hurcolta el a hegyekbe... De most azt gondolom, hogy nem szeret engem.

- Ennél rosszabbat, kedves, igazán nem gondolhattál volna!

- Sírva fakadt, azután büszkén felemelte fejét, letörölte könnyét, s így folytatta:

- Ha nem szeret engem, ki állja az útját, hogy haza küldjön? Én nem erőltetem. De ha ez így folytatódik, elmegyek én magam: nem vagyok én rabja, fejedelem lánya vagyok!

Elkezdtem a lelkére beszélni. - Ide hallgass, Bela, nem ülhet mindig itt, mintha a szoknyádhoz volna varrva: fiatalember még, szeret vadat üzni, hát elmegy s visszajön; de ha te így búslakodol, hamarosan rád un.

- Ez igaz, ez igaz! - felelte. - Most már vidám leszek. - S felnevetve felkapta a csörgődobot, énekelni kezdett, táncolt, ugrált körülöttem; de ez sem tartott sokáig, megint az ágyára borult, kezébe temette az arcát.

Mit csinálhattam vele? Én, tudja, sohasem bántam fehérnéppel; törtem, törtem a fejemet, mivel tudjam megvigasztalni, de semmit sem tudtam kieszelni: egy ideig csak hallgattunk mind a ketten... Rendkívül kellemetlen helyzet volt ez, kérem!

Végre így szóltam Belához:

- Ha kedved van hozzá, gyere, sétáljunk egyet a sáncon, gyönyörű az idő!

Ez szeptemberben volt. Csakugyan csodaszép idő volt, napos, de nem meleg. A hegyek élesen kirajzolódtak. Elmentünk, és szótlánul sétáltunk fel és alá az erődsáncon; aztán Bela leült a gyepre, s én melléje telepedtem. Igazán nevetséges, ha most visszagondolok: úgy jártam utána, mint valami dajka.

Az erődünk magaslaton állt, s a sánchról igen szép volt a kilátás: egyik felől tágas tisztás, melyet vízmosások barázdáltak, a végében erdő, amely felnyúlt egészen a hegygerincig; itt-ott aulok füstölögtek a tisztáson, ménesek; a másik oldalon kisebb folyó szaladt, a partjáig nyomuló sűrű cserjés elborította a köves magaslatokat, melyek a Kaukázus fő láncához csatlakoztak. A bástya szöglete mellett ültünk, úgyhogy jól elláttunk erre is, arra is. Egyszer csak látom: jön valaki az erdőből egy szürke lovon, egyre közeledik, aztán megáll túl a folyón, tőlünk száz ölnyire, s elkezd keringetni a lovát, mint egy eszeveszett. Mi akar ez lenni?...

- Nézz csak oda, Bela - mondom -, fiatal szemed van, miféle dzsigit az: kit jött mulattatni?...

Odanézett s felkiáltott:

- Kazbics!

- Á! A rabló! Azért jött, hogy csúfolkodjék velünk? - Jól megnézem én is, hát csakugyan Kazbics: az a barna ábrázat s az a mindig rongyos, piszkos gúnya.

- Az én apám lova - mondta Bela, s megfogta a kezem; reszketett a keze, mint a nyárfalevél, s szikrázott a szeme. - „Ahá! - gondoltam magamban. - Benned sem hallgat a rablóló, galambom!”

- Jöjj csak ide - mondom a strázsának -, vizsgálj meg a puskád, s szedd le a lováról azt a legénykedőt, kapsz egy ezüstrubelt.

- Igenis, nagyságos uram, csakhogy nem áll egyhelyt...

- Parancsolj rá! - mondom én nevetve...

- Hé, pajtás! - kiáltotta az őr integetve: - Állj meg ott egy kicsit, mit forogsz, mint a bűgőcsiga? - Kazbics meg is állt, és fülelni kezdett, bizonyosan azt hitte, meg akarnak vele beszélni valamit - már hogyne akarnának!... Gránátosom vállhoz kapta a fegyverét... bumm!... elhibázta; alig lobbant meg a puska a serpenyőben, Kazbics megbiztatta lovát, s a ló félreugrott. Aztán felállt a kengyelben, valamit kiáltott a maga nyelvén, megfenyegetett az ostorával, s eltűnt.

- Nem restelled magad? - mondtam a strázsának.

- Tekintetes uram! Elment az meghalni - felelte -, átkozott népség ez, nem lehet egyszerre megölni.

Negyedóra múlva megjött Pecsorin a vadászatról; Bela a nyakába borult, de egy panaszos vagy szemrehányó szava sem volt a hosszú elmaradás miatt... Pedig én is haragudtam már rá.

- Ejnye, kérem - mondom neki -, csak az előbb volt itt Kazbics a folyón túl, és mi rálőttünk: könnyen beleütközhetett volna. Ezek a havasi fickók nagyon bosszúállók: azt hiszi, nem tudja Kazbics, hogy maga is segített volt Azamatnak? Fogadni mernék, hogy itt most felismerte Belát. Tudom, most egy esztendeje igen tetszett neki, ő maga mondta nekem, és ha remélhette volna, hogy összeszed egy rendes mőringot, bizonyosan megkéri a kezét...

Pecsorin elgondolkozott:

- Igaz - felelte -, óvatosabbnak kell lenni... Bela, mától fogva nem szabad az erődsáncon sétálgatni.

Este hosszú eszmecserém volt Pecsorinnal: bántott, hogy nem olyan a szegény leányhoz, mint eddig, azonkívül, hogy fél napokat is töltött vadászaton, hideg is lett a viselkedése, csak ritkán becézte, a leány meg hervadni kezdett, arcocskája megnyúlt, két nagy szeme elvesztette fényét. De ha néha megkérdeztem tőle:

- Miért sóhajtottál, Bela? Bánatos vagy?

- Nem! - felelte.

- Van valami kívánságod?

- Nincs!

- Rokonaid után vágyol?

- Nekem nincs rokonom.

Volt úgy, hogy egész nap egy szót sem lehetett kiszedni belőle, csak azt, hogy „igen” és „nem”.

Erről kezdtem én beszélni Pecsorinnal.

- Ide figyeljen, Makszim Makszimics - felelte -, nekem szerencsétlen természetem van: nem tudom, a nevelésem tett ilyenné vagy az Isten teremtett így; csak azt tudom, hogy ha én más szerencsétlenségének az okozója vagyok, magamat is szerencsétlennek érzem. Azoknak ez persze, sovány vigasz, az a lényeg, hogy ez így van. Nagyon fiatalon, attól a perctől kezdve, hogy a családi gyámkodástól megszabadultam, eszeveszetten belevetettem magam minden olyan élvezetbe, melyet meg lehet vásárolni, s természetesen megcsömöröltem ezektől az élvezetektől. Aztán elcsábított a nagyvilág, de hamarosan megelégteltem a társaságot is; beleszerettem szép, nagyvilági nőkbe s azok is szerettek, de szerelmük csak a képzeletemet és hiúságomat ajzotta, a szívem üres maradt... Elkezdtem olvasni, tanulni, de a tudományt is meguntam; láttam, hogy egyáltalában nem függ tőle sem a hírnév, sem a boldogság, mert a legboldogabb emberek tudatlanok, a hírnév pedig szerencse dolga, s eléréséhez csak ügyesnek kell lenni. S akkor rám telepedett az unalom... Nemsokára áthelyeztek a Kaukázusba: ez volt életem legboldogabb korszaka. Azt reméltem, hogy az unalom nem él meg a csecsenc puska-golyók között... hiába: egy hónap múlva úgy megszoktam a zümmögésüket és a halál közelségét, hogy mondhatom: többet figyeltem a szúnyogok dongását, s most az eddiginél is nagyobb unalom lepott meg, mert az utolsó reménységet is elvesztettem. Amikor megpillantottam Belát a házukban, mikor térdemre ültetve először csókoltam meg fekete fürtjeit, buta

fejvel azt gondoltam, hogy angyal, akit a szárazkórú sors küldött nekem... Tévedtem újra: a természet vad leányának szerelme alig különb a nagyvilági kisasszony szerelménél, az egyik tudatlansága és naivitása éppen olyan unalmasá válik, mint a másinak a kacérsága. Mondjuk, hogy most is szeretem, hálás vagyok néhány elég édes pillanatért, odaadnám érte az életemet, de unatkozom mellette... Ostoba vagyok-e vagy gonosztevő, nem tudom, annyi bizonyos, hogy éppannyira méltó, ha ugyan nem méltóbb vagyok a szárazkórúra, mint ő: lelkemet megrontotta a világ, képzeletem nyughatatlan, szívem kielégíthetetlen; minden kevés nekem; a búhoz éppen olyan könnyen hozzászokom, mint az élvezethez, s közben napról napra üresebb lesz az életem: egyetlenegy vágyam maradt: az utazás. Mihelyt lehet, elindulok, de nem Európa felé, isten ments! Elmegyek Amerikába, Arábiába, Indiába, talán az úton utolér a halál. Legalábbis meg vagyok győződve róla, hogy ez az utolsó reményem nem hagy el hamar, hála a zivataroknak és a rossz utaknak.

Így beszélt sokáig, s szavai bevéődtek az emlékezetembe, mert most először, s ha Isten is úgy akarja, utoljára hallottam ilyen szavakat egy huszonöt esztendő ember szájából...

- Milyen különös ez! Mondja csak, kérem - folytatta a törzskapitány felém fordulva -, maga volt a fővárosban, s nem is olyan régen: mind ilyen az ottani fiatalság?

Azt feleltem, hogy sok olyan ember van ott, aki éppen így szokott beszélni, s hogy valószínűleg vannak olyanok is, akik így beszélve igazat mondanak, s hogy különben a kiábrándultság, mint minden divat, a felső körökben kapott lábra, onnan szállt le az alsóbb körökbe, melyek elköptatják, s hogy manapság azok, akik valóban s mindenkinél jobban unatkoznak, igyekeznek eltitkolni ezt a szerencsétlenséget, mint egy vétet. - A törzskapitány nem értette meg ezt a finom megkülönböztetést, csóváltatta fejét s ravaszul elmosolyodott:

- Ugye, a franciák hozták divatba az unatkozást?

- Nem ők, az angolok.

- Ahá, hát ez az! - felelte. - Hiszen azok mindig notórius részegeskedők voltak!

Akaratlanul egy moszkvai hölgyre kellett gondolnom, aki azt állította, hogy Byron részeges alak volt, semmi több. - A törzskapitány megjegyzése egyébként menthetőbb volt: hogy megtartóztassa magát az ivástól, végül igyekezett elhítenni magával, hogy a világon minden szerencsétlenség a részegeskedésből ered.

Azután így folytatta az elbeszélését:

- Kazbics nem mutatkozott újra. De nem is tudom, miért, mégsem tudtam kivenni fejemből azt a gondolatot, hogy akkor nem ok nélkül jött s hogy valami rosszat forral.

Egyszer Pecsorin rábeszélte, hogy menjek vele vadkant löni; sokáig húzódoztam: mi különöst találtam volna én a vadkanúzásban! De aztán szinte magával vonszolt. - Magunk mellé vettünk öt katonát, s korán reggel elindultunk. Tíz óra tájáig kutattuk a nádat és az erdőt - nyoma sincs vadnak.

- Ej, nem fordulnánk vissza? - kérdeztem. - Minek makacskodjunk? Ha egyszer ilyen szerencsétlen ez a mai napunk!

De Grigorij Alekszandrovics a hőség és kimerültsége ellenére, nem akart zsákmány nélkül visszafordulni... Már ő ilyen ember volt: ha egyszer elgondolt valamit, azt el is kellett hogy érje; bizonyosan elkényeztette gyermekkorában az anyukája. Végre déltájban felvertünk egy átkozott vaddisznót: bumm! bumm!... de elinalt, bevette magát a nádba... Ilyen szerencsétlen, rossz napunk volt!... No, pihentünk ott egy kicsit, s megindultunk hazafelé.

Egymás mellett lovagoltunk szótalánul, megeresztettük a gyeplőt, s már-már az erdőhöz értünk; csak a cserjés takarta el a szemünk elől. - De hirtelen puska lövést hallottunk... Egy- másra néztünk: ugyanaz a gyanú támadt mindkettőnkben. Hanyatt-homlok arrafelé nyar- galunk, látjuk: fenn a sáncon összefutnak a katonák, s a mező felé mutatnak, ott lóhalálában vágat el egy lovas, s valami fehéret tart a nyergen. Grigorij Alekszandrovics felüvöltött, mint egy közönséges csecsenc; kirántotta tokjából a puskát, s rohant; én pedig utána. Szerencsénkre lovaink nem voltak kifáradva a sikertelen vadászattól, száguldva lendült előre a testük a nyereg alatt, s minden pillanatban közelebb, közelebb jutottunk... Végre felismertem Kazbicsot, de nem tudtam megállapítani, mit tart maga előtt a nyergen. Ekkor utolértem Pecsorint, s odakiáltottam neki: „Kazbics!” Rám nézett, bólintott s megcsapkodta ostorral a lovát.

Végül már csak puska lövésnyire voltunk tőle; kifulladt-e a lova vagy gyengébb volt a mienknél, annyi bizonyos, hogy a fickó minden erőfeszítése ellenére az állat nem nagyon igyekezett előre. Azt hiszem, ebben a pillanatban Kazbics a Karagözre gondolt...

Látom: Pecsorin vágtaiban vállhoz emeli a puskát...

- Ne lőjön! - kiáltok oda neki. - Kímélje a töltést; úgylis utolérjük.

Ej, ej, ez a fiatalság! Mindig olyankor kapja el a hév, mikor nem kellene... De a lövés eldőrdült s a golyó átütötte a ló egyik hátsó lábát; heves lendülettel még ugrott vagy tízet, aztán megbotlott és térdre rogyott. Kazbics leszköött róla, s akkor megláttuk, hogy egy fátyolba csavart nőt tart a karján... Bela volt... szegény Bela! Kazbics felénk kiáltott valamit a maga nyelvén, s teste fölé emelte a törét... Nem volt veszíteni való idő: odalöttem kapásból, találomra; a golyó bizonyosan a vállát érte, mert egyszerre leeresztette a karját... Amikor eloszlott a füst, a földön ott feküdt a sebesült állat és mellette Bela; Kazbics pedig eldobva fegyverét, a bokros oldalon kapaszkodott felfelé egy sziklán, mint a macska; szerettem volna leszedni onnan - csak hogy nem volt megtöltve a puskám! Leugrottunk a lóról, s odarohantunk Belához! Ott feküdt szegény mozdulatlanul, sebéből patakzott a vér... Ó, az a gazember: legalább döfte volna szíven - hagyján: egyszerre szenvedett volna ki, de így, a hátába... igazi rablódöfés! - Bela eszméletlen volt. Leszaggattuk róla a fátylat, s jó szorosan bekötöttük a sebet; hiába csókolgatta Pecsorin a hideg ajkakát - semmi sem tudta magához téríteni.

Pecsorin lóra ült; én felemeltem a leányt a földről, s valahogy feltettem a nyergére; átölelte az egyik karjával, s megindultunk hazafelé. Néhány pillanatnyi hallgatás után Grigorij Alekszandrovics így szólt hozzám:

- Ide hallgasson, Makszim Makszimics, így nem visszük haza élve.

- Igaza van - feleltem, s megsarkantyúztuk a lovakat. Tömeg várt az erőd kapujánál; óvatosan bevittük a sebesültet Pecsorinhoz, s elküldtünk orvosért. Részeg volt ugyan, de eljött: megvizsgálta a sebet, és kijelentette, hogy a leány egy napnál tovább nem élhet; de ebben tévedett...

- Felépült? - kérdeztem a kapitánytól, s önkéntelen örömömben megragadtam a karját.

- Nem - felelte -, de abban tévedett az orvos, hogy nem egy, hanem két napig élt még.

- Azt magyarázza meg, hogyan tudta Kazbics elrabolni?

- Hát így: hiába volt Pecsorin tilalma, kiment az erődből a folyóhoz. Nagy hőség volt, tudja; ott leült egy kőre, s leeresztette a lábát a vízbe. Kazbics odalopózkodott, egykettőre megragadta, befogta a száját, s elhurcolta a bokrosba, ott felugrott a lovára, s elvágatott vele! Közben

sikerült Belának kiáltani, az örök felriadtak, lőttek, de nem találták el, s mi éppen akkor érkeztünk.

- De miért akarta Kazbics elragadni?

- Ugyan kérem, ezek a cserkeszek notórius tolvajok egy szálíg: ami mozdítható, rögtön elemelik; ellopják még akkor is, ha nincs reá szükségük... mentegessük ezzel őket! De ezenkívül is: Bela neki már régóta tetszett.

- S Bela meghalt?

- Meghalt; de sokáig kínlódott, s mi is vele együtt. Este tíz óra tájban magához tért; ott ültünk az ágya mellett; mihelyt kinyitotta a szemét, Pecsorint kezdte hívogatni.

- Itt vagyok melletted, dzsanecskám (ami a mi nyelvünkön azt jelenti, hogy lelkecském) - felelte ő s megfogta a kezét.

- Én meghalok! - mondta Bela. Megpróbáltuk vigasztalni, biztattuk, hogy azt mondta az orvos, meggyógyítja feltétlenül! - csak megrázta fejét, s a fal felé fordult: nem akart meghalni!

De éjjel már félrebeszélt; forró volt a feje, néha egész testét végigborzongatta a láz; összefüggéstelen szavakat rebegett apjáról, bátyjáról: vágyott a hegyekbe, haza... Aztán Pecsorint is emlegette, gyengéd nevekkkel becézte, vagy szemére hányta, hogy úgy elhidegült a dzsanecskájától...

Pecsorin szótlánul hallgatta, a kezére hajtotta a fejét; de én egész idő alatt egy könnyet sem fedeztem fel a pilláin; csakugyan nem tudott-e sírni vagy megtartóztatta magát - nem tudhattam. De sohasem láttam ennél szomorúbb dolgot.

Reggel felé Bela elhallgatott; mozdulatlanul és haloványan feküdt egy órán keresztül, s úgy el volt gyengülve, hogy a lélegzését alig vettük észre; aztán megkönnyebbült s elkezdett beszélni, de mit gondol maga, miről? Csak a haldoklónak támadhat ilyen gondolata!... Azon kezdett búslakodni, hogy ő nem keresztény, s hogy a másvilágon lelke sosem találkozik a Grigorij Alekszandroviccsal lelkével, és hogy más nő lesz a mennyországban a Pecsorin társa. Az a gondolatom támadt, kereszteljük meg a halál előtt: meg is mondtam neki; habozva nézett rám, és sokáig nem is tudott megszólalni; végre annyit mondott, hogy abban a hitben hal meg, amelyben született. - Így telt el az egész napunk. De hogy megváltozott szegény egy nap alatt! Sápadt orcája beesett, nagy, nagy lett a szeme, az ajka égett. Olyan belső tüzet érzett, mintha a mellében izzó vas lett volna.

Jött a második éjszaka; le sem hunytuk a szemünket, el sem mozdultunk az ágya mellől. Rettenetesen gyötrődött, nyögött, de alighogy a fájdalom csillapodott, igyekezett elhíttatni Grigorij Alekszandroviccsal, hogy jobban van, biztatta, hogy menjen csak aludni, csókolta a kezét, nem akarta kiengedni a maga kezéből. Hajnaltájban jelentkezett a halálfélelem, hánykolódott, leszaggatta a kötést, s a sebéből újból eleredt a vér. - Mikor bekötöttük, egy percre megcsendesedett, s kérte Pecsorint, hogy csókolja meg. Pecsorin letérdelt az ágya mellett, felemelte Bela fejét a párnáról s száját hűlő ajkaira szorította; a lány erősen átfogta remegő két karjával a nyakát, mintha abban a csókban a lelkét akarta volna átadni neki... Bizony, jól tette, hogy meghalt! Mi lett volna vele, ha Grigorij Alekszandroviccs elhagyja? Ez pedig előbb-utóbb bekövetkezett volna...

Másnap délelőtt nyugodt volt, szótlán és szófogadó, bármennyire gyötörte is az orvos borogatásokkal és kanalas orvosságokkal.

- Ugyan, kérem! - mondtam neki. - Hiszen ön maga mondta, hogy bizonyosan meghal, mire valók hát ezek a preparátumok?

- Mégis jobb így, Makszim Makszimics - felelte -, így nyugodt lesz a lelkiismeretem.

No, szép kis lelkiismeret!

Délután szomjúság kezdte gyötörni. Kinyitottuk az ablakot, de künn nagyobb volt a hőség, mint benn a szobában: jeget tettünk az ágy mellé - nem segített semmi. Én tudtam, hogy ez a kibírhatatlan szomjúság a közeledő véget jelenti s meg is mondtam Pecsorinnak.

- Vízet, vizet!... - rimázkodott rekedt hangon a beteg, s felemelkedett az ágyáról.

Pecsorin sápadt lett, mint a fehérített vászon, felkapott egy poharat, megtöltötte vízzel, és odanyújtotta. Kezembe tettem az arcom, s imádságot kezdtem mormolni, nem is tudom, melyiket. Bizony, bátyuska, sok embert láttam kórházban s künn a harctéren meghalni; de az mind más volt!... Aztán, bevallhatom, volt még ami megbúsított: a halála előtt egyetlenegyszer sem említett engem; pedig úgy szerettem, mintha apja lettem volna... Isten bocsássa meg neki! No és az igazat megvallva: voltaképpen mi voltam én neki, hogy a halála előtt eszébe jussak?...

Mihelyt megitta a vizet, mintha megkönnyebbült volna, de három perc múlva meghalt. Tükröt tartottunk a szája elé - nem lett homályos! Kivezettem Pecsorint a szobából, és kimentünk a sánkra, sokáig jártunk ott egymás mellett fel és alá hátratett kézzel, és nem szóltunk egy szót sem; arcán nem láttam semmi különöset, és ez bántott is: én a helyében meg is haltam volna bánatomban. - Végre letelepedett az árnyékba a földre, s pálcájával a homokban rajzolgatott! Én meg, tudja, illendőségből meg akartam vigasztalni, s beszélni kezdtem; felemelte fejét, s elnevette magát. Nekem ettől a nevetéstől végigfutott a hideg a hátamon... Elmentem, hogy koporsót rendeljek.

Őszintén szólva, részben azért vállaltam ezt, hogy elfoglaljam magamat valamivel. Volt nekem egy darab termalamim, bevontam vele a koporsót, s felékesítettem azokkal az ezüst cserkesz zsinórokkal, amiket Grigorij Alekszandrovics vett neki.

Másnap reggel eltemettük az erőd mögött, a folyóparton, annak a helynek a közelében, ahol utoljára ült; sírját azóta fehér akácok s bodzabokrok nőttek körül. Keresztet akartam állíttatni a hantra, de tudja, talán tapintatlanság lett volna: hiszen mégsem volt keresztény leány...

- No és Pecsorin? - kérdeztem.

- Pecsorin sokáig betegeskedett, le is soványodott szegény; attól az időtől fogva sohasem beszéltünk Beláról; láttam, hogy neki kellemetlen volna, minek beszélnénk hát? Három hónap múlva áthelyezték a j...i ezredhez, s elutazott Grúziába. Azóta nem találkoztunk... De most eszembe jut, hogy valaki nemrég azt mondta: visszatért Oroszországba, de ez a hír nem szerepelt a hadtestparancsokban. Magunkfajta emberhez különben későn jutnak el a hírek.

Itt aztán hosszú értekezésbe kezdett arról, hogy milyen kellemetlen egy esztendő múlva megtudni a híreket - nyilván azért beszélt erről, hogy elcsitítsa a szomorú emlékeket.

Nem szakítottam félbe, de nem is figyeltem rá.

Egy óra múlva útra kelhettünk: a hóvihar megcsendesedett, kiderült az ég, és mi elindultunk. Útközben önkéntelen megint Belára és Pecsorinra fordítottam a szót.

- Hát azt nem hallotta, hogy Kazbiccsal mi lett? - kérdeztem.

- Kazbicsal? Igazán nem tudom... Hallottam, hogy a sapszugok¹⁶ jobbszárnyán van valami Kazbics, egy vakmerő fickó, aki vörös besmentben, aprókat lépkedve jár a puskatüzünkben, és udvariasan meghajlik felénk, ha egy-egy golyó a közelében süvölt el; de ez aligha az!

Kobiban elváltam Makszim Makszimicstól; én postakocsin utaztam tovább, ő pedig súlyos málhája miatt nem tarthatott velem. Nem reméltük, hogy az életben még találkozunk, s mégis találkoztunk. Ha akarják, elmondom ezt is: egész történet ez... Elismerik-e, hogy Makszim Makszimics tiszteletre méltó ember? Ha ezt elismerik, meglesz a jutalmam ezért a meglehet, túlságosan hosszúra nyúlt elbeszélésemért.

¹⁶ cserkesz törzs

II MAKSZIM MAKSZIMICS

Miután elváltam Makszim Makszimicstól, serényes átszekereztem a Terek és Darjal szorosán, Kazbekben reggeliztem, Larszban megteáztam, s vacsorára érkeztem Vladikavkazba. Megkímélem olvasóimat a hegyek leírásától, a felkiáltásoktól, melyek semmit sem szoktak kifejezni, a képektől, melyek semmit sem mondanak, különösen azoknak, akik nem jártak ott, és a statisztikai jegyzetektől, melyeket soha senki sem szokott elolvasni.

Megszálltam egy fogadóban, ahol minden utas meg szokott szállni, bár senki sincs, akinek azt mondhatná, hogy süssön egy fácánt vagy főzzön egy jó csüt, mert az a három rokkant, akikre rábízták a fogadót, vagy olyan ostoba, vagy olyan részeg, hogy nem lehet velük szót érteni.

Kijelentették, hogy három napot kell ott eltöltenem, mert *még nem jött meg* Jekatyerinogradból az „alkalmas utazási lehetőség”, következésképpen visszafelé sem indulhat. „No, szép kis „lehetőségek”! De egy rossz szójáték nem nagy vigasztalás az orosz embernek, s elhatároztam, hogy unaloműzésből leírom, amit Makszim Makszimics Beláról mesélt, nem is sejtve akkor, hogy első szem lesz az elbeszélések hosszú láncában.

Látják, kedves olvasók, ilyen kegyetlen következményei lehetnek egy apró véletlennek! De önök talán nem is tudják, hogy mi az az „alkalmas utazási lehetőség”. Fél század gyalogságból és egy ágyúból álló fedezet, mely a szállítmányokat kíséri Vladikavkazból Kabardán keresztül Jekatyerinogradba.

Az első nap igen unalmasan telt el; a másodikon, kora reggel egy szekér fordult be az udvarra: Á! Makszim Makszimics! Régi jó barátokként köszöntöttük egymást. Felajánlottam, hogy szálljon meg az én szobámban. Nem teketóriázott, még a vállamra is ütött, s mosolygásfélére húzta a száját. Micsoda különös fickó!...

Makszim Makszimics remekül értett a szakácstudományhoz: kitűnően tudott fácánt sütni, finom érzékkel öntötte le sós uborkalével, s be kell vallanom, hogy nála nélkül száraz kosztan éltem volna. Egy üveg kahetiai borocska elfeledtette, hogy fogások számában szerény az ebédünk - egy fogásból állott -, aztán pipára gyújtottunk, és leültünk, én az ablak mellé, ő a meleg kályha közelébe, mert nyirkos, hideg napunk volt. Hallgattunk, hallgattunk. Miről is beszélünk volna?... Ő már mindent elmondott magáról, ami érdekes volt, nekem pedig nem volt semmi elbeszélivalóm. Kibámultam az ablakon. Egy csomó alacsony házikó integetett felém a fák mögül, szétszórva a Terek partján, mely itt egyre szélesedve fut a völgyben, távol csipkés hegygerincek kéklettek, s mögülük kitekintett fehér bíbornoki süvegével a Kazbek. Gondolatban elbúcsúztam tőlük: sajnáltam itt hagyni őket...

Sokáig ültünk így. A nap már elrejtőzött a hideg ormok mögött, fehéres köd támadt a völgyekben, amikor az utcán csengőszó és kocsiskibálás hangzott. Néhány szekér fordult be a fogadóudvarba piszkos örményekkel, s mögöttük egy üres útikocsi; könnyű gördülése, kényelmes építése és elegáns formája azt mutatta, hogy külföldi. Mögötte egy nagy bajuszú ember haladt magyaros kabátban, inas létére elég rendes öltözetben; az a hányaveti modor, mellyel pipájából kiverte a hamut, s rákiabált a kocsisra, kétségtelenné tette, hogy mi a foglalkozása. Kiütközött rajta, hogy valami hanyag úr elkényeztetett szolgája, valami orosz Figaro-féle alak:

- Mondd csak, barátom - kiáltottam neki az ablakból -, nem az „utazási lehetőség” jött meg? - Hetykén nézett rám, megigazította a nyakkendőjét, s elfordult; helyette a mellette haladó örmény felelt mosolyogva, hogy csakugyan az jött meg, s holnap reggel fordul vissza. - No, hála istennek! - szólalt meg Makszim Makszimics, aki ebben a percben lépett az ablakhoz. -

Milyen csodálatos kocsi! - tette hozzá. - Bizonyosan valami hivatalnok utazik vele Tifliszbe, vizsgálatra. Látszik, nem ismeri a mi hegyeinket! Bizony, atyafi, ezek nem nektek valók: még egy féderes kocsit is agyonráznak. No de akárkié legyen, menjünk, tudjuk meg, kié... - Kimentünk a folyosóra. A folyosó végén nyitva volt egy ajtó, az oldalsó szobáé. Az inas a kocssal a koffereket cipelte be a szobába.

- Hallod-e, barátom - kérdezte tőle a törzskapitány -, kié ez a csodálatos kocsi, he? Gyönyörű portéka!... - Az inas meg sem fordult, csak mormogott valamit, miközben egy koffer szíját oldozgatta. Makszim Makszimics haragra lobbant: megérintette az udvariatlan fickó vállát, és ezt mondta neki: - Hozzád beszélek, atyafi...

- Kinek a kocsija?... A gazdám kocsija...

- És ki a te gazdád?

- Pecsorin...

- Mit mondtál? Mit mondtál? Pecsorin?... Istenem, istenem!... Nem szolgált a Kaukázusban?... - kiáltotta Makszim Makszimics, megrántva a kabátujjam. Öröm csillogott a szemében.

- Szolgált az, úgy tetszik, de én nemrég vagyok nála.

- Ő lehet... ő lehet! Grigorij Alekszandrovics? Így hívják, ugyebár? Én jó barátságban voltam az uraddal - tette hozzá, és barátságosan olyat ütött az inas vállára, hogy az megtántorodott...

- Elnézést uram, zavar a munkámban - szólt az inas homlokát ráncolva.

- Be fura fickó vagy! Nem érted? Testi-lelki jó pajtások voltunk az uraddal, egy szálláson laktunk... De hát ő hol maradt?

A szolga azt mondta, hogy Pecsorin N. ezredesnél maradt vacsorára s éjjeli szállásra...

- Nem is jön ide estére? - kérdezte Makszim Makszimics. - Vagy te, barátom, nem mész el hozzá valamiért? Ha odamész, mondd meg neki, hogy itt van Makszim Makszimics: így mondd neki... ebből már tudni fogja... Kapsz tőlem nyolcvan kopejka borraivalót...

Az inasnak megvetően lebiggyedt a szája, mikor hallotta a szerény ígéretet, de azért biztosította Makszim Makszimicsot, hogy átadja üzenetét.

- Idefut azonnal! - lelkendezett Makszim Makszimics diadalmas arccal. - Megyek a kapuba, megvárom... Ejnye! De sajnálom, hogy azt az N-t nem ismerem...

Odaült a kapu mögé egy padra, én meg bementem a szobámba. Bevallom, magam is kissé türelmetlenül vártam ennek a Pecsorinnak a megjelenését, bár a törzskapitány elbeszélése alapján nem túl előnyös képet alkottam róla, néhány jellemvonását érdekesnek tartottam. Egy óra múlva az egyik rokkant behozta a buzogó vizű számovárt és a teáskannát.

- Makszim Makszimics, nem iszik egy teát? - kiáltottam ki neki az ablakból.

- Köszönöm, nincs kedvem.

- Ej, igyék, no! Nézze, késő van már, hideg is van.

- Nem tesz semmit, köszönöm...

- Hát ahogy gondolja! - Elkezdtem egyedül teázni; tíz perc múlva mégis bejön az öreg.

- Igaza van: csak jobb teát inni. Egyre vártam, vártam... Rég elment már az embere hozzá, de úgy látszik, nem tud szabadulni.

Nagy sietve kiszűrösölt egy csésze teát, a másodikkal hiába kínáltam, megint kiment a kapuhoz, de már egy kis nyugtalanul; látszott, hogy Pecsorin nemtörődömsége bántja az öreget, annál inkább, mert nemrégiben beszélt nekem a barátságáról, s egy órával ezelőtt is szentül hitte, hogy idefut, mihelyt a nevét meghallja.

Már későre járt, sötét volt, mikor megint kinyitottam az ablakot, szólítgatni kezdtem Makszim Makszimicsot, s hívtam lefeküdni; valamit dörmögött, újból hívogatni kezdtem, de nem is felelt rá.

Lefeküdtem a díványra, köpenyembe burkolóztam; a gyertyámat égve hagytam a kemencepadkán; hamarosan elszunnyadtam, s nyugodtan aludtam volna, ha - már nagyon későn - Makszim Makszimics be nem jön a szobámba, s fel nem ébreszt. Az asztalra dobta a pipáját, fel-alá járt a szobában, motozott a kemencében, s végre lefeküdt; de még sokáig köhécselt, köpködött és forgolódott...

- Tán a poloskák csípi? - kérdeztem.

- Azok. A poloskák... - felelte mély sóhajtással.

Másnap korán felébredtem; de Makszim Makszimics már megelőzött. Ott találtam a kapu mellett, a padon ült.

- El kell mennem a parancsnokhoz - mondta -, ha közben Pecsorin jönne, kérem, küldjön értem valakit...

Megígértem. Futva ment, mintha egyszeriben visszanyerte volna a fiatalság erejét és rugalmasságát.

Szép, üde reggel volt. Aranyszínű felhők tornyosultak a hegyek felett, mintha levegőben lengő újabb hegláncok volnának; a kapu előtt tágas tér volt; nyüzsgött a nép a vásárban, vasárnap volt; mezítlábas oszét fiúk forgolódtak körülöttem, a vállukon tarisznya, lépes mézzel tele; elkergettem őket, most nem érdekeltek, rám is átragadt a derék törzskapitány nyugtalan-kodása.

Alig telt el tíz perc, mikor a tér túlsó végén felbukkant, akit vártunk. N. ezredessel jött, elkísérte Pecsorint a fogadóig, és visszatért az erődbe. Azonnal elküldtem az egyik rokkantat Makszim Makszimicsért.

Az inas kijött Pecsorin elé, és jelentette neki, hogy rögtön befognak; odanyújtott gazdájának egy szivaros dobozt, és miután néhány rendelkezést kapott tőle, máris indult megtenni az úti előkészületeket. A gazdája rágyújtott egy szivarra, néhányat ásitott, s a kapu túlsó oldalán letelepedett egy padra. Meg kell rajzolnom az arcképét az olvasónak.

Középtermetű volt. Karcsú és arányos termete, széles válla erős testalkatra vallott, olyanra, amely a kóborló élet minden nehézségét és éghajlati változását el tudja viselni, melyet sem a kicsapongó fővárosi élet, sem lelki viharok nem tudtak megtörni; porlepte bársonykabátja, melynek csak a két alsó gombja volt begombolva, megmutatta vakítóan tiszta ingét, amilyent csak rendszerető emberek szoktak viselni; bepiszkolódott kesztyűjét mintha külön az ő apró, arisztokratikus kezére varrták volna, s amikor az egyiket lehúzta, meglepett, hogy fehér ujjai milyen vékonyak. Hanyag és lompos volt a járása, de azt is észrevettem, hogy nem lengette a két karját - ez pedig a zárkózott emberek vonása. De ezek csak a magam megfigyeléseiből eredő, személyes megjegyzéseim, s egyáltalában nem szeretném ráerőltetni az olvasóra, hogy vakon elhiggye. Mikor leereszkedett a padra, egyenes dereka úgy meghajlott, mintha egyetlenegy csont se volna a hátában; valami ideges gyengeséget árult el az egész testtartása; úgy ült ott, ahogy egy harmincéves kacér Balzac-regényhősnő ül puha székében egy fárasztó

bál után. Első látásra nem néztem huszonhárom évesnél többnek, de később már harmincra taksáltam. A mosolyában volt valami gyermekes. Bőrének volt valami nőies finomsága. Természetből kondorodó szőke haja festőien borult sápadt, nemes homlokára, melyen csak hosszabb figyelés után lehetett az egymást keresztező redők nyomát észrevenni; harag vagy más belső nyugtalanság perceiben ezek jobban előtűntek. Szőke hajával ellentétben, bajusza és szemöldöke fekete volt - ez pedig az emberben jó fajta jele, mint fehér lónál a fekete sörény s a fekete farok. Hogy befejezzem az arcképét, azt is megmondom, hogy kissé pisze volt az orra, a foga vakítóan fehér, szeme barna; a szeméről külön is kell egy-két szót mondanom.

Először is azt, hogy a szeme akkor sem nevettek, amikor ő nevetett! - Nem figyelték-e meg egynémely embernél ezt a különös tulajdonságot? Vagy rossz természetnek, vagy mély és állandó bánatnak a jele. Ez a szem a félig lehunytt pillák alól foszforeszkálóan fénylett, ha lehet így kifejezni. Nem belső tűz vagy meglobbanó képzelet fénye volt ez; a sima acél villózásához hasonlított ez a csillogás, vakító volt, de hideg, nézése nem volt kitartó, de átható és súlyos, e pillantás kellemetlen benyomást hagyott maga után, mint a tapintatlan kérdés, és szemtelennek lehetett volna mondani, ha nem lett volna olyan egykedvűen nyugodt. Ezek az észrevételek talán csak azért jutottak eszembe, mert ismertem már életének egynéhány részletét; meglehet, hogy másvalakire egészen más benyomást tett volna; de hát mivel róla mástól semmit sem hallanak olvasóim, kénytelen-kelletlen be kell érniök az én ábrázolásommal. Végül még csak annyit, hogy általában jóvágású ember volt, azok közül az eredeti külsejű férfiak közül való, akik különösen tetszenek a nagyvilági nőknek.

A lovakat már befogták; a járomfa alatt meg-megszólalt a csengő; az inas már kétszer is jelentette, hogy minden készen van, de Makszim Makszimics csak nem jött vissza. Pecsorin szerencsére tűnődésbe merült, amint elnézte a Kaukázus zezugos vonulatát, s úgy látszott, egyáltalán nem siet az elutazással. Odamentem hozzá:

- Ha egy kicsit várhatna még - mondtam neki -, szerencséje lesz egy régi jó baráttal találkozni...

- Ah, csakugyan! - felelte gyorsan. - Tegnap említették nekem; de hát hol van? - A piac felé fordultam, és megláttam Makszim Makszimicsot, inaszakadtából futott. Pár pillanat múlva már ott állt előttünk: zihált, arcáról szakadt a veríték, nedves, ős hajcsomók csüngtek a sapka alól s tapadtak a homlokára; a térde reszketett... a nyakába borult volna Pecsorinnak, de ő meglehetősen hidegen, bár barátságos mosollyal nyújtott neki kezét. A kapitány egy pillanatra megrökönyödött, aztán mohón megragadta kezét mindkét kezével, de nem tudott megszólalni.

- Ó, kedves Makszim Makszimics, mennyire örülök! Hogy van, hogy van? - kérdezte Pecsorin.

- És... te?... Maga? - motyogta az öreg s könnyes lett a szeme... - Be sok esztendeje... be sok napja... de most hova készül?

- Perzsiába megyek, lehet, hogy tovább is...

- Csak nem most azonnal? De hát maradjon még, kedves jó barátom!... Csak nem válunk el most mindjárt?... Ezer esztendeje, hogy nem láttuk egymást...

- Sürget az idő, Makszim Makszimics - hangzott a felelet.

- Istenem, istenem! Miért siet olyan nagyon? Annyit szerettem volna mondani... és annyit kérdezni... Mondja: obsitot kért? Mondja, mit csinált azóta?

- Unatkoztam! - felelte Pecsorin mosolyogva.

- Emlékszik még az erődbeli szép napokra? Remek vadászterület volt az a környék! S maga milyen szenvedélyes vadász volt ott... És az a Bela?

Pecsorin egy kicsit elsápadt, és félrefordult...

- Hát igen, emlékszem! - felelte rá szinte nyomban, de ásítást erőltetve...

Makszim Makszimics kérlelni kezdte, hogy maradjon, töltsön vele még két órát.

- Pompásan megebédelünk - biztatgatta -, két fácánom is van; itt kitűnő kahetiai bor kapható... persze, nem vetekszik a grúziaival, de azért elsőrangú... Elbeszélgetünk itt... maga elmeséli, hogy élt Péterváron... Jó lesz?

- Nekem igazán nincs semmi mesélnivalóm valóm, kedves Makszim Makszimics... No de bocsásson meg, sürget az idő... sietős az utam... Köszönöm, hogy nem felejtett el... - mormolta s megfogta a kezét.

Az öreg homloka ráncba futott... Elbúsulta magát, s haragudott, de igyekezett rejtegetni.

- Elfelejtteni! - morogta. - Azt én el nem felejthetem... Hát: az Isten vezérelje!... Nem így képzeltem ezt a találkozást...

- Jó, jó! - felelte Pecsorin, s barátságosan megölelte. - Talán nem az vagyok, aki voltam?... De mit tegyünk? Mindenkinek megvan a maga útja... Találkozunk-e még, Isten a tudója!...

S alighogy ezt mondta, már a kocsiban ült, s a kocsis kezébe kapta a két gyeplőt.

- Hó! Megállj! - kiáltotta hirtelen Makszim Makszimics, megragadva a kocsi ajtaját. - Egészen elfelejtettem!... Nálam maradtak az írásai, Grigorij Alekszandrics... magammal hordozom... azt hittem, hogy Grúziában találkozunk, s lám, hol adott viszontlátást az Úristen... Mit csináljak azokkal?...

- Amit akar! - felelte Pecsorin. - Isten áldja...

- Úgy hát Perzsiába utazik? És mikor tér vissza?... - kiáltotta utána Makszim Makszimics.

A kocsi már messze járt, de Pecsorin intett, s ezt az intést így lehetett értelmezni: Aligha! Miért is?

Már rég nem hallatszott sem a csengő hangja, sem a keréköörgés a kavicsos úton - de a szegény öreg még azon a helyen állt, mély tűnődésbe merülve.

- Igen - mondta végre, s igyekezett egykedvűnek látszani, bár a megbántottság könnye megmegcsillant a szempilláin -, hát persze, barátok voltunk, de mit jelent az manapság, hogy: barátok? Mit számíthatok én neki? Nem vagyok én gazdag, nincsen rangom, s korban sem illek hozzá... Lám, milyen ficsúr lett, amíg Péterváron időzött... Milyen kocsija van! Mennyi málhája! És milyen gögös inasa! - Ezt az öreg csúfondáros mosolygással mondta. - Mondja csak - folytatta most felém fordulva -, mi a véleménye erről? Micsoda ördög viszi el most Perzsiába? Nevetséges, bizony isten, nevetséges! No de mindig tudtam, hogy afféle szeleburdi fajta, akiben nem lehet megbízni... Komolyan sajnálom, hogy rossz véget ér még... de nem lehet másként! Mindig mondtam: haszontalan ember, aki a barátjáról meg tud feledkezni!... - Elfordult, hogy elrejtse felindulását, befordult az udvarra, és a szekere körül járkált, mintha csak a kerekeket vizsgálgatná, pedig hát a könnye buggyant ki a szeméből minden pillanatban.

- Makszim Makszimics - szóltam odalépve hozzá -, és miféle írásokat hagyott Pecsorin magánál?

- Tudja a jó Isten! Valami jegyzetek...

- És maga mit csinál velük?

- Hogy mit? Jó lesz fojtásnak töltényekhez.

- Inkább adja nekem.

Csodálkozva nézett rám, mormogott valamit a foga között, s kotorászni kezdett az egyik kofferben; egyszer csak előhúzott egy füzetet, s megvetéssel ledobta a földre; a második füzetnek s a harmadiknak, sőt a tizediknek is ugyanaz lett a sorsa; bosszúságában volt valami gyerekes; nevetséges volt és sajnálatra méltó...

- Itt van egytől egyig - mondta -, gratulálok a lelethez...

- S azt tehetek velük, amit akarok?

- Akár az újságokban is kinyomathatja. Mit törődöm velük? Tán bizony barátja vagy rokona vagyok neki?... Igaz, hogy sok időt töltöttünk egy fedél alatt... De ki tudja, hány emberrel laktam én már együtt?...

Felszedtem az írásokat, s hamarosan el is vittem, féltem, hogy a törzskapitány meggondolja magát. Nemsokára jelentették, hogy egy óra múlva elindul az „utazási lehetőség”: befogattam. A törzskapitány éppen akkor jött be a szobába, mikor feltettem a sapkám; úgy látszott, hogy nem készül utazni: az arcában volt valami kényszeredett, hideg vonás.

- És maga, Makszim Makszimics, talán nem utazik?

- Nem, kérem.

- Miért nem?

- Még nem tudtam beszélni a parancsnokkal, valami kincstári holmit kell átadnom.

- Hiszen járt már nála!

- Hát persze hogy jártam - mondta akadozva... -, de nem volt otthon... én meg nem vártam meg.

Megértettem: szegény öreg, életében először mulasztott kötelességet, hivatalos nyelven szólva: *magánérdekéért* - s mi lett ezért a jutalma!

- Nagyon sajnálom - mondtam neki -, nagyon sajnálom, Makszim Makszimics, hogy egy időre el kell válnunk.

- Mért is fussunk mi, faragatlan öregek, maguk után? Nagyvilági, büszke fiatalok maguk: amíg itt a cserkesz golyók fűtyülnek felettünk, valahogy megvagyunk... de ha később találkoznak velünk, kezet adni is szégyellnek a magunkfajtának.

- Én, Makszim Makszimics, nem érdemlem meg a szemrehányásait.

- Hiszen én ezeket csak úgy mondtam, tudja: különben minden jót és szerencsés utat.

Eléggé hűvösen vettünk búcsút egymástól. A derék Makszim Makszimics visszaváltozott makacs és zsörtölődő törzskapitánnyá! És miért? Azért, mert Pecsorin szórakozottságból vagy talán más okból csak kezet nyújtott neki, mikor ő a nyakába akart borulni! Szomorú látni, amikor egy ifjú legszebb reményeit és álmait elveszíti, mikor ellebben előle a rózsaszínű fátyol, amelyen át az emberi tetteket és érzéseket nézte, bár neki van rá reménye, hogy majd új tévedésekkel váltja fel a régieket, újakkal, amelyek éppen olyan elmúlóak, de éppen olyan édesek, mint azok voltak... De mivel váltsa fel Makszim Makszimics az ő életkorában? Ha akarja, ha nem: kérgesedik a szív, bezárul a lélek...

Egyedül keltem útra.

PECSORIN NAPLÓJA

ELŐSZÓ

Nemrégiben megtudtam, hogy Pecsorin visszatért Perzsiából, és meghalt. Ez a hír nagyon megörvendeztetett: jogot adott arra, hogy kinyomassam ezeket a feljegyzéseket, s én felhasználtam az alkalmat, hogy a magam nevét szerepeltessem más munkáján. Adja isten, hogy olvasóim ne ítéljenek el ezért az ártatlan hamisításért!

Most még meg kell világítanom az okokat, melyek arra bízattak, hogy közönség elé tárjam egy olyan ember szívbe zárt titkait, akit nem is ismertem. Még ha barátja lettem volna! Mindenki ismeri az igazi barátok alattomos indiszkrécióját, de én csak egyszer láttam őt az életben, s akkor is az országúton, éppen ezért nem érezhettem iránta azt a megmagyarázhatatlan gyűlöletet, mely a barátság álarca alá rejtőzve, a szeretett barátnak csak halálát vagy szerencsétlenségét várja, hogy rázúdítsa fejére vádjait és bölcs tanácsait, gúnyszavait és sajnálkozását.

Mikor elolvastam a feljegyzéseket, meggyőződtem róla, hogy az az ember feltétlenül őszinte, aki ilyen kíméletlenül meg tudta mutatni hibáit és gyarlóságát. Az emberi lélek története, még a legjelentéktelenebbé is, alighanem érdekesebb és tanulságosabb, mint egy egész nemzet története, különösen akkor, ha egy érett lélek önszemléletének a terméke, és ha nem az a hiú vágy sarkallta az író, hogy önmaga iránt részvétet vagy bámulatot keltsen. Rousseau vallomásainak is megvan az a hibája, hogy barátainak felolvasta.

Tehát csupán ez a tanulság késztetett a véletlenül hozzám jutott naplótöredékek kinyomtatására. A neveket megváltoztattam, de azok, akikről a naplóban szó esik, bizonyosan ráismernek magukra, s meglehet, hogy mentségét is megtalálják a tetteknek, melyek miatt eddig vádolták azt az embert, akinek ezzel a világgal nincs más közössége: hiszen csaknem mindig megbocsátjuk azt, amit megértünk.

Ebben a könyvben csak azt adom közre, ami Pecsorinnak kaukázusi útjára vonatkozik; maradt még egy vaskos füzet birtokomban, abban az egész életét elbeszéli. Jöhet idő, hogy az a rész is a világ szeme elé kerül; ma még sok fontos ok miatt nem vállalhatom érte a felelősséget.

Lehetnek olyanok is olvasóim között, akik tudni szeretnék, hogy mi a véleményem Pecsorin jelleméről. - Feleletem: a könyv címe. - „De hiszen az csak gonosz irónia!” - mondják ezek. Az is lehet.

I TAMANY

Tamany - nincs Oroszországnak ennél a kisvárosnál hitványabb tengerparti zuga. Majdnem éhen haltam ott, s ráadásul vízbe akartak ölni. Késő éjjel érkeztem meg váltott lovakkal húzott postakocsin. A kocsisom már a város végén megállította a fáradt trojkát az egyetlen kőépület kapujánál. Az őr, egy Fekete-tenger-parti kozák, mihelyt meghallotta a csengettyűszót, nagy álmosan, érdes hangon elkiáltotta magát: „Ki vagy?” Erre kijött az őrmester és egy tizedes. Megmondtam nekik, hogy tiszt vagyok, egy harcoló csapathoz utazom kincstári megbízatással, s kincstári szállást kértem. A tizedes bejárta velünk a várost. Bármelyik kunyhóhoz érkeztünk - már foglalt volt. Fáztam, nem aludtam három éjjel, nagyon fáradt voltam, felmérgekedtem.

- Vezess el már valahová, te gazember! Ha az ördöghöz is, csak már szállásom legyen - kiáltottam rá.

- Van még egy - felelte a tizedes a tarkóját vakarva -, de az nem fog tetszeni a nagyságos úrnak; tisztátalan hely! - Nem egészen értettem az utolsó két szó jelentését, és meghagytam neki, hogy induljon előre. Sokat kóboroltunk sáros kis sikátorokban, ahol kétfelől csak düledező palánkokat láttam; végre megérkeztünk egy kicsi kunyhóhoz, mely éppen a tenger partján állott.

A telehold megvilágította új szállásom nádfedelét s fehér falát; a természő kerítéssel körülvett udvaron még egy düledező vityilló volt, kisebb és vénebb a másiknál. A part meredeken szakadt le a tenger felé, majdnem a falak tövében, és alulról szakadatlanul morajlottak a sötétkék hullámok. A hold nyugodtan nézett le a nyugtalan s neki mégis szót fogadó vízre, s a holdfényben, jó messze a parttól, megláttam két hajót: pókhálóhoz hasonlító, sötét kötélzetük mozdulatlanul rajzolódott ki a halvány horizonton. „Itt hajók horgonyoznak - gondoltam magamban. - Holnap elhajózom Gelendzsikbe.”

Sorkatonasághoz tartozó kozák látta el mellettem a tisztiszolga dolgát. Meghagytam neki, hogy szedje le a koffert, s bocsássa el a kocsisomat. Kiáltom, hogy hol a házigazda - csend; bezörgetek - csend... mit akar ez jelenteni?

Végre a pitvarból előbújt egy tizennégy esztendő fiú.

- Hol a gazda?

- Nincsen.

- Hogyhogy? Egyáltalán nincsen?

- Egyáltalán nincsen.

- Gazdáné sincs?

- Bément a faluba.

- Hát ki nyitja ki az ajtót? - kérdeztem, és belerúgtam az ajtóba. Erre ki is nyílt magától; nedves szag csapott ki a kunyhóból. Meggyújtottam egy kénes gyufát, és odatartottam a fiú orrához: két fehér szemet világított meg a fénye. Vak volt, egészen vak, annak is született. Mozdulatlanul állt előttem, s vizsgálgatni kezdtem a vonásait.

Bevallom, idegenkedem minden vaktól, félszeműtől, sükettől, némától, kezetlen, lábatlan csonkabonkától, púpostól s más nyomoréktól. Megfigyeltem, hogy mindig van valami összefüggés az ember külső alkata s a lelke között, mintha egyik testrész elvesztésével a lélek is veszítene valamilyen érzést.

Elkezdtem hát a vak arcát nézni, de mit olvashatnánk le egy olyan arcról, melynek szeme nincsen?... Önkéntelen szájalommal néztem rá sokáig, de akkor hirtelen alig észrevehető mosoly futott át keskeny ajkán, s ez, magam sem tudom, miért, igen kellemetlenül hatott rám. Egyszerre felvillant bennem a gyanú, hogy ez a vak nem is olyan vak, amilyennek látszik; hiába próbáltam meggyőzni magam, hogy hályogot utánozni lehetetlen, meg aztán miért is tenné? No de én már ilyen vagyok. Gyakran hajlok előítéletekre...

- Te a gazdáné fia vagy? - kérdeztem végre.

- Nem.

- Hát ki vagy?

- Én? Szegény árva.

- És a gazdánénak van gyermeke?

- Nincsen; volt egy lánya, de megszökött egy tatárral a tengerentúlra.

- Miféle tatárral?

- Azt az Isten tudja! Krími tatár volt, kercsi lakos.

Bementem a konyhájukba: két lóca, egy asztal, egy nagy láda a kemence mellett: ennyi volt a bútor. A falon egyetlen szentkép sem volt - rossz jel! A kitört ablakon besüvöltött a tengeri szél. Viaszgyertyát vettem elő a kofferemből, meggyújtottam, s elkezdtem a holmimat kirakni, sarokba állítottam a kardot és a puskát, pisztolyomat az asztalra tettem, köpönyegemet szétterítettem az egyik lócán, a kozák meg a magáét a másikon; tíz perc múlva már horkolt, de az én szememre nem jött álom: a sötétben az a fehér szemű fiú imbolygott előttem.

Így telt el körülbelül egy óra. A hold besütött az ablakon, sugara ott játszott a ház földpadlóján. Hirtelen egy árnyék suhant át a szoba földjére vetődő fénypázmán. Felemelkedtem, s kinéztem az ablakunkon: valaki megint elsurrant a konyhá mellett, s elrejtőzött, isten tudja, hova. Nem tételezhettem fel, hogy a meredek part szegélyén futott végig; pedig hát máshova mégsem tűnhetett. Felkeltem, magamra vettem a kabátom, övembe dugtam a töröm, s nagy csendesen kilopódtam a konyhából; hát csak szembejön velem az a vak fiú. Elrejtőztem a kerítés mellett, és ő biztos, de óvatos léptekkel elhaladt mellettem. Valamilyen batyut vitt a hóna alatt, a kikötő felé fordult, s lefelé indult a keskeny, meredek ösvényen. „És ama napon a némák kiáltani és a vakok látni fognak” - jutott eszembe, amint a fiút követtem, olyan távolságból, hogy szem elől ne veszítsem.

Közben a hold fellegekbe takarózott, köd támadt a tenger felett; alig hatolt át rajta egy közeli hajó farán világító lámpás fénye; a part mentén tajtékzottak a hullámok, s elnyeléssel fenyegették a fiút minden pillanatban. Nagy nehezen aláereszkedtem, s lejutottam a meredek parton, hát látom: a vak egy pillanatra megáll, s a meredek lábánál jobbra fordult; olyan közel ment el a víz mellett, hogy úgy tetszett néha: rögtön megragadja s elsodorja a hullám; de látszott, hogy nem az első útja ez, elárulta az a biztonság, ahogyan körül köre lépett s a kövek közötti tavacskákat kikerülte. Végre megállt, mintha hallgatóznék, majd leült a földre, és a batyut maga mellé tette. A part egyik kiugró sziklája mögé rejtőzve figyeltem minden mozdulatát. Pár perc múlva a túlsó part felől megjelent egy fehér alak; odament a vakhoz, és melléje telepedett. A szél olykor felém sodorta a beszélgetés hangját.

- Itt vagy, vak? - mondta egy női hang. - Erős ez a vihar; Janko nem jön el.

- Janko nem fél a vihartól - felelte a fiú.

- Sűrűsödik a köd - szólalt meg ismét a női hang. Szomorúság volt benne.

- Ködben könnyebb elsurranni az őrhajók mellett - hangzott a felelet.

- És hogyha vízbe fúl?

- No, és? Akkor te új szalag nélkül mész vasárnap a templomba.

Elhallgattak; engem meglepett valami; a vak velem ukrán kiejtéssel beszélt, most pedig tiszta oroszszággal.

- Látod, igazam van - szólalt meg a fiú újra, tenyerébe csapva -, Janko nem fél sem a tengertől, sem szelektől, sem ködöktől, sem parti strázsáktól: fülelj csak: nem a víz tajtékszik, engem nem lehet megcsalni - hosszú evezők csapása hallik.

A nő felugrott, és nyugtalanul fürkészte a messzeséget.

- Férebeszélsz, te vak - mondta -, nem látok én semmit.

Bevallom, bármennyire igyekeztem is, *nem sikerült* valami ladikfelét felfedezni a távolban. Tíz perc telhetett el - hát a tornyosuló hullámok között felbukkant egy fekete pont; hol nagyobb lett, hol kisebb. Lassan emelkedett a hullámok hátára, s gyorsan alásiklott egy part felé közeledő ladik. Elszánt fickó lehetett az evezőse, ha húsz versztát meg mert tenni a tengerszorosban ilyen éjjel, s fontos lehetett az ok is, amely erre ösztönözte! Ezt gondoltam, és erőbben vert a szívem, mikor a lélekvesztőre néztem; de az, mint a kacska, egyszer alámerült, aztán nagyot lendült a két evezővel, mintha szárnya volna, s a fröccsenő tajték között magasba lendült a mélyből; már-már azt hittem, egy nagy lendület a parthoz csapja, s szétforgácsolódik, de ügyesen oldalt fordult és sértetlenül besurrant egy kis öbölbe. Középtermetű ember szállt ki a ladikból báránybőr tatársapkában; intett, és mindhárman hozzáláttak kihúzni a ladikból valamit; olyan nagy súlya volt, hogy még ma sem értem, miképp nem merült alá. Mindenikük felvett egy-egy terhet a hátára, megindultak a part mentén, s nem-sokára elvesztettem őket szemem elől. Most már haza kellett mennem; de be kell vallanom, hogy ezek a furcsaságok nagyon felizgattak, s alig vártam, hogy megvirradjon.

A kozákom nagyot nézett, amikor felébredt s meglátta, hogy teljesen fel vagyok öltözve; de én nem mondtam meg neki, miért. Ablakomból egy darabig gyönyörködtem a felhőrongyokkal teleszórt kék égben, a Krím távoli partjában, mely lila szalagként nyúlik el, sziklában végződik, és a szikla tetején világítórótyó fehérlik; aztán elmentem a Fanagorija nevű erődbe, hogy megtudjam a parancsnoktól, mikor indulhatok Gelendzsikbe.

De jaj, a parancsnok nem tudott semmi biztosan mondani. A kikötőben csak őrhajók vagy olyan kereskedőhajók horgonyoztak, melyek még el sem kezdték a rakodást.

- Lehet, hogy három-négy nap múlva megjön a postahajó - mondta a parancsnok -, s aztán majd meglátjuk.

Mogorván és haragosan tértem haza. Az ajtóban riadt arccal fogadott a kozák.

- Baj van, nagyságos uram! - mondta.

- Bizony testvér, Isten tudja, mikor mehetünk el innen! - Erre még jobban megriadt, közel hajolt hozzám, s ezt mondta suttogva:

- Ez itt tisztátalan hely! Találkoztam ma egy fekete-tengeri őrmesterrel; ismerősöm, a múlt esztendőben ott volt a különítményben; amikor megmondtam neki, hol van a szállásunk, azt mondja ő nekem: „Az, barátom, tisztátalan hely, azok rosszféle emberek!...” De hát csakugyan, milyen vak ez a vak? Mindenüvé egyedül megy, a piacra, a kenyérért, vízért... ezt itt, úgy látszik, megszokták.

- No, és a gazdáné? Az legalább előkerült?

- Míg odavolt az úr, megjött a vénasszony a lányával.

- Miféle lányával? Nincsen neki lánya.

- A jó isten tudja, ki lehet, ha nem a lánya; de a vénasszony itt ül a kunyhóban.

Bementem a vityillóba. A kemence izzóra volt fűtve, főtt az ebéd rajta, elég pazar ebéd volt, ha meggondoljuk, hogy szegények voltak. A vénasszony minden kérdésemre azt felelte, hogy süket, nem hall. Mit tehettem vele? A vakhoz fordultam, ott ült a kemence mellett s száraz ágat tett a tűzre.

- No, te vaksi ördög - szóltam rá, s fülön fogtam -, mondd csak, hova cipekedtél az éjszaka azzal a batyuval? He?

Az én vakom erre csak elfakadt sírva, kiáltott, jajgatott:

- Hun jártam?... sehun se jártam... batyuval? Miféle batyuval?

A vénasszony egyszerre remekül hallott, s vartyogni kezdett.

- Mit ki nem fundálnak egy szegény fiúról! Miért bántja? Mit vétett az úrnak?

Megelégettem a dolog s kimentem, de szilárdan eltökéltem, hogy megglemem a rejtély kulcsát.

Beburkolóztam a köpönyegembe, leültem a kerítés mellett egy kőre, s elnéztem a messzeségbe; elém tárult a vihartól nyugtalan tenger, s egyhangú moraja, mely egy elalvó város zsongásához volt hasonló, régi esztendőket juttatott eszembe, észak felé vitte gondolataimat, hideg fővárosunk felé. Emlékeimbe merülve emlékeztem... Egy óra telhetett el így, talán több is... Egyszerre mintha valami ének ütötte volna meg a fületem. Ének volt, csakugyan, üde, női hang - de honnan? Figyelem: dallamos, hol elnyújtott és bús, hol meg élénk és szaporázó. Körülnézek - senki: újra hallgatózom - mintha csak az égből jönnének a hangok. Felemelem a szememet: kunyhóm fedelén egy lány áll, csíkos a ruhája, kibomlott a hajfonata - igazi vízitündér. Tenyerével védi szemét a napsugaraktól, s merően a messzeségbe figyel, néha nevetgél, beszélget magában, aztán újra énekel.

A dal szó szerint megmaradt emlékezetemben:

*„Hogy úszik a végtelen
Zöld vizű tengeren
Az a sok kis hajó?
Vitorlájuk: mint a hó.
És e kis hajók között
Ott az én csónakom,
Vitorlája nincs neki,
Egy pár evező viszi.*

*Ha feltámad a vihar,
Ez a sok vén hajó
Vitorlát bont, úgy repül,
Szárnyal: hóhahó!*

*Meghajlok a víz előtt
És csak azt mondhatom:
Kérlek, össze jaj ne törd,
Zúzzad csónakom.*

*Rajta sok-sok drága kincs,
Azt viszem messze én, -
Hajtja hollószínű éj,
Meg egy bús, vad legény”*

Önkéntelenül eszembe jutott, hogy az éjjel hallottam ezt a hangot; egy pillanatig elgondolkoztam, s amikor megint felnéztem a háztetőre, a lány már nem volt ott. Egyszer csak elszalad mellettem, s más dalt énekelve, pattint az ujjával, befut az öregasszonyhoz, s elkezdenek veszekedni. A vénasszony mérgeskedik, a lány hangosan kacagja. Megint látom: ugrándozva jön a vízitündérem, mikor oda ér, csak megáll mellettem, s merően a szemembe néz, mintha csodálkoznék, hogy ott talál; aztán hanyagul megfordul, s kimegy csendesen a kikötő felé. Ezzel nem lett vége a dolognak: egész nap ott forgolódott a kvartélyom körül: dalolt és ugrált szüntelenül. Fura egy teremtés! Örültségnek semmi jele sem látszott az arcán; ellenkezőleg: a pillantását átható élességgel szegezte rám, s olyan volt a szeme, mintha mágneses ereje lenne, s mintha mindig kérdésre várna. De mihelyt én szóltam hozzá, talányos mosollyal elfutott.

Egy bizonyos: nem láttam ilyen nőt soha életemben. Egyáltalában nem volt szép, de nekem a szépségről is megvan az előítéletem. Sok volt benne a faj... a faj pedig, éppen mint a lónál, nagy dolog a nőnél; ez a fiatal Franciaország felfedezése. Ez - nem a fiatal Franciaország, hanem a faj - különösen a járásban, a kézben és a lábban mutatja meg magát; de az orr is sokat számít. A szabályos orr a kis lábnál is ritkább nálunk, orosz földön. Az én énekesnőm nem látszott idősebbnek tizennyolc évesnél. Termetének rendkívüli hajlékonysága, különös, egészen egyéni fejtartása, hosszú, szőke haja, bőrének arany színű árnyalata a nyakán, a vállán, s kivált szabályos metszésű orra - elbűvölően hatott reám. Láttam, hogy vadság és gyanakvás van pillantásában, valami kifürkészhetetlen a mosolyában, de ilyen az előítélet ereje: az a szabályos metszésű orr megbabonázott, azt képzeltem, hogy megtaláltam a Goethe Mignon-ját, az ő német képzeletének ezt a csodálatos alkotását; s valóban sok rokon vonás volt közöttük: az a hirtelen átmenet a legnagyobb nyugtalanságból a teljes mozdulatlanságba, azok a titokzatos szavak, szokellések és különös dalok...

Estefelé megállítottam az ajtónál, és így beszélgettem vele:

- Mondd csak, te szép leány - kérdeztem -, mit csináltál ma a háztetőn?
- Figyeltem, hogy merről fű a szél.
- Ugyan miért?
- Amerről a szél fű, onnan jön a szerencse is.
- Micsoda? Talán a szerencsét hívogatom a nótával?
- Ahol énekelnek, ott boldogság is van.
- És ha netán bánatot énekelnél magadnak?

- Talán? Ahova jó nem jön, rosszabb jön, de a rossztól megint csak nincs messze a jó.
- S ki tanított meg arra a dalra?
- Senki sem tanított: kitalálom s énekelem; meghallja, akinek meg kell hallania; akinek meg nem kell meghallania, nem is érti.
- És hogy hívnak, te énekesmadár?
- Aki megkeresztelt, tudja.
- És ki keresztelt meg?
- Hát azt honnan tudjam?
- Ej, milyen titkolódzó vagy! De én megtudtam valamit rólad (egy vonása sem változott, nem rezgett az ajka, mintha nem is róla volna szó). Megtudtam, hogy tegnap éjjel a part mentén jártál.

És nagyon komolyan elbeszéltem mindent, amit akkor láttam; azt hittem, zavarba hozom, szó sincs róla! Hahotázni kezdett.

- Sokat látott, keveset tud; de amit tud, lakat alatt tartsa.
- S ha én most gondolnék egyet, s jelentést tennék a parancsnoknak? - És nagyon komoly, sőt szigorú arcot vágtam. A lány hirtelen ugrálni és énekelni kezdett, s eltűnt, mint egy bokrok közül felriasztott madár. Az utolsó szavakat nem kellett volna mondanom, akkor nem sejtettem jelentőségüket, később volt alkalmam megbánni őket.

Mihelyt esteledett, tevizet forraltattam kozákkal, gyertyát gyújtottam, leültem az asztal mellé, s úti pipámból füstölgettem. Már a második pohár teát is megittam, mikor hirtelen megcsikordult az ajtó, könnyű ruhasuhogás és könnyű léptek nesze hallatszott mögöttem; megremegtem, megfordultam - ő volt, a vizitüendőm! Csendesen és némán leült velem szemben, rám szegezte a szemét, s nem tudom, miért, de most csodálatosan gyöngédnek éreztem a tekintetét; egy pillantásra emlékeztetett a múltból, olyan szempár nézésére, mely zsarnoki módon játszott az életemmel. Mintha kérdésre várt volna, de én csak hallgattam, megmagyarázhatatlan zavarban. Arcának fakó sápadtsága belső nyugtalanságra vallott; keze céltalanul kalandozott az asztalon, s észrevettem, hogy egy kicsit remeg, melle néha hevesen emelkedett, majd meg úgy látszott, visszatartja lélegzetét. Kezdett untatni ez a komédia, s már-már a legprózaibb módon megtörtem ezt a csendet, megkínálva egy csésze teával, de egyszerre csak felugrott, és karjával átfogta a nyakam, s nedves és forró csókját éreztem a számon. Szemem elhomályosult, a fejem megszedült, karomba szorítottam a fiatal szenvedély teljes erejével, de ő, mint egy kígyó, kisiklott a két karomból, s a fülembe súgta: „Ma éjjel, ha mind alusznak, gyere ki a partra” - és kisuhant a szobából, mint a nyíl. A téaskannát meg a padlón álló gyertyát feldöntötte a pitvarban. „Ördögadta!” - kiáltotta a kozákom, aki ott hevert a szalmán, s arról ábrándozott, hogy a kannában maradt teától fog felmelegedni. Csak ekkor tértem magamhoz.

Vagy két óra múlva, mikor teljes csendesség volt künn a kikötőben, felébresztettem a kozákomat:

- Ha lövök a pisztolyommal - mondtam neki -, rohanj le a parthoz. - Kimeresztette a szemét, s gépiesen ezt felelte:
- Igenis, nagyságos úr.

Övembe dugtam a pisztolyt, és kimentem. A lány már ott várt a lejtő szélén; öltözete könnyű volt, hajlékony derekán átkötve egy kis kendő.

- Kövessen! - szólt hozzám, megfogta a kezem, s lefelé ereszkedtünk. Ma sem értem, hogy nem törtem ki a nyakam; leérve jobbra fordultunk, s most ugyanazon az úton mentünk, ahol tegnap este a vakot követtem. A hold még nem kelt fel, csak két apró csillag fénylett a sötétkék égbolton, mint két világítótorony fénye. Súlyos hullámok gördültek egymás után a part felé, s alig emelték meg a parthoz kikötött magányos csónakot. - Szálljunk be - mondta útitársam. Haboztam. Nem vagyok nagy kedvelője a szentimentális tengeri sétáknak, de már nem volt idő meghátrálni. Beugrott a ladikba, én utána, s alig eszméltem fel, máris érzem, hogy befelé úszunk a vízen.

- Mit jelent ez? - kértem haragosan.

- Azt jelenti - felelte, míg leültetett a padra, s átölelt a két karjával: -, azt jelenti, hogy szeretlek...

S arcomhoz tapasztotta arcát, és éreztem forró lélegzetét. Egyszerre valami nagy zajjal megcsobbant a vízben: az övemhez kapok - nincs ott a pisztolyom. Irtózatosságnak lepte meg a lelkem, fejembe tódult a vér. Körülnéztem - körülbelül ötven ölre jártunk már a parttól, s én nem tudok úszni! El akarom lökni magamtól a leányt - belekapaszkodik a ruhámba, mint a macska, s egy heves, hirtelen lökés majdnem bebillent a tengerbe. A ladik megingott, de én visszanyertem egyensúlyomat, kétségbeesett küzdelem indult meg közöttünk; a düh erőt adott, de csakhamar észrevettem, hogy ellenfelemmel ügyességben nem vehetem fel a versenyt...

- Mit akarsz? - ordítottam rá, s kicsi kezét erősen megszorítottam; ropogott az ujjja, de nem kiáltott fel: kígyótermészete kibírta a kint.

- Te láttál - felelte -, feljelentesz minket! - És egészen rendkívüli erőfeszítéssel letepert a ladik párkányára; mind a ketten derékig kihajoltunk már a ladikból, a haja a vizet érte; döntő pillanat volt. Térdemet jól megvetettem a ladik fenekén, az egyik kezemmel jól megmarkoltam a haját, a másikkal meg a torkát: elengedte a ruhámat, s egy szempillantás alatt beledobtam a habokba.

Elég sötét volt már; a feje néhányszor felbukkant a tajtékozó tengerben, azután nem láttam többet...

A ladik fenekén találtam egy régi evezőt, s hosszas kínlódás után valahogy kikötöttem. Mikor a part mentén kunyhóm felé igyekeztem, ahol tegnap este a vak az éji csónakost várta; önkéntelenül is arrafelé néztem; a hold már fent járt az égen, és úgy rémlett, hogy egy fehér alak ül a parton. Hajtott a kíváncsiság, odalopózkodtam, s a parti szakadék felett ledőltem a fűbe; a fejemet kicsit kidugva jól láthattam a szikláról mindent, ami lenn történik, s nem is nagyon csodálkoztam, inkább majdnem megörvendtem, mikor az én vízitündéremre ráismertem. A tenger tajtékját facsargatta hosszú fűrtjeiből, vizes inge kirajzolta hajlékony alakját és két dombos mellét. A távolban nemsokára felbukkant egy ladik, gyorsan közeledett, mint tegnap este, kiszállt belőle egy tatársapkájú, de kozák módra nyírt ember, nagy kés meredezett a bőrvéből.

- Janko - szólt a leány -, vége van mindennek!

Aztán sokáig beszéltek, de olyan csendesen, hogy egy szót sem hallottam belőle.

- Hát a vak hol maradt? - kérdezte végre Janko, felemelve hangját.

- Elküldtem - hangzott a felelet. Pár perc múlva megjelent a vak is, zsákot cipelt a hátán, s beletette a ladikba.

- Ide hallgass, te vak! - mondta neki Janko: - Jól megvigyázd azt a helyet... tudod? Ott drága portékák vannak... Mondd meg (ezt a nevet nem hallottam tisztán), hogy én többet nem

vagyok szolgálja; a dolgaink rosszul alakultak, engem többet nem lát; most veszedelemben vagyunk, elmegyek hát munkát keresni más helyre. Ilyen bátor fickót, mint én, nem talál még egyet. De mondd meg neki, hogy ha jobban fizetné a fáradságot, Janko nem hagyná el; nekem mindenütt van utam, ahol fú a szél és zúg a tenger! - Rövid szünet után hozzátette: - Ő velem jön, itt meg nem maradhat; a vénasszonynak meg azt mondd, jó lesz már meghalni, éppen eleget élt, abba kell hagyni. Minket nem lát többé az életben.

- És én? - kérdezte a vak panaszos hangon.

- Mi közöm hozzád? - hangzott a válasz.

Eközben vízitündérem be is ugrott a ladikba, s intett társának; ez beletett valamit a vak kezébe, és ennyit mondott:

- Nesze, végy mézespogácsát rajta.

- Csak ennyi? - kérdezte a vak.

- No, hát megpótolom - s egy ércpénz pendült meg a kövön.

A vak nem vette fel. Janko beült a ladikba; a part felől fújt a szél: felvontak egy kis vitorlát, és gyorsan siklottak a vízen. Sokáig látszott a kis fehér vitorla fekete hullámok között a holdfényben; a vak még ott ült a parton, s mintha valami zokogásféle hang ütötte volna meg a fülemet; és csakugyan: a vak fiú sírt, sokáig, sokáig... Elszomorodtam. De mért is vetett a sors *becsületes csempészek* békés társaságába? Mint a sima forrásvízbe hajított kő, megzavartam nyugalmukat, és mint a kő, magam is majdnem a vízfenékre estem!

Hazamentem. A pitvarban a fatányérban sercegett a tövig égett gyertya, kozákom meg - parancs ellenére - aludt, mint a bunda, és két kezével szorongatta a puskát. Nem zavartam, fogtam a gyertyát, és bementem a szobába. De Jaj! Dobozom, ezüsfoglalatú kardom, dagesztáni töröm - egy barátom ajándéka - egytől egyig eltűnt. Most már tudtam, miféle holmit cipelt akkor az az átkozott vak! Egy elég udvariatlan lökéssel felébresztettem a kozákot, lehordtam, dühöngtem, de már mit tehettem! Nem lett volna nevetséges, ha a parancsnokságnál panaszt teszek, hogy egy vak fiú meglopott, s egy tizennyolc éves leány kis híján a tengerbe fullasztott? Hála istennek, másnap kora reggel továbbutazhattam, és elhagytam Tamanyt. Mi lett az öregasszonnyal és a szegény vakkal - nem tudom. De hát mi közöm is az emberek öröméhez vagy bajához nekem, a kóbor életű tisztnek, aki kincstári ügyekben útlevéllal utazgatok!...

Vége az első résznek

MÁSODIK RÉSZ

PECSORIN NAPLÓJÁNAK UTOLSÓ RÉSZLETE

II

MARY HERCEGKISASSZONY

Május 11.

Tegnap megérkeztem Pjatyigorszkba, szállást béreltem a város végén, a legmagasabb ponton, a Masuk lábánál: ha viharok jönnek, a fellegek majd a háztetőmig ereszkednek. Ma hajnali ötkor, mikor kinyitottam az ablakot, szobám megtelt a ház kis kertjének virágillatával. Virágba borult cseresznyefák ágai néznek be az ablakomon, s a szél olykor teleszórja íróasztalom fehér szirmaikkal. Háromfelé is csodálatos kilátás nyílik. Nyugatra, mint egy szétszóródó vihar utolsó fellege, az ötfejtű Bestu kéklík; északra, mint egy bolyhos perzsa sapka, a Masuk emelkedik, eltakarja az egész látóhatárt; kelet felé derűsebb a vidék; odalenn tiszta, új városka tarkállik, előttem gyógyító források csobognak, zajong a soknyelvű tömeg; odább pedig amfiteátrumként egyre kékebben és ködösebben tornyosulnak a hegyek, a látóhatár szélén pedig havas csúcsok ezüst láncá húzódik, kezdődik a Kazbekkel és végződik a kétfejtű Elborusszal... Boldogság az ilyen földön élni! Az örömmel rokon érzés ömlött el az ereimben. A levegő tiszta és friss, mint a kisgyermek csókja; a nap ragyog, az égbolt kék - kell több ennél? Minek itt szenvedély, vágy, szánalom?... De itt az ideje lemenni a Jeliszaveta-forráshoz: azt mondják, ott gyűlik össze minden reggel a fürdő társasága.

Lesétáltam a város közepébe, végigmentem a bulváron, találoztam néhány szomorú csoporttal, melyek lassan haladtak felfelé; többnyire sztyepei birtokosfamíliák voltak; a férfiak kopott s divatjamúlt kabátja meg az asszonyok és lányok választékos ruhája mindjárt elárulta őket; bizonyosan ismerték az egész *fürdőző* fiatalságot, mert gyengéd kíváncsisággal néztek rám: kabátom pétervári szabása megtévesztette őket, de mihelyt megpillantották a katonai vállrojtokat, kiábrándulva elfordultak.

A helyi hatalmasságok feleségei, hogy úgy mondjam: a fürdő háziasszonyai, jobb szívűek voltak hozzám; ezeknek lorngettük van, s kevésbé tűnik fel nekik az egyenruha, megszokták, hogy a Kaukázusban a számozott gomb alatt lobogó szívet és a fehér sapka alatt kiművelt észt találhatnak. Ezek a hölgyek nagyon kedvesek, és kedvességük igen tartós. Régi imádóikat minden évben újak váltják fel, s lehet, hogy ebben rejlik lankadatlan kedvességük titka. Amint felfelé mentem a keskeny ösvényen a Jeliszaveta-forráshoz, egy civilekből és katonákból álló csoportot értem utol, akik, mint később megtudtam, különös osztályát alkotják a víz hatásért lelkesedő vendégeknek. Isznak - csak hogy nem vizet, keveset sétálnak, s csak úgy mellékesen udvarolnak: játszanak s az unalomról panaszkodnak. Piperkőcködnek is: mikor leeresztik befönt poharukat a kénes víz forrásába, akadémikus pózokba vágják magukat; a civilek világoskék nyakkendőt viselnek, a katonák pedig kihúzzák az ingfodrot a galléruk mögül. Kinyilvánítják mély megvetésüket a vidéki házak iránt, s a fővárosi mágnásszalonok után sóhajtoznak, ahova be sem engedik őket.

Végre itt a kút... Közelében egy kis téren vörös tetejű fürdőhelyiséget építettek, odább meg egy fedett folyosót, ahol esős időben sétálni lehet. Néhány sebesült tiszt ült az egyik padon, hónuk alatt mankó - haloványak, szomorúak voltak. Pár hölgy gyors lépésekkel járt fel s alá a téren: a víz hatására vártak. Volt közöttük egypár csinosabb arcú is. A Masuk lejtőjét borító szőlőlugasok alatt meg-megvillant egy-egy páros magányosságot kedvelő hölgy tarka kalapja: vagy katonasapkát, vagy csúnya kerek kalapot fedeztem fel mindig az ilyen hölgykalap

mellett. Egy meredek sziklán, ahol az Aeolhárfa nevezetű pavilon volt, a kilátásért rajongók álltak, s az Elborusz felé irányították a messzelátót; volt köztük két nevelő is növendékeivel, akik azért jöttek ki, hogy skrofulás betegségüket gyógyíttassák.

Megálltam s szusszantam egyet a hegy peremén, s a ház szögletéhez támaszkodva, a festői tájat nézegettem, amikor egyszerre ismerős hangot hallok:

- Pecsorin! Régóta itt vagy már?

Megfordulok: Grusnyickij! Megöleltük egymást. Egyik frontosztagban ismerkedtem meg vele. Lábán golyósebet kapott, s egy héttel előttem érkezett meg a fürdőre.

Grusnyickij - *junker*. Mindössze egy éve szolgál. Egészen egyéni dandyskedésből vastag katonaköponyeget visel. Mellén a György-kereszt. Szép szál ember, napbarnított, fekete hajú; huszonöt évesnek gondolná az ember, pedig alig huszonegy. Amikor beszél, hátraveti a fejét, s bal kezével minden pillanatban a bajuszát pödörgeti, mert jobb karjával mankójára támaszkodik. Gyorsan és cikornyásan beszél, azok közül való, akiknek az élet bármely esetére megvannak a nagyszerű frázisaik, akiket az egyszerű szép meg nem indít, s nagyképűen rendkívüli érzésekben, fennkölt szenvedélyekben és különleges szenvedésekben tetszelegnek. Hatást kelteni - ebben lelik örömüket; romantikus vidéki nőknek örülten tetszenek. Ha megöregszenek: vagy békés földbirtokosok lesznek, vagy részegeskedők - sokszor ezek is, azok is. Néha sok jó tulajdonság is van bennük, de költészet egy fikarcnyi sem. Grusnyickijnak szenvedélye volt a deklamálás: mihelyt a beszélgetés túllépett a mindennapi fogalmak körén, elárasztotta szóval az embert: sosem tudtam vele vitatkozni. Nem felel az ellenvetésekre, nem is hallgat a szóra. Mihelyt megállsz a beszédben, ő hosszú tirádába kezd, amely látszólag összefügg azzal, amit mondtál, de tulajdonképpen csak a szónoklása folytatása.

Meglehetősen szellemes ember: megjegyzései gyakran mulattatók, de nem csípősek és nem is gonoszkodók: senkit sem üt agyon egyetlenegy szóval; nem ismeri az embereket és gyenge oldalaikat: egész életében csak magával foglalkozott. Célja, hogy regényhős legyen. Addig-addig igyekezett másokkal elhitetni, hogy ő nem erre a világra való, hogy ő valami titokzatos szenvedésre van ítélve, amíg maga is majdnem elhitte. Ezért viseli olyan büszkén azt a vastag katonaköponyeget. - Kiismertem őt, s ezért nem szeret engem, bár szemre a legjobb barátok volnánk. Grusnyickijt nagy vitéznek tartják; láttam harcban: megsuhogtatja a kardját, nagyot kiált, és rohan előre hunyorított szemmel. De hát nem ez az orosz vitézség!

Én sem szeretem őt: érzem, hogy mi valamikor összeütközünk egy szűk ösvényen, s egyikünknek ott nem lesz jó a vége.

A Kaukázusba jövetele - szintén romantikus megszállottságának a következménye: bizonyos vagyok benne, hogy mielőtt elhagyta apai faluját, az utolsó este komor képpel azt mondta egy csinos szomszédnőnek, hogy nem egyszerűen katonai szolgálatra indul, hanem a halált keresni, mert hát... és itt eltakarta kezével a szemét, s így folytatta: „Nem, ezt magának (vagy neked) nem szabad tudnia. Tiszta lelke megremegne tőle! De minek is tudná! Mi vagyok én magának? Megért maga engem?...”, és így tovább.

Ő maga mondta nekem, hogy az ok, mely a K. ezredbe belépni készítette, örök titok marad közte és az ég közt.

Egyébként olyankor, amikor elveti a tragikus palástot, Grusnyickij nagyon kedves és mulatságos is tud lenni. Nagyon szeretném egyszer hölgyek között látni: képelem, ott hogy adja a bankot!

Mint két régi barát, úgy találkoztunk most. Kérdezgetni kezdtem, milyen a fürdői élet, kik a nevezetesebb vendégek.

- Meglehetősen prózai az életünk - mondta felsóhajtva -, akik reggel vizet isznak, ernyedtek, mint minden beteg, akik meg este bort isznak, kibírhatatlanok, mint minden egészséges ember. Több női társaság akad, de azokban nem telik örömed: whisteznek, rosszul öltöznek, és borzalmasan beszélnek franciául. Az idén csak Ligovszkaja hercegnő jött ide Moszkvából a leányával, de velük nem vagyok ismeretségben. Katonaköponyegem: a kivetettség pecsétje rajtam. A részvét, melyet kelt, nyomasztó, mint az alamizsna.

Ebben a pillanatban két nő haladt el mellettünk a kúthoz: az egyik idősebb volt, a másik fiatal és karcsú. Az arcukat nem láthattam a kalapjuk miatt, de öltözködésük a legjobb ízlés szigorú szabályaira vallott: nem volt benne semmi fölösleges. A másikon *gris de perles*¹⁷ színű, csukott nyakú ruha volt; könnyű selyemkendő díszítette szép ívű nyakát. *Couleur puce*¹⁸ cipője olyan bájosan simult bokában karcsú lábacska-jára, hogy még a szépség titkaiban avatatlanok is - ha csak a csodálkozástól is - feltétlenül sóhajtottak volna, hogyha látják. Könnyed, de nemes járásában volt valami szűzies vonás, mely kisiklik a meghatározás elől, de szemmel megfogható. Amikor elment mellettünk, az a meghatározhatatlan illat áradt belőle, amelyet néha egy-egy kedves nőnek a levelén érzünk.

- Ligovszkaja hercegnő - szólalt meg Grusnyickij -, s mellette a lánya, Mary, ahogy angolosan hívja. Csak három napja, hogy itt vannak.

- S te már ismered a nevét?

- Ismerem, mert véletlenül hallottam - felelte elpirulva -, bevallom, nem akarok velük megismerkedni. Ez a büszke arisztokrácia úgy néz reánk, katonákra, mint vademberekre. Mít törődnek azzal, van-e ész a megszámozott sapka, s szív a vastag köponyegünk alatt?

- Ó, szegény köponyeg! - mondtam rá nevetve. - És ki az az úr, aki most hozzájuk lép, s olyan szolgálatkészen nyújtja nekik a poharat?

- Ó, az a moszkvai dandy: Rajevics! Kártyás: látni lehet a kék mellényén kígyódzó aranyláncáról. S micsoda vastag botja van, akárcsak Robinson Crusoe-nak. De még a szakálla is olyanszerű s az az *à la moujik* hajviselet.

- Te az egész emberiség ellen vagy felbőszülve.

- Van is okom...

- Ó! Igazán?

Ezalatt a hölgyek eljöttek a kúttól s egy vonalba értek velünk. Grusnyickijnak sikerült mankója segítségével drámai pózba vágnia magát, s hangosan ezt mondta franciául:

- *Mon cher, je haïs les hommes pour ne pas les mépriser, car autrement la vie serait une farce trop dégoûtante.*¹⁹

A csinos hercegisasszony, megfordult, s hosszú, kíváncsi tekintettel ajándékozta meg a szónokot. Ennek a tekintetnek a kifejezése nagyon határozatlan volt, de nem volt csúfondáros, úgyhogy magamban tiszta szívből gratuláltam Grusnyickijnak.

¹⁷ gyöngyszürke

¹⁸ bolhaszínű (lilásbarna)

¹⁹ Barátom, én azért gyűlölöm az embereket, hogy ne kelljen megvetnem őket, mert úgy nagyon undorító bohózat lenne az élet.

- Ez a Mary hercegisasszony nagyon szép - mondtam neki. - A szeme megkapóan bársonyos: azt tanácsolom, alkalmazd ez a kifejezést, és ezt használd majd, ha a szeméről beszélsz; alsó s felső szempillái olyan hosszúak, hogy a napsugarak nem is tükröződnek a szembogarában. Szeretem az ilyen fénytelen szemet: olyan puha a nézése, mintha simogatna... Egyébként úgy látszik, csak a szeme szép az egész arcban... És a foga vajon fehér? Mert ez nagyon fontos! Kár, hogy nem mosolyodott el a te pompás frázisodon.

- Úgy beszélsz itt egy szép nőről, mint egy angol lóról - szólt Grusnyickij méltatlankodva.

- *Mon cher* - feleltem neki s utánózni próbáltam a hangját -, *je méprise les femmes pour ne pas les aimer, car autrement la vie serait un mélodrame trop ridicule.*²⁰

Megfordultam, s továbbmentem. Egy félórát sétáltam a szőlőlugasokban, a mészkősziklákon és a köztük nőtt bokrok között. Jött a hőség, és hazasiettem. Amikor a kénese forrás mellett elhaladtam, megálltam a fedett folyosónál, hogy pihenjek egyet az árnyékában, s ez alkalmat adott, hogy tanúja legyek egy elég érdekes jelenetnek. A szereplő személyek így helyezkedtek el: a hercegasszony a moszkvai piperkőccel ott ült a fedett folyosó egyik padján, s úgy látszott, komoly beszélgetésbe merültek. A hercegisasszony, aki most ihatta meg az utolsó pohár vizet, elgondolkozva sétált a kútnál. Grusnyickij a kút mellett állt; más nem is volt a kis téren.

Közelebb kerültem, s elrejtőztem a folyosó szögleténél. Ebben a pillanatban Grusnyickij leejtette a poharát, s erőlködve le akart hajolni, hogy felvegye, de a beteg lába nem engedte. Szegény! Akárhogy ügyeskedett is mankójára támaszkodva, nem sikerült neki. Kifejező arcán most igazán meglátszott, hogy szenved.

Mary hercegisasszony mindezt jobban látta, mint én.

A madárnál is könnyebben odaugrott hozzá, lehajolt, felvette poharát, s odanyújtotta leírhatatlanul bájos mozdulattal; azután szörnyen elpirult, hátranézett a folyosó felé, és mikor meggyőződött róla, hogy a mamácskája semmit sem látott, szemlátomást rögtön megnyugodott. Mikor Grusnyickijnak megmozdult az ajka, hogy a szívességet megköszönje, a lány messze volt már.

Egy perc múlva kijött az anyjával és a piperkőccel a folyosóból, de amikor Grusnyickij mellett elhaladt, olyan illedelmes, komoly volt az arca - még arra sem fordult, sőt azt a szenvedélyes tekintetet sem vette észre, mellyel a fiatalember sokáig kísérté, mindaddig, míg a hegyről lefelé sétálva a fasor hársai közt el nem tűnt... De a kalapja még fel-felbukkant lenn az utcán; aztán beszaladt az egyik legszebb pjatyigorszki ház kapuján. Követte a hercegnő is, miután a kapunál elkészönt Rajevicstől.

A szegény, szenvedélyes junker csak akkor vette észre, hogy én is ott vagyok.

- Láttad? - kérdezte, és erősen megszorította a kezemet. - Valóságos angyal!

- Miért? - tudakoltam a legtisztább naivság álarcával.

- Te talán nem láttad?

- De láttam: felvette a poharadat a földről... Ha ott lett volna az ő, ő is éppen úgy tett volna, s még gyorsabban, hogy borraivalót is kapjon. Egyébként egészen érthető, hogy megszánt: olyan rettenetes arcot vágál, amikor az átlótt lábakra álltál...

- És te egyáltalában nem hatódtál meg, mikor láttad, hogy ragyog a lelke az arcán?

²⁰ Barátom, én megvetem a nőket, hogy ne kelljen szeretnem őket, különben nagyon nevetséges melódrama lenne az élet.

- Nem én.

Hazudtam; de fel akartam dühíteni. Velem született az ellentmondás szenvedélye; az egész életem a szomorú és sikertelen ellenvetések láncolata, melyekkel a szívnek vagy az értelemnek ellentmondtam. A lelkesedő ember látása kihűt, mint a téli hideg, a flegmatikussal való sűrű érintkezés pedig, úgy gondolom, szenvedélyes álmodóvá változtatna. Bevallom, kellemetlen, de ismerős érzés futott át halkán a szívemben ebben a pillanatban: az irigység; bátran kimondom a szót: „irigység”, mert megszoktam, hogy mindent bevalljak önmagamnak, és aligha akad olyan fiatalember, akit ne lepne meg kellemetlenül, ha egy szép nő, aki megfogta unott figyelmét, hirtelen más férfit tüntetne ki az ő jelenlétében, akit szintén nem ismer (természetesen a nagyvilágban élő s olyan fiatalemberre gondolok, aki megszokta, hogy hiúságát dédelgesse).

Szótlanul ereszkedtünk le Grusnyickijjal a hegyről, s ott mentünk el a fasorban annak a háznak az ablaka előtt, melyben az a szépség eltűnt. Ott ült az ablakánál. Grusnyickij meg-rántotta a karomat, s olyanfajta gyengéd tekintetet vetett reá, amilyenek alig szoktak a hölgyekre hatni. Ráirányítottam a lornyettemet, s észrevettem, hogy a nézésétől elmosolyo-dott, s hogy vakmerő lornyettem komolyan megharagította. Csakugyan: hogy is meri egy kaukázusi katona egy moszkvai hercegisasszonyra emelni a szemüvegét?

Május 13.

Ma reggel eljött hozzám az orvos; Wernernek hívják, de orosz ember. Minek csodálkozzunk rajta? Ismertem egy Ivanovot, az pedig német volt.

Werner több okból is figyelemre méltó ember. Kétkedő s materialista, mint csaknem minden orvos; de egyúttal poéta is, komolyan poéta; mindig az a tetteiben s gyakran szavaiban is, bár két verssort sem írt le soha életében. Megismerte az emberi szív minden élő húrját, ahogy megismerik a hulla érrendszerét, de sohasem tudta ezt a tudást értékesíteni, mint ahogy néha egy kitűnő anatómus nem tud kigyógyítani a lázból! Werner titokban nevetett a legtöbb betegén; de én egyszer azt is láttam, hogy egy haldokló katonát megsiratott... Szegény volt és milliókról álmodozott, de a pénzért nem tett volna egy lépést sem: egyszer azt mondta nekem, hogy inkább tesz szívességet az ellenségének, mint a barátjának, mert ez azt jelentené, hogy árulja a jótékonyságát, a gyűlölet ellenben csak erősödik az ellenfél nagylelkűségének arányában. Gonosz nyelve volt; szellemeskedésének nem egy jámbor ember köszönhetette, hogy unalmas tökfilkónak tartották; vetélytársai, az irigykedő fürdőorvosok, azt a hírt terjesztették róla, hogy karikatúrákat rajzol a betegeiről, erre a betegek megmérgeződtek s csaknem mind elpártoltak tőle. Barátai: a Kaukázusban szolgáló valamennyi igazán rendes ember, hiába próbálták hanyatló hitelét helyreállítani.

Azok közül való volt, akiknek a külseje első látásra kellemetlenül érint, de később megtetszik, amikor a szem megtanulja meglátni a szabálytalan vonásokban egy tapasztalt és magasröptű lélek bélyegét. Volt rá eset, hogy ilyen emberekbe a bolondulásig beleszerettek a nők, s nem cserélték volna el rútságukat a legfrissebb és legrózsásabb endymionok szépségéért; igazat kell adni a nőknek: van ösztönük a lelki szépség iránt; s lehet, hogy az ilyen emberek, mint Werner, ezért szeretik olyan szenvedélyesen a nőket.

Werner alacsony termetű volt, gyenge és sovány, mint egy gyermek; egyik lába rövidebb volt a másiknál, mint Byronnak, törzséhez mérve a feje rendkívül nagynak látszott; haját rövidre nyíratta, s koponyájának kitetsző egyenetlenségei az ellentétes hajlamok különös összeszövő-désével lepték volna meg a frenológust. Apró, fekete, mindig nyugtalan szeme mintha az ember gondolatába akart volna behatolni. Öltözete szembetűnően rendes volt és jó ízlésű: szikár, eres kis kezét világossárga kesztyű díszítette. Mindig fekete színű felsőkabátot,

nyakravalót és mellényt viselt. A fiatalok Mephisztophelésznek hívták; ő úgy mutatta, mintha haragudnék ezért a névért, de valójában hízelgett a hiúságának. Hamar megértettük egymást, s jó pajtások lettünk, mert a barátságra nekem nincs képességem: két barát közül az egyik mindig rabja a másiknak, bár a legtöbb esetben egyik sem akarja magának bevallani; én rabbá lenni nem tudok, parancsolni pedig a barátság ilyen esetében - fárasztó foglalkozás, mert a parancsolással együtt csálni is kell, aztán meg: van nekem inasom és pénzem! Elmondom, hogy lettünk jó pajtások. Sz-ben találkoztam Wernerrel... népes és zajos fiatal társaságban; a társalgás az esti összejövetel vége felé metafizikai-bölcseleti kérdésekre terelődött; a meggyőződésekről beszéltek: mindegyiknek megvolt a maga meggyőződése.

- Ami engem illet, én csak egyről vagyok meggyőződve... - szólalt meg a doktor.

Miről? - kérdeztem, mert szerettem volna megtudni a véleményét annak az embernek, aki eddig egy szót sem szólt.

- Arról - felelte -, hogy egy szép reggel előbb vagy utóbb meghalok.

- Én önnél gazdagabb vagyok - feleltem -, nekem ezenkívül van még egy meggyőződésem, mégpedig az, hogy egy csúnya este szerencsétlenségem volt megszületni.

A többieknek az volt a meggyőződése, hogy badarság, amit mondtunk, de alapjában egyikük sem mondott ennél okosabbat. Ettől a perctől kezdve mindig megláttuk egymást a tömegben. Gyakran voltunk együtt, s el-elbeszélgettünk igen komolyan elvont kérdésekről, míg észre nem vettük, hogy kölcsönösen becsapjuk egymást. Olyankor jelentősen egymás szemébe néztünk, mint Cicero szerint a római augurok, s elkezdtünk kacagni; mikor aztán jól kikacagtuk magunkat, úgy váltunk el, hogy meg voltunk elégedve az esténkkel.

Egyszer a díványon feküdtem, tarkóm alatt összekulcsolt kézzel, s a mennyezetet néztem, mikor Werner belépett a szobámba. Leült egy karosszékre, a szögletbe állította sétatartóját, ásitott, és azt mondta, hogy odakünn nagy hőség van. Azt feleltem, hogy zavarnak a legyek - s mind a ketten elhallgattunk.

- Jegyezze meg, kedves doktor - szólaltam meg -, hogy buta emberek nélkül nagyon unalmas lenne a világ... Látja, mi ketten okos emberek vagyunk; előre tudjuk, hogy a végtelenségig lehet vitatkozni mindenről, s ezért nem is vitatkozunk; ismerjük egymásnak majdnem minden titkos gondolatát; egyetlen szó nekünk egész történetet jelent; hármas burkon keresztül is látjuk minden érzésünk magját. A szomorú nekünk nevetséges, a nevetséges elszomorító, és igazában meglehetősen közömbösek vagyunk minden iránt, önmagunkat kivéve. Ilyenformán nem is cserélhetünk érzéseket vagy gondolatokat: mindent tudunk egymásról, amit akarunk, többet tudni pedig nem akarunk, egyetlen lehetőségünk marad tehát: új dolgokat mondani egymásnak. Mondjon hát nekem valami új dolgot.

A hosszú beszédetől kifáradva behunytam a szemem s ásitottam.

A doktor elgondolkozott, és így felelt: - Galimathias²¹, amit mondott, de van benne egy eszme.

- Kettő! - feleltem.

- Mondja meg az egyiket, én megmondom a másikat.

- Helyes, kezdje hát! - biztattam, s még mindig a mennyezetet néztem, és magamban mosolyogtam.

²¹ badarság

- Szeretne részleteket megtudni valakiről, aki az ideérkezett fürdővendégek közé tartozik, s én már sejtem is, hogy ki iránt érdeklődik, mert ott már tudakozódtak is ön felől.
- Doktor! Komolyan nincs mit mondanunk egymásnak: olvasunk egymás lelkében.
- S most lássuk a másikat...
- A másik ez: szerettem volna önnel elbeszélgetni valamit, először azért, mert hallgatni valakit kevésbé fárasztó; másodsor: az ember így nem szólhatja el magát; harmadszor: mások titkáról értesül; negyedszer azért, mert az ilyen okos emberek, mint ön, jobban szeretik a hallgatókat, mint az elbeszélőket. De térjünk most a tárgyra: mit mondott önnek rólam Ligovszkaja hercegnő?
- Bizonyos benne, hogy a hercegnőről... s nem a hercegisasszonyról van szó?
- Feltétlenül.
- Miért?
- Azért, mert a hercegisasszony csak Grusnyickijról tudakozódhatott.
- Nagy képzelőtehetsége van. A hercegisasszony azt mondta: meg van győződve róla, hogy azt a közkatona-köponyegben járó fiatalembert párbaj miatt fokozták le....
- Remélem, meghagyta ebben a kellemes tévedésben...
- Természetesen.
- Megvan a bonyodalom! - kiáltottam fel elragadtatással. - Addig nem nyugszunk, míg ennek a vígjátéknak a megoldását meg nem találjuk. A sors, úgy látszik, gondoskodik róla, hogy ne unatkozzam.
- Előre érzem - mondta a doktor -, hogy szegény Grusnyickij áldozatul esik önnek...
- Folytassa, doktor...
- A hercegnő azt mondta, hogy az ön arca ismerős neki. Erre megjegyeztem, hogy bizonyosan Pétervárott találkoztak valamelyik társaságban... s megmondtam a nevét... Ismerte. Úgy látszik, az ön históriája nagy port vert fel ott... A hercegnő beszélni kezdett kalandjairól, a társasági pletykát bizonyosan a saját megjegyzéseivel is kiszínezte... A lánya érdeklődéssel hallgatta. Képzeletében ön modern szabású regényhőssé lett... Nem mondtam ellent a hercegnőnek, pedig tudtam, hogy számárságot beszél.
- Ez aztán a jó barát! - mondtam, s kezet nyújtottam neki. A doktor érzéssel megszorította, majd folytatta:
- Ha akarja, bemutathatom...
- Ugyan! - feleltem összecsapva a két kezem. - Hát szoktak hősöket bemutatni? Azok csak olyankor ismerkednek, mikor biztos haláltól mentik meg a kedvesüket...
- És ön valóban udvarolni akar a hercegisasszonynak?...
- Ellenkezőleg, pontosan ellenkezőleg! Doktor, végre diadalmaskodom: most nem ért meg engem! De ez el is keserít, doktorom - folytattam pár percnyi hallgatás után -, én magam sohasem tárom fel titkaimat, de kimondhatatlanul szeretem, ha kitalálják, mert így alkalomadtán meg is tagadhatom őket. De most le kell írnia nekem a mamát meg a lányát. Milyen emberek?

- Hát először is: a hercegnő negyvenöt éves - felelte Werner -, kitűnő gyomra van, de a vére beteg: az orcáján piros foltok vannak. Életének utóbbi szakaszát Moszkvában töltötte, s ott a nyugalomban elhízott. Szereti a sikamlós anekdotákat, s néha maga is illetlen dolgokról beszél, amikor a lánya nincs a szobában. Azt mondta nekem, hogy a lánya olyan ártatlan, mint a galamb. Mi közöm hozzá? Azt akartam felelni neki, hogy legyen nyugodt, nem mondom meg senkinek! A hercegnő a reumáját gyógyíttatja, a lánya, Isten tudja, milyen baját; mind a kettőnek azt rendeltem, hogy igyanak meg naponta két pohár kénes vizet, s vegyenek hetenként kétszer kádfürdőt. A hercegnő szemlátomást nem szokta meg a parancsolást; nagyon tiszteli a lánya esztét és tudását, aki Byront olvas angolul, s tudja az algebrát: Moszkvában, úgy látszik, a tanulásnak szentelik magukat a kisasszonyok, s jól is teszik, jól bizony! A mi férfaink általában annyira barátságtalanok, hogy okos nők velük kacérkodni egyszerűen kibírhatatlan. A hercegnő nagyon kedveli a fiatalembereket; a hercegisasszony némi megvetéssel néz rájuk: moszkvai szokás! Ők Moszkvában csak negyvenesztendős, szellemeskedő férfiakkal társalognak.

- Ön élt Moszkvában, doktor?

- Éltem, praktizáltam is.

- Folytassa.

- Azt hiszem, mindent elmondtam... Igen! Még egyet: a hercegisasszony, úgy veszem észre, szeret érzésekről, szenvedésekről, szenvedélyekről s más effélékről beszélgetni... Pétervárott töltött egy telet, de a város nem tetszett neki, különösen a társaság; bizonyosan hidegen fogadták.

- Senkit sem látott ma náluk?

- Hogyne láttam volna; volt ott egy adjutáns, egy erőltetett modorú gárdatiszt, meg egy most érkezett hölgy, a hercegnőnek férje révén rokona, nagyon szép, de láthatólag nagyon beteg... Nem találkozott vele a kútnál? Középtermetű, szőke nő; vonásai szabályosak, színe tüdőbajt mutat, jobb orcáján van egy fekete anyajegy: meglepett, hogy mennyire kifejező az arca.

- Anyajegy! - mormoltam a fogam között. - Csak nem?

A doktor rám sem nézett, szívemre tette a kezét s ünnepélyesen ezt mondta: - Lám, ismerőse. - A szívem csakugyan erősebben dobogott, mint máskor.

- Most önön a sor, hogy diadalmaskodjék! - szoltam. - De én bízom önben: nem árul el engem. Még nem láttam azt a nőt, de a róla festett kép után bizonyosra veszem, hogy arról van szó, akit valamikor szerettem... Ne szóljon neki rólam egy szót, se, ha pedig ő érdeklődnék, mondjon rosszat rólam.

- Rendben van! - felelte Werner vállat vonva.

Amikor elment tőlem, irtózatossá szorította össze a szívemet. A vak sors hozott-e ide ismét a Kaukázusba minket, vagy szándékosan jött ide azzal, hogy itt velem találkozik?... és hogyan találkozunk?... de hát csakugyan ő volna?... Sohasem csaltak meg az előérzeteim. Nincs a földön ember, akin akkora hatalma volna a múltnak, mint rajtam. Minden bánatra vagy örömről emlékezés fájdalmasan üti meg a lelkemet, s mindig ugyanazokat a hangokat csendíti ki belőle... Buta természetem van: nem felejték el semmit, semmit!

Ebéd után hat órakor kimentem a bulvárra; sok volt az ember; a hercegnő és leánya ott ült egy padon, fiatal emberek vették körül, és versenyezve tették a szépet. A közelben leültem egy másik padra, megállítottam D. két tiszt ismerősét, s mesélni kezdtem nekik valamit; bizonyosan humoros eset lehetett, mert olyanokat nevettek rajtam, mint a bolondok. A kíváncsiság

odavont néhány fiatalembert a hercegisasszony társaságából; rendre mind elszállingóztak onnan, s hozzánk csatlakoztak. Nem állt el a szavam: anekdotáim az ostobaságig elméncek voltak, csúfondáros megjegyzéseim az elhaladó eredeti alakokra ádázul gonoszak. Napnyugtáig nem hagytam abba közönségem mulattatását. A hercegisasszony anyjába karolva, néhányszor elhaladt mellettem, valami sánta kis öregember kíséretében, a pillantásában, amely néha engem is ért, haragot éreztem, bár igyekezett közömbösen nézni rám.

- Mit mesélt maguknak? - kérdezte az egyik fiatalembertől, aki udvariasságból visszapártolt hozzá. - Bizonyosan valami nagyon érdekes történetet, harctéri hőstetteit? - Elég hangosan mondta, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy belém szúrjon. „Ahá! - gondoltam - maga komolyan haragszik, kedves hercegisasszonyom; várjon csak, még most jön a java!”

Grusnyickij úgy követte, mint egy ragadozó, mindig rajta volt a szeme; fogadni mernék: holnap megkér valakit, hogy mutassa be a hercegnőnek. A hercegnő nagyon fog örülni, mert unatkozik.

Május 16.

Az elmúlt két nap alatt rendkívül előrehaladást tettem. A hercegisasszony határozottan gyűlöl; már a fülembé jutott néhány ellenem irányuló, de nekem hízelgő, szúrós szellemessége. Szörnyen furcsállja, hogy én, aki megszoktam a jó társaságot, s olyan bizalmas ismeretségben vagyok pétérvári *cousine*-jaival, és nagynénjeivel, nem kerestem az alkalmat, hogy vele megismerkedjem. Mindennap találkozunk a kútnál, a sétányon; minden erőmmel igyekszem az imádóit elvonni tőle; a ragyogó segédtiszteket, sápadt moszkvaiakat és másokat - s majdnem mindig sikerül is. Eddig gyűlöltem a vendégeket: most egész nap tele van velük a házam, nálam ebédelnek, vacsoráznak, kártyáznak - s jaj! a pezsgőm diadalmaskodik az ő szép szemének delejes pillantása felett!

Tegnap Cselahov boltjában találkoztam vele; csodaszép perzsaszőnyegre alkudott. Arra kérte a mamáját, hogy ne sajnálja a pénzt: ez a szőnyeg olyan szépen díszítené a szobáját! Negyven rubellel többet ígértem, s megvettem magamnak; olyan tekintettel jutalmazott meg érte, mely csak úgy szikrázott a legelragadóbb dühtől. Ebédidő táján szántsándékkal ott vezettettem el az új szőnyeggel betakart cserkeszlovamat az ablaka előtt. Werner éppen náluk volt akkor, s később elmesélte, hogy a jelenetnek a hatása a lehető legdrámaibb volt. A hercegisasszony valóságos felkelést szervez ellenem: észre is vettem, hogy két segédtsízt igen szárazon köszön nekem, ha ő is ott van, de azért mindennap nálam ebédelnek.

Grusnyickij titokzatos képet vág: hátratett kézzel jár, és nem ismer meg senkit; a lába egyszerre meggyógyult: alig-alig sántít.

Alkalmat talált arra, hogy beszélgessen a hercegnővel, s bókot mondjon a hercegisasszonynak; ő pedig, úgy látszik, nem nagyon válogatós, mert azóta a legkedvesebb mosolygással felel a köszönésére.

- Neked eltökélt szándékom, hogy nem ismerkedsz meg Ligovszkijékkal? - kérdezte tegnap.

- Eltökélt szándékom.

- Ugyan, kérlek! A legkellemesebb ház az egész fürdőhelyen! A helybeli legjobb társaság...

- Engem a nem helybeli is rettentően untat, pajtás. És te jársz a házhoz?

- Még nem; csak egyszer-egyszer beszéltem a hercegisasszonnyal, többször nem. Tudod, kellemetlen dolog tolakodó módon jutni be egy házba, bár ez itt rendes szokás... Ha vállrojtokkal mehetnék, egészen más volna...

- Ugyan! Hiszen így sokkal érdekesebb vagy! Egyszerűen nem tudod előnyös helyzetedet kihasználni... Hiszen a katonaköponyeg csak hőssé és vértanúvá tehet minden érzékeny lelkű kisasszony szemében.

Grusnyickij öntelten mosolygott.

- Badar beszéd! - felelte.

- Bizonyos vagyok benne - folytattam -, hogy a hercegisasszony máris szerelmes beléd.

Fülig elpirult, és sértődött arcot vágott.

Ó, hiúság! Te vagy az az emelő, mellyel Arkhimédész fel akarta emelni a földet!

- Te mindenből tréfát csinálsz! - mondta, s úgy tett, mintha haragudnék. - Először is alig ismer engem.

- A nők csak azokat szeretik, akiket nem ismernek.

- De hiszen én nem is igényelem azt, hogy tetszését megnyerjem: egyszerűen meg akarok ismerkedni egy kellemes házzal, s nagyon nevetséges volna, ha valamilyen reménységet táplálnák... De ti például, az egészen más! Ti pétervári hódítók vagytok: elég, ha rájuk néztek, s máris olvadoznak a nők... De tudod-e, Pecsorin, hogy a hercegisasszony beszélt rólad?

- Ne mondd! Már beszélt neked rólam?

- Azért még ne örülj! A kútnál valahogy véletlenül beszédbe elegyedtünk; a harmadik szava az volt: „Ki az az úr, akinek olyan kellemetlen, nyomasztó nézése van? Önnel láttam, akkor volt ez...” Itt elpirult, s nem akarta megnevezni a napot, mert eszébe jutott akkori kedves és merész mozdulata. - Nem kell megmondania a napját - feleltem -, örökre megmarad emlékezetemben... Barátom, Pecsorin! Nem gratulálok, rossz emléke van rólad... Pedig igazán kár! Mert Mary nagyon kedves lány!

Itt meg kell jegyezni, hogy Grusnyickij azok közül való, akik akkor is így beszélnek egy nőről, ha alig ismerik: *az én Marym, az én Sophiem*, ha az illető hölgy abban a szerencsében részesült, hogy megtetszik neki. Komoly arcot vágtam s így feleltem neki:

- Igen. Csinos leány... De vigyázz magadra, Grusnyickij! Az orosz kisasszonyok többnyire beérik a plátói szerelemmel, s ezt az érzést nem elegyítik a férjhezmenési gondolatokkal; a plátói szerelem pedig a legnyugtalanabb szerelem. A hercegisasszony, úgy látszik, azok közül való, akik azt kívánják, hogy mulattassák őket; ha két percig egyfolytában unatkozik melletted, menthetetlenül elvesztél: hallgatásodnak fel kell keltenie kíváncsiságát, beszédnek nem szabad teljesen kielégítenie; izgatnod kell valamivel minden pillanatban; a te kedvedért tízszer is megveti nyilvánosan a mások véleményét, s ezt áldozatnak nevezi, és hogy kárpótolja magát, gyötörni kezd, azután egyszerűen kijelenti, hogy ki nem állhat. Ha uralomra nem jutsz felette, az első csókja még a másodikra sem ad jogot; jól kikacérkodja magát veled, s két esztendő múlva a mamuskája iránt való engedelmességből férjhez megy valami szörnyeteghez, kezdi elhítni magával, hogy boldogtalan, hogy csak egy férfit szeretett, vagyis téged, de az ég nem akarta, hogy egyesüljön vele, mert katonaköponyeg volt rajta, bár ez alatt a vastag, szürke köponyeg alatt szenvedélyes és nemes szív dobogott.

Grusnyickij öklével az asztalra csapott, s fel-alá járkált a szobában.

Magamban jót mulattam, sőt el is mosolyodtam egy-kétszer, de ő szerencsére nem vette észre. Világos, hogy szerelmes, mert most még hiszékenyebb, mint eddig, már egy niellóval díszített ezüstgyűrű is megjelent az ujján, orosz munka: gyanakodva néztem rá... Szemügyre vettem, s hát apró betűvel a *Mary* név volt bevésve a belső oldalán, s mellette - annak a napnak a

dátuma, amelyen Mary felvette a földről azt a nevezetes poharat. Hallgattam felfedezésemről; nem akarok én belőle vallomást kikényszeríteni, azt akarom, hogy önként soroljon bizalmasai közé, akkor aztán élvezni fogom a helyzetet...

Ma későn keltem fel; elmegyek a kúthoz - már egy lélek sincs ott. Perzselt a hőség; zivatart jósló, gyapjas, fehér felhők követték egymást a havas csúcsok felől; a Masuk füstölt, mint egy kioltott fáklya; szürke felhőrongyok tekeredtek és kúsztak körülötte, mint a kígyók, néha meg-megálltak útjukban, mintha megakadnának a tövises cserjésben. A levegő teli volt villamos-sággal. Bevettem magamat egy barlang felé vezető szőlőlugasba, rosszkedvű voltam. Arra a fiatal nőre gondoltam, akinek anyajegy van az arcán, akiről a doktor beszélt... Miért van itt? S vajon ő volna? Miért gondolom, hogy ő az? Miért vagyok annyira bizonyos benne? Hát nincs elég nő, akinek anyajegy van az arcán? - Ilyen gondolatok környékeztek, amíg megérkeztem a barlanghoz. Odanézek: boltozatának hűvös árnyékában, a kőpadon egy nő ül, fekete sál takarja, szalmakalap van a fején, fejét a mellére hajtja; a kalap elfedi az arcát. Már vissza akartam fordulni, hogy ne zavarjam az álmodozásban, de egyszerre felnézett reám.

- Vera! - kiáltottam akaratlanul.

Megremegett és elsápadt.

- Tudtam, hogy itt van - mondta.

Melléje ültem, és megfogtam a kezét. Amikor kedves hangját meghallottam, régen elfelejtett remegés futott végig bennem; mély nézésű, nyugodt szemével a szemembe nézett: bizalmatlanság és vád volt a tekintetében.

- Rég nem láttuk egymást - mondtam.

- Rég, és sokban megváltoztunk mind a ketten.

- Így hát: már nem szeretsz?

- Férjhez mentem... - felelte.

- Újra? De hát pár évvel ezelőtt is megvolt ez az ok, és mégsem...

Kihúzta a kezét a kezemből, s kigyulladt az arca.

- Talán szereted a második férjedet?

Nem felelt, elfordult.

- Vagy nagyon féltékeny?

Hallgatott.

- Nem szólsz? Fiatal, szép, bizonyosan rendkívül gazdag, és te félsz...

Ránéztem és megriadtam: arca mélységes kétségbeesést fejezett ki, szemében könny csillogott.

- Mondd - suttogta végre -, jólesik-e neked így gyötörni engem? Gyűlölnöm kellene téged. Amióta ismerjük egymást, szenvedésen kívül egyebet nem adtál... - Hangja megremegett; hozzám hajolt, s a mellemre hajtotta a fejét.

„Meglehet - gondoltam magamban -, hogy éppen azért szerettél: az öröm feledésbe merül, a szomorúság soha...”

Erősen átöleltem, s így maradtunk ott sokáig. Aztán az ajkunk forró és mámoros csókban forrt össze; a keze hideg volt, mint a jég, az arca perzselt. S akkor az a fajta beszélgetés indult közöttünk, amelynek papirosan semmi értelme sincs, megismételni nem lehet, s megjegyezni sem lehet: a hangok jelentése pótolja és kiegészíti a szavak értelmét, mint az olasz operákban.

Határozottan ellenzi, hogy megismerkedjem a férjével, azzal sánta kis öreggel, akit futólag láttam a sétányon: a fia miatt ment hozzá feleségül.

Gazdag, s reumában szenved. Fegyelmeztem magam, és egyetlen tréfás célzást sem tettem a férjére: Vera úgy tiszteli, mint apját, s úgy csalja majd meg, mint férjét... Különös jószág az emberi szív általában - hát még a női szív!

Vera férje, Szemjon Vasziljevics G... v, Ligovszkaja hercegnőnek távoli rokona. Mellette is lakik; Vera gyakran átlátogat a hercegnőhöz; szavamat adtam rá, hogy megismerkedem Ligovszkijékkal, s udvarolni fogok a hercegnéasszonynak, hogy a figyelmet Veráról eltereljem. Így a terveim egyáltalán nem kuszálódnak össze, és meglesz az örömem is...

Örömem! Én bizony már túl vagyok a lelkiéletnek azon a korszakán, mikor csak a boldogságot keresi az ember, mikor a szív szükségét érzi, hogy valakit erősen és szenvedélyesen szeressen: most már csak az a vágyam, hogy engem szeressenek, s nem is sokan; úgy érzem, hogy egyetlen állandó vonzalom elég volna: szánalmas szokása a szívnek!

Egyet mindig különösnek éreztem: sohasem lettem rabjává a szeretett nőnek: ellenkezőleg, mindig legyőzhetetlen hatalomra tettem szert akaratom és szívük felett, bár én erre nem is törekedtem. Mi volt az oka? - Az-e, hogy én sohasem tartok sokra semmit, s hogy a nők minden pillanatban attól tartanak, hogy kicsúszom a kezükből? Vagy ez talán az erős szervezet mágneses hatása? Vagy egyszerűen az, hogy nem találkoztam még makacs természetű nővel?

Azt is be kell vallanom, hogy nem szeretem az erős egyéniségű nőket - nem illik hozzájuk!

Igaz, most már emlékszem: egyszer, egyetlenegyszer szerettem egy kemény akaratú nőt, akit sohasem tudtam legyőzni... Úgy váltunk el, mint ellenségek, de lehet, hogy ha öt évvel később találkozunk, másképpen váltunk volna el...

Vera beteg, súlyos beteg, bár ezt nem vallja be; félek, nehogy tüdővérsze legyen, vagy az a betegsége, melyet *fièvre lente*²²-nak hívnak - nem orosz betegség, s nincs is neve a nyelvünkben.

Kitört a zivatar, s félóránál tovább ott marasztott minket a barlangban. Vera nem követelte, hogy hűséget esküdjem neki, azt sem kérdezte, hogy szerettem-e más nőt az elválásunk óta? Rám bízta magát megint a régi gondtalansággal, s én nem is csalom meg: ő az egyetlen nő a világon, akit nem tudnék megcsalni. Tudom, hogy megint nemsokára elválunk, s lehet, hogy mindörökre: más-más úton fogunk a sír felé haladni; de az emléke érintetlenül megmarad a lelkemben; ezt többször is mondtam neki, s ő hisz nekem, bár az ellenkezőjét állítja. Végre elváltunk; sokáig követtem a tekintetemmel, míg kalapja el nem tűnt a bokrok és a sziklák mögött. Szívem sajogva összeszorult, mint az első búcsúzás után. Ó, mennyire megörvendtem ennek az érzésnek! Csak nem az ifjúság akar visszatérni hozzám áldást hozó viharaival, vagy ez talán csak a búcsú pillantása; emlékezetnek szánt utolsó ajándék? Nevetséges elgondolni, hogy külsőm szerint még gyerekebernek látszom: az arcom halovány ugyan, de még üde, tagjaim hajlékonyak és feszesek: sűrű hajam göndör fürtű, szemem ég s a vérem lobog...

²² emésztő láz

Amint hazaértem, lóra ültem, s kivágtattam a sztyeppre; szeretek tüzes vérű lovon, magas fűben nyargalászni a pusztai szél ellenében; szomjasan habzsolom a jó szagú levegőt, szememmel a kéklő messzeségben járok, s igyekszem elfogni ködös körvonalait a tárgyagnak, melyek minden pillanatban világosabbak lesznek. Akármilyen bánat ülje meg a szívem, akármilyen nyugtalanság zavarja a gondolatom, szertefoszlik egy pillanat alatt; könnyebb lesz a lelkem, a test fáradtsága legyőzi a szellem háborgását. Nincs az a női tekintet, melyet el ne tudnék felejteni, ha látom a déli napfényben csillogó bodros lombú hegyeket, a kék eget, vagy ha hallok a szikláról sziklára zuhogó patak csobogását.

Azt hiszem, hogy az őrtornyocskáikban ásitózó kozákok, akik látták, hogy minden szükség és cél nélkül nyargalászom, sokáig tűnődhettek ezen a talányon, mert hiszen bizonyosan cserkesznek néztek az öltözetem után. Volt is, aki azt mondta, hogy lóháton, cserkeszruhában valószínűbb kabard vagyok, mint sok igazi kabard. S valóban: ebben a nemes harci öltözetben tökéletes dandy vagyok, nincs egy fölösleges zsinór rajtam; értékes fegyverem egyszerű gyártmányú, sapkám prémje sem nem nagyon hosszú, sem nem nagyon rövid, a nadrágom, csizmám a legpontosabb szabással feszül rajtam; a besmetem fehér, a cserkeszkarabátom sötétbarna. Sokáig figyeltem, hogyan ülik meg a lovat a havasi lakók: semmivel sem lehet a hiúságnak jobban hízelegni, mint ha elismerik, hogy kaukázusi módra tudom megülni a lovat. Négy lovat is tartok: egyet magamnak, hármát a barátaimnak, hogy ne unatkozzam magányosan lovagolva a mezőkön; barátaim élvezettel viszik el a lovaimat, de velem sohasem jönnek lovagolni. Már délutáni hat óra volt, mikor eszembe jutott, hogy ideje volna ebédelni: a lovam elfáradt; kilovagoltam az útra, amely Pjatyigorszkból a német település felé vezet, ahova gyakran kijárnak a fürdővendégek *en piquenique*. Az út kígyózva halad a cserjések között, kisebb szakadékokba ereszkedik, ahol suhogó patakok futnak a magas fű árnyékában; körös-körül amfiteátriumszerűen emelkednek a Bestu, a Kígyó-, a Vas- és a Kopár-hegy kék tömege. Leszálltam az egyik szakadékba - az itteni tájszólásban *balkának* nevezik az ilyen vízmosást - s megálltam, hogy megittassam a lovamat; ebben a pillanatban zajos és fényes lovastársaság bukkant fel az úton; a nőkön fekete vagy kék amazonka volt, a férfiakon a cserkesz és nyizsegorodi viselet keveréke; az élen Grusnyickij lovagolt Mary hercegisasszonnyal.

A fürdő hölgyvendégei még hisznek abban, hogy fényes nappal cserkeszek támadhatják meg őket; bizonyosan azért akasztott magára Grusnyickij a katonaköponyeg fölé kardot és két pisztolyt: meglehetősen komikus volt ebben a hősi viseletben. Magas bokor takart el előlük, de levelein keresztül mindent láthattam, s arcukról leolvastam, hogy érzelmesen beszélgetnek. Végre közeledtek az ereszkedőhöz; Grusnyickij kantáron fogta a hercegisasszony lovát, s ekkor elfoghattam társalgásuk végét:

- És maga itt akarja tölteni az egész életét a Kaukázusban? - kérdezte a hercegisasszony.
- Mi nekem Oroszország? - felelte a lovag. - Egy olyan föld, ahol az emberek ezrei megvetéssel néznek rám, mert gazdagabbak, mint én; itt pedig ez a durva köponyeg nem volt akadály annak, hogy megismerkedjem magával.
- Ellenkezőleg... - mondta a hercegisasszony elpirulva. Grusnyickij arcán jóleső elégedettség látszott. Folytatta:
- Itt zajosan, észrevétlenül és gyorsan iramlík el az életem a vad havasiak süvöltő golyói között, s ha az Isten minden esztendőben küldene egy fényes női tekintetet, hasonlót ahhoz...

Ebben a percben egy vonalban kerültek velem; megcsaptam ostorommal a lovamat, s kiugrattam a bokor mögül...

- *Mon dieu, un circassien!*²³ - sikoltott fel a hercegisasszony rémulten.

Hogy tökéletesen megnyugtassam, könnyed meghajlással így feleltem franciául:

- *Ne craignez rien, madame, je ne suis pas plus dangereux que votre cavalier.*²⁴

Zavarba jött, vajon miért? Tévedése miatt-e, vagy azért, mert hetykének érezte a feleletemet? Szeretném, ha az utóbbi feltevésem volna helyes. Grusnyickij rosszalló pillantást vetett reám.

Késő este, pontosabban tizenegy órakor, a hársfasorban sétáltam. A város aludt, már csak néhány ablakban világított a fény. Háromfelől sziklagerincek, a Masuk nyúlványai feketélltek, ormára vészt jövődőlő felhő telepedett; a hold most kelt fel keleten; távol ezüstös, csipkés, hófödte hegycsúcsok villogtak. Őrkiáltások váltakoztak az éjszakára felszabadított hévizek csobogásával. Olykor lódobogás hangzott az utcán, szekérnyikorgás és mélabús tatár dallam kíséretében. Leültem egy padra, és elgondolkoztam... Úgy éreztem, ki kell öntenem a lelkemet egy baráti beszélgetésben... de ki előtt? Vajon mit csinál most Vera - jutott eszembe... Mit nem adtam volna érte, ha megszoríthatom a kezét ebben a pillanatban!

Hirtelen gyors lépéseket hallok... Bizonyosan Grusnyickij... Persze hogy ő!

- Honnan jössz?

- Ligovszkaja hercegnőtől - felelte nagyon komolyan. - Hogy énekel az a Mary!

- Mondok egyet - szóltam -, fogadni mernék, nem tudja, hogy junker vagy, azt gondolja: lefokozott tiszt a lovagja...

- Az könnyen meglehet. De mi közöm hozzá?

- No, csak úgy mondom...

- De tudod-e, hogy ma szörnyen megharagítottad? A szavaidat hallatlanul hetykének találta; alig tudtam elhíttetni vele, hogy te olyan jól nevelt vagy, s olyan jól ismered a társasági életet, hogy nem lehetett szándékoz megbántani; ő azt mondja, hogy szemtelen a nézésed, s bizonyosan nagyon sokra tartod magadat.

- Nem is téved... És te nem óhajtasz védelmére kelni?

- Sajnálom, hogy erre még nincs jogom...

„Ohó! - gondoltam. - Úgy látszik, reményei már vannak...”

- Egyébként magad alatt vágtd a fát - folytatta Grusnyickij -, most már nehéz lesz megismerkedni velük, pedig kár! Házuk egyike a legkellemesebb házaknak azok közül, amiket ismerek...

Magamban elmosolyodtam.

- Nekem most a legkellemesebb ház az én házam - mondtam ásítva, s felálltam.

- No de mégis: valld be, hogy bánod már.

- Szamár beszéd! Ha akarom, holnap este ott leszek a hercegnőnél...

²³ Úristen, egy cserkesz!

²⁴ Ne féljen, asszonyom, én se vagyok veszélyesebb, mint a lovagja.

- Szeretném látni...
- Sőt, hogy neked örömet szerezzek, udvarolni kezdek a hercegkisasszonynak...
- Igen, ha szóba áll veled...
- Csak kivárom azt a percet, mikor a te beszédedet unni kezdi... Isten veled!
- Én még csavargok egyet, semmiképpen nem tudok most elaludni... Ide hallgass: inkább menjünk el a vendéglőbe; ott kártyáznak... nekem ma heves érzések kellenek...
- Kívánom, hogy veszíts...

Ezzel hazamentem.

Május 21.

Majdnem egy hét telt el, s még mindig nem ismerkedtem meg Ligovszkijékkal. Várom a kedvező alkalmat. Grusnyickij mint az árnyék mindenüvé követi a hercegkisasszonyt; beszélgetéseiknek se vége, se hossza: mikor fogja már a leány megunni? Az anyja ügyet sem vesz az egészre, mert hiszen *nem kérő*. Ez az anyai logika! Elkaptam két-három gyengéd pillantást is - véget kell már vetni az egésznek.

Tegnap első ízben jelent meg Vera a kútnál... Azóta, hogy a barlangban találkoztunk, ki sem mozdult a házból. Egyszerre eresztettük le poharunkat, s lehajolva így szólt suttogva:

- Nem akarsz megismerkedni Ligovszkijékkal?... Mi csak ott találkozhatunk...

Szemrehányás!... Jaj, de unom! De megérdemeltem...

Igaz: holnap zárkörű táncmulatság lesz a vendéglő termében, s én a hercegkisasszonnyal mazurkát fogok táncolni.

Május 22.

A vendéglő terme nemesi társaság szálájává változott. Kilenc órakor együtt voltak valamennyien. A hercegnő a lányával az utolsók közt érkezett; több dáma irigy és rosszindulatú szemmel nézte a lányát, mert Mary kisasszony finom ízléssel öltözik. Azok, akik a fürdő arisztokratáinak tartják magukat, irigységüket leplezve, hozzá csatlakoztak. Nem így szokott lenni? Ahol nők is vannak a társaságban, rögtön kialakul a felső és az alsó kör. Az ablak mellett, egy nagyobb csoportban állt Grusnyickij, arcát az ablaküveghez szorította, s le nem vette volna szemét istennőjéről; az istennő pedig, amint elhaladt mellette, alig észrevehetően biccentett feléje. Grusnyickij arca sugárzott, mint a nap... Polkával kezdődött a bál; utána keringőt játszottak. Megpendültek a sarkantyúk, meglibbentek és forogni kezdtek a frakk-szárnnyak.

Én egy kövér dáma háta mögött álltam, akit rózsaszínű tollak árnyékoltak; ruhájának díszessége a krinolin-korra emlékeztetett, érdes bőrének foltossága pedig a fekete taftból készül szépségtapaszkok korára. Legnagyobb szemölcsét fémcsattal takarta a nyakán. Így szólt a gavallérjához, egy dragonyos kapitányhoz:

- Ez a Ligovszkaja hercegkisasszony egészen kiállhatatlan leány. Képzeld, meglökött, és nem kért bocsánatot, sőt még meg is fordult, és a lornyettjén keresztül végignézett... *C'est impayable!*²⁵ - S vajon mire olyan büszke? Meg kellene leckéztetni...

- Ha csak erről van szó! - felelte a szolgálatkész kapitány, s megindult a másik szoba felé.

²⁵ Hát ez furcsa!

Azonnal odamentem a hercegisasszonyhoz, s élve a helyi szokások szabadságával, melyek megengedik, hogy ismeretlen hölgyekkel is táncolhassunk, felkértem keringőre.

Alig tudta megállni, hogy el ne mosolyodjék, és diadalérzését leplezze, de elég hamar sikerült teljesen közömbös, sőt szigorú arcot mutatnia. Hanyagul tette a kezét a vállamra, kissé oldalt hajtotta a fejcskáját, s valcerezni kezdtünk. Nem ismerek üdvözítőbb, hajlékonyabb derekat a derekánál! Üde lehelete meg-megérintette arcom; néha egy hajfűrtje, mely a valcer viharában elvált társaitól, meglegyintette égő orcámat... Három fordulót táncoltam vele. (Csodaszépen táncol.) Pihegett, elhomályosult a szeme, félig nyílt ajkai alig tudták elsuttogni az illemtökövetelte köszönést: „*Merci, monsieur*”.

Pár pillanatnyi hallgatás után igen alázatos hangon azt mondtam:

- Azt hallottam, hercegisasszony, hogy bár egyáltalában nem ismert, olyan szerencsétlen voltam, hogy haragját magam ellen fordítottam... s hogy hetykének tartott... Igaz-e ez a hír?

- És ön most szeretne megerősíteni ebben a véleményemben? - kérdezte gúnyos kis fintorral, mely különben nagyon jól illett eleven arcához.

- Ha voltam olyan merész, hogy valamivel megsértettem, engedje meg, hogy még merészebb legyek, s bocsánatot kérjek érte... Igazán nagyon szeretném meggyőzni róla, hogy téved, amikor így ítél meg...

- Ez önnek meglehetősen nehéz lesz...

- Ugyan miért?

- Azért mert nálunk nem fordul meg, ezek a bálók pedig nem fognak sűrűn ismétlődni.

Ez azt jelenti, fordult meg a fejemben, hogy az ajtajuk örökre zárva marad előttem.

- Tudja, hercegisasszony - mondtam kissé bosszúsan -, sohasem szabad a bűnbánót elutasítani: kétségbeesésből még nagyobb bűnössé válhat... és akkor...

A körülöttünk állók nevetése és sugdosása arra indított, hogy megforduljak, s félbeszakítsam mondatomat. Pár lépésre egy csoport férfi állt, köztük az a dragonyos kapitány is, aki a kedves hercegisasszonnyal szemben olyan ellenséges szándéknak adta jelét; nagyon-nagyon meg lehetett valamivel elégedve, dörzsölte a kezét, nevetett és társaival egymásra kacsintott. Hirtelen kivált a csoportból egy hosszú bajuszos, vörös képű, frakkos úr, s bizonytalan lépésekkel egyenesen a hercegisasszony felé indult: részeg volt. Megállt a zavartan álló Mary előtt, s kezét hátravetve, rámeresztette zavarosszürke szemét, és így szólt magas, de rekedt hangon:

- *Permeté*²⁶... de minek ez a teketória?... egyszerűen felkérem egy mazurkára...

- Mit akar? - kérdezte a hercegisasszony remegő hangon, körüljártatva könyörgő tekintetét. Jaj! Az anyja messze volt, és egyetlen ismerős gavallér sem volt a közelében. Egy segédtsízt, úgy vettem észre, mindent látott, de elbújt a csoport mögött, hogy ne keveredjék bele a históriába.

- No, mi lesz? - szólt a részeg úr, szemével odaintve a dragonyos kapitánynak, aki jelekkel biztatta: - Talán nem tetszik?... Ismételten van szerencsém felkérni *pour mazure*... Talán azt hiszi, hogy részeg vagyok? Szó sincs róla! Sőt, inkább arról biztosíthatom...

Látom, hogy a hercegisasszony már-már elájul a rémülettől és felháborodástól.

²⁶ (hibásan) engedje meg

Odamentem a részeg úrhoz, jó erősen megfogtam a karját, s élesen a szemébe nézve felszólítottam, hogy távozzék - mert, tettem hozzá, a hercegkisasszony rég megígérte, hogy velem táncolja a mazurkát.

- No, nem baj! Majd máskor! - mondta nevetve a részeg, s odament megszégyenült társaihoz, akik rögtön átvezették egy másik szobába.

Mély és csodálatos tekintet lett a jutalmam.

A hercegkisasszony odament az anyjához, s mindent elmondott neki; a hercegasszony megkeresett a tömegben, s megköszönte, amit tettem. Azt is mondta, hogy ismerte anyámat, s jó barátságban volt egy fél tucat nagynénémmel.

- Nem is tudom, miképp történhetett, hogy eddig még nem ismerkedtünk meg - tette hozzá -, de vallja be, hogy egyedül maga a hibás: úgy kerül mindenkit, hogy az már hallatlan! Remélem, hogy a fogadószobám levegője elűzi a *spleenjét*... Ugyebár?

Olyan frázissal feleltem erre, amilyeneket mindenkinek készen kell tartania efféle esetekre.

A négyesek rettenetesen elnyúltak.

Végre a zenekarban megzendült a mazurka; leültünk a hercegkisasszonnyal.

Nem céloztam sem a részeg úrra, sem eddigi magaviseletemre, sem Grusnyickijra. A hatás, melyet a kellemetlen jelenet tett rá, lassan-lassan elmúlt, arcocskája megszínesedett: nagyon bájosan tréfálkozott; beszéde szellemes volt anélkül, hogy az akart volna lenni, eleven is, fesztelen is; megjegyzései néha mélyértelműek voltak. Nagyon zavaros mondatokban értésére adtam, hogy régóta tetszik nekem. Lehajtotta fejcskáját, s finoman elpirult.

- Különös ember! - szólalt meg azután, reám emelve bársonyos szemét, s erőltetetten nevetve.

- Nem akartam megismerkedni magával - folytattam -, mert a hódolóknak túlságosan sűrű tömege veszi körül, s attól féltem, hogy teljesen elveszek közöttük.

- Ok nélkül félt! Mind, mind nagyon unalmasak...

- Mind! Igazán mind?

Merőn rám nézett, mintha keresne valamit az emlékezetében, aztán megint elpirult egy kicsit, s végül határozottan kimondta: *mind!*

- Még Grusnyickij barátom is?

- Hát barátja? - kérdezte, s némi kétség volt az arcán.

- Az.

- Őt, természetesen, nem sorolom az unalmasak közé...

- Hanem a szerencsétlenek közé - vágtam rá nevetve.

- Természetesen. S ez magának nevetséges? Szeretném, ha maga volna az ő helyén...

- Ugyan miért? Magam is voltam valamikor junker, s az volt az életem legszebb korszaka!

- Hát ő junker?... - kérdezte gyors szóval s aztán hozzátette: - Én pedig az hittem...

- Mit hitt?

- Semmit... Ki az a dáma ott?

Beszélgetésünk másfelé terelődött, és erre a témára nem tért többé vissza.

Véget ért a mazurka s mi elváltunk egymástól - a viszontlátásra. A hölgyek is szétszörlöttek. Vacsorázni mentem, és találkoztam Wernerrel.

- Ahá! - kiáltott fel -, hát maga így is?... És még azt mondta, nem akar másként megismerkedni a hercegisasszonnyal, csak ha megmentheti a halál torkából.

- Többet tettem - feleltem -, megmentettem egy ájulástól a bálon!

- Hogyhogy? Mesélje el!

- Nem én, találja ki, hiszen mindent kitalál a világon!

Május 23.

Este hét óra körül ott sétáltam a fasorban. Grusnyickij messziről meglátott, s odajött hozzám: komikus elragadtatás ragyogott a szemében. Erősen megszorította kezemet, és tragikus hangon így szólt.

- Köszönöm neked, Pecsorin... megértés?...

- Nem; de semmiképpen sem érdemel köszönetet - feleltem, mert semmi jó cselekedetről nem tudott a lelkiismeretem.

- Ugyan! És tegnap este? Talán elfeledted?... Mary mindent elmondott...

- Ugyan! Hát tinálatok most már minden közös? A köszönet is?

- Ide hallgass - mondta Grusnyickij nagyon komolyan -, kérlek, ne csúfolkodj az érzéseimmel, hogyha barátom akarsz maradni... Láthatod, milyen öröklten szeretem... s azt hiszem, azt remélem, hogy ő is szeret... Van egy kérésem hozzád: ma este ott leszel náluk; ígérd meg, hogy mindent megfigyelsz; tudom, tapasztalt ember vagy ezekben a dolgokban, jobban ismered a nőket, mint én. A nők! A nők! Ki tudja őket megérteni? A mosolygásuk ellentmond a nézésüknek, a szavuk ígérget és csalogat, a hangjuk meg eltaszít. Egyszer elfogják és kitalálják legtitkosabb gondolatunkat, máskor nem értik meg a legátlátszóbb célzásokat... Látod, ilyen a hercegisasszony is: tegnap még szenvedély lobogott a szemében, a nézése megállt rajtam, ma már fénytelen és hideg a szeme...

- Meglehet, hogy a fürdő hatása - feleltem.

- Te mindennek a rossz oldalát látod... Materialista! - tette hozzá megvetően. - De most térjünk át valami más matériára - szólt s élvezte ezt a gyenge szójátékot, felderült a kedve.

Kilenc órakor együtt mentünk el a hercegnőhöz.

Amint Vera ablaka mellett elhaladtunk, megpillantottam az ablaknál. Futó pillantást váltottunk. Nemsokára ő is megérkezett Ligovszkijék fogadószobájába. A hercegnő úgy mutatott be neki, mint rokonának. Teáztunk; sok volt a vendég; mindenki részt vett a beszélgetésben. Igyekeztem tetszeni a hercegnőnek, tréfáltam, néhányszor jót nevetett tréfáimon, a hercegisasszony is szeretett volna nevetni néha, de megtartóztatta magát, nehogy kiessék a szerepből: azt hiszi, hogy az epedő arckifejezés áll jól neki - s meglehet, hogy ebben nem is téved. Grusnyickij, úgy látszott, nagyon örül, hogy az én jókedvem nem ragad át a hercegisasszonyra.

Tea után mind bementünk a terembe.

- Meg vagy elégedve a szófogadásommal, Vera? - szóltam oda, amint elhaladtam mellette.

Olyan tekintetet vetett reám, mely tele volt hálával és szerelemmel. Megszoktam már ezt a tekintetet; de valamikor ezek a nézések jelentették nekem a boldogságot.

A hercegnő leültette a lányát a zongorához; mindenki arra kérte, hogy énekeljen - én hallgattam, s a nagy sürgést-forgást felhasználva, odamentem Verával az ablak mellé, mert valami olyant akart közölni velem, ami mindkettőnknek létfontosságú...

És mit mondott? Csacsiságot...

Közben pedig a hercegkisasszonyt, amint egy haragos pillantásából észrevettem, bosszantani kezdte egykedvűségem. Ó, én csodálatosan értem ezt a néma, de kifejező, rövid, de erős beszélgetést!...

Énekelni kezdett: a hangja nem kellemetlen, de rosszul énekel... Egyébiránt nem is hallgattam oda. Ellenben Grusnyickij, vele szemben a zongorára könyökölve, majd felfalta tekintetével, s minden pillanatban ezt ismételte: „*Charmant! Délicieux!*”²⁷

- Hallgass ide - szólalt meg Vera -, nem akarom, hogy megismerkedj a férjemmel, de feltétlenül keresned kell a hercegnő tetszését; nem lesz nehéz: te mindent elérsz, amit akarsz. Mi csak itt találkozhatunk.

- Csak itt?

Elpirult, és így folytatta:

- Jól tudod, hogy rabod vagyok, sohasem tudtam ellenkezni veled, s ezért meg fogok bűnhődni; el fogsz hidegülni tőlem! Legalább a jó híreket szeretném hát megőrizni... nem magamért: magad is nagyon jól tudod!... Ó, kérlek: ne gyötörj üres kételkedésekkel s színlelt hidegséggel, mint régen: lehet, hogy nemsokára meghalok; érzem, hogy az erőm napról napra fogy, s mégsem tudok a másvilági életre gondolni; csak rád gondolok... Ti, férfiak, nem értitek meg, hogy mi gyönyörűség van egy tekintetben, egy kézszorításban... én pedig, esküszöm neked, olyan mélységes és különös üdvösséget érzek, ha hangodat hallom, hogy azt a leg-forróbb csók sem pótolhatná.

Közben Mary hercegkisasszony elhallgatott. A magasztalók zsongása vette körül; odamentem hozzá a többiek után, s meglehetősen hanyagul mondtam valamit a hangjáról.

Ajkát biggyesztve kis fintort vágott, és gúnyosan pukedlizett.

- Ez annál hízelgőbb - felelte -, mert maga egyáltalán nem is figyelt rám; bizonyosan nem szereti a zenét...

- Ellenkezőleg.... különösen ebéd után.

- Grusnyickijnak igaza van, amikor azt mondja, hogy magának nagyon prózai az ízlése... látom, a zenét is gasztronómiai kapcsolatban szereti...

- Ismét téved: korántsem vagyok a gasztronómia barátja: átkozott rossz gyomrom van. De a zene ebéd után álomba ringat, s aludni az ebéd után egészséges dolog: ebből következik, hogy én orvosi szempontból szeretem a zenét. Este viszont, éppen ellenkezőleg, túlságosan izgatja az idegeimet; vagy túlfűtött jókedvűre hangol. Egyik is, másik is fárasztó, ha nincs határozott ok a búra vagy öröme; a búslakodás társaságban nevetséges, a túlságos jókedv pedig illetlenség.

Nem hallgatta végig, odábbment, leült Grusnyickij mellé, és szentimentális beszélgetésbe kezdtek; úgy láttam, hogy a junker bölcs mondásaira meglehetősen szórakozottan és ügyetlenül

²⁷ Bájos! Elragadó!

felelt, bár igyekezett figyelmet színlelni, mert Grusnyickij néha csodálkozva nézett rá, mintha ki akarná találni lelki nyugtalanságának az okát, mely izgatott tekintetében tükröződött...

De én megfejtettem ezt a titkot, kedves hercegkisasszonyom, vigyázzon magára! Vissza akarja fizetni, amit tőlem kapott, bele akar szúrni a hiúságomba - no de nem fog sikerülni! És ha hadat üzen nekem, könnyörtelen leszek.

Az este folyamán néhányszor szándékosan megpróbáltam bekapcsolódni a beszélgetésükbe, de ő meglehetősen szárazon fogadta megjegyzéseimet, mire színlelt bosszúsággal odábbálltam. A hercegkisasszony diadalmaskodott; vele együtt Grusnyickij is. No, csak diadalmaskodjatok, kedveseim, siessetek vele, nem sokáig diadalmaskodtok!... Hogy is lesz? Van egy előérzetem... Ha megismerkedem egy nővel, mindig csalhatatlanul kitalálom: szeretni fog-e vagy sem...

Az est hátralevő részét Vera mellett töltöttem, s kibeszéltem vele magamat a múltról... Mért szeret ennyire, igazán nem tudom! - Már csak azért sem, mert ő az egyetlen nő, aki teljesen megértett minden apró gyarlóságommal és rossz szenvedélyemmel egyetemben... Talán a rossz olyan vonzó?

Együtt mentünk el Grusnyickijjal; az utcán karon fogott, s hosszú hallgatás után megszólalt:

- No, mi újság?

„Ostoba vagy”, ezt akartam neki felelni, de lenyeltem a szót, s csak vállat vontam.

Május 29.

Mindezekben a napokban következetesen ragaszkodtam szisztémámhoz. A hercegkisasszonynak kezd tetszeni, amit mondok; elbeszéltem neki néhány különös esetet az életemből, s kezd rendkívüli embert látni bennem. Én mindent kinevetek a világon, de különösen az érzéseket: ettől már-már megijed. Ha én is velük vagyok, nem mer Grusnyickijjal érzelmes témákról beszélni, mert néhányszor már gúnyos mosollyal feleltem áradozásaira, de valahányszor Grusnyickij közelebb megy hozzám, szerény arcot vágok, és magukra hagyom őket; a hercegkisasszony első ízben örült ennek, vagy legalábbis mutatni igyekezett, másodízben megharagudott rám; harmadízben - Grusnyickijra.

- Magában nagyon kevés hiúság van! - mondta nekem tegnap. - Miért gondolja, hogy nekem Grusnyickijjal jobban esik együtt lenni?

Azt feleltem, hogy feláldozom a magam örömét barátom boldogságáért.

- És az enyémet - tette hozzá.

Merően ránéztem, s elkomolyodtam. Azután egész nap egy szót sem beszéltem vele... Este tűnődőnek láttam, ma reggel a kútnál még tűnődőbb volt az arca. Mikor odamentem hozzá, szórakozottan hallgatta Grusnyickijt, aki úgy tetszett, épp a természetért rajongott, de Mary, mihelyt meglátott, minden ok nélkül nevetni kezdett, mintha nem is venne észre. Odébb mentem, s titokban figyeltem; elfordult az udvarlótól, s kétszer is ásított. Kétségtelen, hogy Grusnyickij untatja már. Még két napig nem beszélek vele.

Június 3.

Gyakran tűnődöm rajta: miért akarok ilyen makacsul magamba szerettetni egy fiatal lányt, akit elcsábítani nincs szándékomban, s feleségül sem vennék soha. Mire való ez a nőies kacérkodás? - Vera jobban szeret, mint ahogyan Mary hercegkisasszony valaha szerethetne; ha legalább meghódíthatatlan szépséget látnék benne, talán a vállalkozás nehézsége csábítana...

De hát erről szó sincs! Ennélfogva, amit érzek, nem a szerelemnek a csillapíthatatlan mohósága, mely az ifjúság első éveiben gyötör, egyik nőtől a másikhoz hajt, míg olyanra nem akadunk, aki nem szível; itt kezdődik érzésünkben az állandóság - az igazi, véget nem érő szenvedély, mely matematikailag egy olyan vonallal fejezhető ki, amely egy pontból ered, s a végtelenbe hull; ennek a végtelenségnek a titka pedig az, hogy nem lehet elérni a célt, vagyis a végét.

De akkor miért vesződöm? - Mert irigykedem Grusnyickijra? Szegény fickó! Igazán nem érdemli meg. Vagy az egész abból a rút, de legyőzhetetlen érzésből fakad, mely arra ösztönöz, hogy elpusztítsuk embertársunk édes illúzióit, s meglegyen az a sivár örömünk, hogy mikor kétségbeesetten kérdi tőlünk: kinek higgyen, így felelhetünk neki:

- Barátom, ugyanígy jártam én is! S láthatod, mégis ebédelek, vacsorázom, nyugodtan alszom, s azt remélem, hogy sírás, jajgatás nélkül tudok majd meghalni.

S mégis: véghetetlen gyönyörűséget jelent, ha magunkénak tudhatunk egy fiatal, bimbózó lelket! Olyan, mint a virág, mely a legvarázsosabb illatát leheli az első napsugártól; abban a pillanatban kell leszakítani, s ha jóllaktunk az illatával, el is kell dobni: hátha felveszi valaki. Én azt az olthatatlan szomjúságot érzem magamban, mely mindent felhabzsol, amivel útjában találkozik; a mások szenvedéseit és örömeit csak a velem való viszonyukban nézem, mint olyan eledelt, mely lelkierőmet táplálja. Én már többé nem tudom elveszteni az eszem a szenvedély ígézetében; becsvágyamat elnyomták az életkörülményeim, de felbukkant más alakban, mert a becsvágy nem más, mint az uralkodás szomjúsága; első gyönyörűségem pedig alávetni akaratomnak mindent, ami körülöttem van; vajon önmagunk iránt szerelmet, odaadást és félelmet ébreszteni - nem első jele és legnagyobb diadala az uralkodásnak? Öröm és szenvedés okának lenni valakinek a lelkében, mikor semmi határozott jogunk nincsen hozzá - nem a legédesebb tápláléka büszkeségünknek? És mi a boldogság? Kielégített büszkeség. Ha magamat jobbnak és hatalmasabbnak tarthatnám mindenkinél a világon, boldog volnék; ha mindenki szeretne, a szeretetnek kimeríthetetlen forrásait találnám meg önmagamban. Rosszat terem a rossz; az első szenvedés megérteti velünk, milyen élvezet mást meggyötörni; a rossz eszméje nem foganhat meg az ember fejébe anélkül, hogy ne akarja a valóságban alkalmazni; az eszmék organikus teremtmények, mondta valaki, már születésük alakot ad nekik s ez az alak: a cselekvés, az, akinek a fejében sok eszme született, másoknál többet cselekszik; ezért a zseninek, akit odabilincseltek egy hivatalnoki asztalhoz, meg kell halnia vagy meg kell örülnie, pontosan úgy, ahogy egy hatalmas testalkatú ember elpusztul gutaütésben, ha ülő életmódra vagy szerény magatartásra kényszerül.

A szenvedélyek nem mások, mint eszmék a fejlődés első fokán: hozzátartoznak a szív fiatal-ságához, s ostoba, aki azt hiszi, hogy egész életében nyugtalanítani fogják: sok csendes folyó útja kezdődik zajos vízesésekkel, de egy sem rohan és tajtékszik a tengerbe torkollásig. De ez a nyugalom sokszor nagy, bár rejtett erő jele; az érzések és gondolatok teljessége és mélysége lefogja az esztelen kitöréseket: a lélek, szenvedése és örvendezése közben, mindenről szigorúan számot ad magának, s meggyőződik róla, hogy így kell lennie; tudja, hogy zivatarok nélkül a nap állandó hőisége kiszikkasztja; áthatódik önmaga életével - becézi és bünteti magát, mint egy kedves gyermeket. Csak az önismeretnek ebben a magasabb állapotában értékelheti az ember az isteni igazságszolgáltatást.

Ahogy most ezt a lapot végigolvastam, észrevettem, hogy messze sodródtam a tárgytól... De hát baj ez?... Hiszen én magamnak írom ezt a naplót, s ezért minden, amit beleírok, becses emlékem lesz idővel...

Megjött Grusnyickij, s a nyakamba borult - előléptették tiszté. Pezsgőt ittunk. Werner doktor mindjárt utána érkezett.

- Én nem gratulálok magának - mondta Grusnyickijnak.

- Miért?

- Azért, mert a katonaköponyeg nagyon jól fest magán, és ismerje el, hogy egy efféle fürdőhelyen szabott, gyalogsági egyenruha viszont semmivel sem vonja magára a figyelmet... Eddig, látja, kivétel volt, most aztán az általános szabály alá került.

- Beszéljen csak, beszéljen csak, doktor! Úgysem zavarja az örömemet. Ő nem tudja - tette hozzá Grusnyickij a fülembe súgva -, mennyi reménnyel tölt el engem az a vállrojt!... Ó, vállrojt, vállrojt! A te csillagocskáid útmutató csillagok... Boldog vagyok! Tökéletesen boldog.

- Eljössz velünk sétálni a hasadékba? - kérdeztem.

- Én? Meg nem jelennék előtte egy világért, amíg nincs készen az új egyenruhám.

- Megmondhatom neki, milyen öröm ért?

- Nem, kérlek, ne szólj róla... Szeretném meglepni...

- No, de annyit árulj el, hányadán vagy vele?

Zavarba jött és elgondolkozott: szeretett volna hencegni, hazudni, de restellte, az igazat meg szégyellte bevallani.

- Úgy gondolod, szeret?...

- Hogy szeret-e? Ugyan kérlek, Pecsorin, hogy képzeled?... Ilyen hamar hogyan szeressen? De még ha szeret is, egy rendes és jól nevelt nő csak nem fogja megmondani...

- Rendben van! De akkor szerinted egy rendes férfinak sem szabad a szenvedélyéről beszélnie?...

- Ugyan, pajtás! Mindennek megvan a módja; sok mindenről nem beszélünk, mégis kitalálják...

- Ebben igazad van... Csakhogy az a szerelem, melyet a szemekből olvasunk ki, semmiben sem köti a nőt, a kimondott szó viszont... Jó lesz vigyázni, Grusnyickij, mert rászed....

- Ő? - felelte, s önelégült mosollyal égnek emelte a szemét: - Sajnálak, Pecsorin!

Azzal elment.

Este nagy társaság indult el gyalogszerrel a hasadék felé.

Az itteni tudósok véleménye szerint ez a katlan kialudt kráter; a Masuk lejtőjén van, egy versztára a várostól. Keskeny ösvény vezet oda bokrok és sziklák között; kapaszkodás közben odanyújtottam a karomat a hercegisasszonynak, s nem engedte el az egész kirándulás alatt.

Beszélgetésünk azzal kezdődött, sorra megszólaltam a jelenlevő és távollevő ismerősöket, előbb kifiguráztam nevetséges, azután csúnya vonásaikat. Csak úgy forrt az epém - tréfálkozva kezdtem, és szívből dühöngve végeztem.

Ez egy darabig mulattatta a hercegisasszonyt, azután megijesztette.

- Maga veszedelmes ember! - mondta. - Inkább gyilkos kése alá jussak az erdőben, mint a maga nyelvére... Komolyan kérem, ha egyszer eszébe jut, hogy rosszat mondjon rólam, inkább fogjon egy kést, és öljön meg vele, azt hiszem, nem is esnék nehezére.

- Talán úgy festek, mint egy gyilkos?

- Rosszabb annál...

Egy pillanatig elgondolkoztam, aztán mélyen megindult arccal így feleltem:

- Hát igen. Gyermekkorom óta mindig ez volt a sorsom! Mindenki rossz tulajdonságok jegyeit fedezte fel az arcomon, melyek meg sem voltak bennem; de feltételezték, és így meg is születtek. Tartózkodó voltam, megvádoltak ravaszsággal; titkolódzó lettem. Mélyen átéreztem, mi a jó, mi a rossz; senki sem volt gyengéd hozzám, mindenki csak sértett: haragtartó lettem; mogorva kisgyermek voltam - a többiek csacskák, vidámak; éreztem, hogy felettük állok, és kevesebbre becsültek náluk, tehát irigykedő lettem. Az egész világot akartam szeretni, s nem értett meg senki: megtanultam gyűlölködni. Terméketlen ifjúságom a magammal s a világgal vívott küzdelemben telt el; legnemesebb érzéseimet, kigúnyolásuktól félve, szívem mélyén eltemettem, ott el is pusztultak. Igazat beszéltem - s nem hittek szavamnak: tehát ámítani kezdtem; mivel jól megismertem a világot és a társadalom mozgató erőit, jártas lettem az élet tudományában, s azt láttam, hogy mások e nélkül a jártasság nélkül lesznek boldogok, ingyen élvezik azokat az előnyöket, amelyekhez én fáradhatatlan törekvéssel jutok hozzá. És akkor kétségbeesés fogant a lelkemben, nem az a kétségbeesés, melyet pisztolycsővel szoktak meggyógyítani, hanem hideg és tehetetlen kétségbeesés, mely nyájaskodó és kedveskedő mosoly mögé rejtőzik. Erkölcsi nyomorék lettem: lelkem egyik fele nem élt, kiszáradt, semmivé lett, meghalt - lemetszettem és elhajítottam -, a másik meg mozgott, és élt mindenki szolgálatára, és ezt nem vette észre senki, mert senki sem tudta, hogy volt egy elpusztult másik fele; de maga most felébresztette bennem az emléket, s én elolvastam magának a halott sírfeliratát. Sokan nevetségesnek tartanak minden sírfeliratot, én nem, különösen, ha arra gondolok, ami alattuk pihen. Egyébként nem kérem arra, hogy osztozzék ebben a véleményemben: ha nevetségesnek érzi ezt a megnyilatkozásomat, kérem, mosolyogjon rajta: előre is kijelentem, hogy egy cseppet sem fog bántani.

Ebben a pillanatban a tekintetem találkozott az övével; könny buggyant a szeméből, karomra támaszkodó karja reszketett; két orcája égett, megesett a szíve rajtam! A szájalom, az az érzés, mely olyan könnyen rabul ejti valamennyi nőt, tapasztalatlan szívébe mélyesztí karmait. Az egész kirándulás alatt szórakozott volt, senkivel sem kacérkodott - és ez komoly jel!

Megérkeztünk a hasadékhhoz; a hölgyek elváltak gavallérjuktól, de ő nem eresztette el a karom. A társaság dandyjeinek szellemeskedései nem tudták megnevetetni; a szakadékos oldal meredekje, amely mellett állt, nem hökkentette meg, mikor a többi kisasszony sipított, és eltakarta a szemét. Visszafelé haladóban nem újítottam meg szomorú beszélgetésünket, de semmitmondó kérdéseimre és tréfáimra kurtán és szórakozottan felelt.

- Volt szerelmes? - kérdeztem végre.

Merőn rám nézett, megrázta a fejét, s megint tünődésbe merült, látszott rajta, hogy valamit mondani szeretne, de nem tudja, hogyan kezdje; hullámozott a keble... Lehetett volna-e másként? Gyenge védelem a muszlinujj; villanyszikra pattant át a kezemből karjába; majdnem minden szenvedély ezzel kezdődik, és mi gyakran megcsaljuk magunkat, mikor azt hisszük, hogy a nő testi vagy erkölcsi tulajdonságainkért szeret; a szívét ezek természetesen előkészítik és hajlandóvá teszik a szent tűz befogadására, de mégis az első érintés a döntő.

- Ugye, ma nagyon kedves voltam? - kérdezte erőltetett mosollyal, mikor a kirándulásról visszatértünk.

Elváltunk.

Bántja a lelkiismeret: hidegséggel vádolja magát... Ó, ez az első, a legnagyobb diadal! Holnap kárpótolni akar érte. S én mindezt már könyv nélkül tudom - s ez az, ami untat.

Június 4.

Ma láttam Verát. Féltékenységevel gyötört. A hercegkisasszony, úgy látszik, gondolt egyet, s kezdi beavatni szíve titkaiba; el kell ismerni, szerencsés választás!

- Előre látom, mi lesz a vége - sóhajtotta Vera -, inkább mondd meg most, de nyíltan: szerelmes vagy bele.

- És ha nem?

- Akkor meg miért üldözöd, miért nyugtalanítod, izgatod a képzeletét? Ó, én jól ismerlek! Ide hallgass: ha azt akarod, hogy higgyek neked, jöjj egy hét múlva Kiszlovodszkba! Mi holnapután átköltözünk oda. A hercegkisasszony továbbra is itt marad. Bérelj szállást a szomszédunkban; ott fogunk lakni a forrás mellett a nagy házban, a félemeleten; lent Ligovszkaja hercegasszony, mellettünk meg a házigazdánknek van egy másik háza, még nem foglalták le... Eljössz?

Megígértem - s még aznap elküldtem az inasom, hogy lefoglalja a szállást.

Grusnyickij este hat órakor beállított hozzám, s közölte, hogy holnapra elkészül az egyenruha, pontosan a bálra.

- Végre egy egész este vele táncolok... Most kibeszélhetem magam! - tette hozzá.

- Mikor lesz az a bál?

- Holnap! Tán nem is tudsz róla? Nagy ünnepség lesz ám, a helybeli hatóság vállalta a rendezését...

- Menjünk ki a sétányra...

- Semmi áron, ebben a ronda köpönyegben...

- No, mi az, már nem szereted?

Egyedül mentem ki, találkoztam Mary hercegkisasszonnyal, és elkértem a mazurkát. Úgy láttam, csodálkozik, de örült is neki.

- Azt hittem, hogy maga csak kénytelenségből táncol, mint a múltkor - mondta, s nagyon bájosan mosolygott...

Úgy látszik, észre sem veszi, hogy Grusnyickij nincs itt.

- Holnap kellemes meglepetésben lesz része - jegyeztem meg.

- Mi lesz az?

- Titok... magától is rájön majd a bálon.

Az estét a hercegasszonynál töltöttem; vendég nem volt Verán és egy nagyon mulatságos kis öregén kívül. Igen jó kedvem volt, mindenféle furcsa történeteket rögtönöztem; a hercegkisasszony szemben ült velem, s olyan mély és feszült, sőt gyengéd figyelemmel hallgatta badarságaimat, hogy már restelltem a dolgot. Hova tűnt elevensége, kacérsága és szeszélyessége, hetyke arckifejezése, megvető mosolya, szórakozott tekintete?...

Vera ezt mind észrevette: beteges arcán mély szomorúság tükröződött; árnyékban ült az ablaknál, egy mély karosszékbe süppedve... megsajnálta...

Akkor elbeszéltem ismeretségünknek, szerelmünknek egész drámai történetét - természetesen kitalált nevű szereplőkkel.

Olyan élenken írtam le gyengéd érzésemet, nyugtalanságomat és mámoros perceimet; olyan előnyös világításba állítottam viselkedését és jellemét, hogy akaratlanul is meg kellett bocsátania kacérkodásomat a hercegisasszonnyal.

Felkelt, mellénk ült, megélenkült... s csak éjfél után két órakor jutott eszünkbe, hogy az orvosok azt rendelték neki, tizenegy órakor feküdjék le.

Június 5.

Félórával a bál előtt beállított Grusnyickij, gyalogsági tiszti egyenruhájának teljes díszében. Harmadik gombjához kis bronzláncocská volt erősítve, melyen kettős lornyett függött; hihetetlen nagyságú vállrojtjai úgy hajoltak felfelé, mint Ámor szárnyai; csizmája csikorgott, bal kezében fahéjbarna glaszékesztűjét és sipkáját fogta, a jobbal meg kigöndörített hajának apró fürtjeit rendezte minden pillanatban. Arca önelégültséget, de egyben önbizalom hiányát is mutatta; ünnepélyes külseje és büszke járása megnevettek volna, ha ez egyezik szándékaimmal.

Ledobta a sapkát és a kesztyűt az asztalra, feszesen húzta a két kabátszárnyat, s igazgatta öltözetét a tükörben; egy, rendkívül magas zubbonygallérjára tekert, hatalmas fekete kendő, melynek bolyhos anyaga mintegy alátámasztotta állát, félhüvelykre kibújt az inggallérja mögül; de még ezt is kevesellte: felhúzta egészen a füléig; ettől a fárasztó művelettől - mert a gallér nagyon szoros és kényelmetlen volt - arcába gyűlt a vér.

- Azt mondják, napok óta rettentően csapod a szelet az én hercegisasszonyomnak - szólalt meg hanyagul, nem is nézve rám.

- De hát csak kell valahol nekünk is, szegény tökfilkóknak, egy kis teát innunk? - feleltem, az elmúlt idők egyik legügyesebb naplopójának a mondását idézve, akit egykor Puskin is megénekelt.

- Mondd csak, jól áll rajtam ez az egyenruha?... Jaj, az az átkozott zsidó! Hogy vág itt a hónom alatt! Nincsen valami parfümöd?

- Ugyan kérlek, még mi nem kellene? Csak úgy árad belőled a rózsapomádé...

- Sebaj, add csak ide...

Ráöntözött egy fél üveggel a nyakkendőre, zsebkendőre, kabátujjára.

- Fogsz táncolni? - kérdezte.

- Nem hiszem.

- Attól tartok, nekem kell a hercegisasszonnyal a mazurkát megkezdeni, s egyetlen figuráját sem tudom...

- Felkérted a mazurkára?

- Még nem...

- Vigyázz, meg ne előzzenek...

- Csakugyan! - felelte s ráütött a homlokára. - Szervusz... megyek, hogy megvárjam a bejáratnál. - Felkapta a sapkáját, s elfutott.

Fél óra múlva én is elindultam. Az utca sötét volt és néptelen. A casino, vagy ha úgy tetszik, vendéglő körül tolongott a nép; világos volt minden ablak; katonazene hangjait hozta felém az

esti szél. Lassan lépkedtem; nyomott volt a hangulatom... Nekem talán az az egyetlen rendeltetésem a földön - gondoltam magamban -, hogy a mások reménységeit megöljem? Mióta élek és cselekszem, mindig mások drámáinak beteljesedéséhez vezetett a sorsom, mintha bizony nem is tudna nélkülem senki sem meghalni, vagy kétségbeesni! Elengedhetetlen szereplője voltam az ötödik felvonásnak; akaratlanul a hóhér vagy az áruló siralmas szerepét játszottam. Mi volt ezzel a sorsnak a célja? Talán csak nem arra jelölt ki, hogy polgári tragédiák vagy családi regények szerzője, vagy például az Olvasók Könyvtárának novellaszállító munkatársa legyek?... Mit tudom én? Sokan vannak, akik életük elején azt gondolják, hogy úgy végzik, mint Nagy Sándor vagy Lord Byron, s egész életükben megmaradnak címzetes tanácsosoknak!...

Beléptem a terembe, elrejtőztem a férfiak csoportjában, s kezdtem figyelni az embereket. Grusnyickij ott állt a hercegisasszony mellett, és nagy tűzzel beszélt hozzá; Mary szórakozottan hallgatta, s legyezőjét ajkához emelve, oldalt nézett; a szeme türelmetlenül járt körül, s keresett valakit; csendesén közelebb mentem a háttérből, hogy meghalljam, mit beszélnek.

- Hercegisasszony, kegyed csak kínoz engem - mondta Grusnyickij -, rettentően megváltozott, amióta nem láttam...

- Maga is megváltozott - felelte a hercegisasszony, futó pillantást vetve rá, melynek rejtett gúnyját Grusnyickij nem érezte meg.

- Én? Én változtam meg? Ó, én ugyan soha! Jól tudhatja, hogy ez lehetetlen! Aki egyszer látta magát, lelkében hordja a kegyed isteni képét mindörökre...

- Hagyja, kérem...

- Miért nem akarja most meghallgatni azt, amit nemrég, olyan sokszor, jó szívvel meghallgatott?

- Mert nem szeretem az ismétléseket - felelte nevetve.

- Ó, milyen keservesen csalódtam! Azt hittem, ó, én esztelen, hogy legalább ezek a vállrojtok feljogosítanak a reménykedésre... De nem, jobb lett volna megmaradnom örökre abban a megvetett katonaköponyegben, amelynek, meglehet, a figyelmét köszönhetem...

- Igaza van, az a köponyeg jobban állt magának...

Ekkor odaléptem s meghajlással üdvözöltem a hercegisasszonyt; egy kicsit elpirult, s gyors szóval ezt mondta:

- Ugyebár, mszjő Pecsorin, az a szürke köpeny sokkal jobban áll mszjő Grusnyickijnak?

- Nekem más a véleményem - feleltem -, az egyenruhában még fiatalosabb.

Grusnyickij nem bírta ki ezt az ütést: mint minden kamasz, ő is szeretne időset mutatni; azt hiszi, hogy arcán a szenvedélyek elmélyült vonásai pótolják az évek hiányzó nyomát. Dühös pillantást vetett rám, dobantott egyet, s otthagyt.

- Vallja csak be - szoltam a hercegisasszonynak -, hogy Grusnyickijt, bár ő mindig komikus volt, nemrégén még érdekesnek találta... a szürke köpenyben?

Lesütötte a szemét, s nem felelt.

Grusnyickij egész este a hercegisasszonyt üldözte, vagy vele táncolt, vagy *vis-à-vis*-ja volt; csak úgy falta a szemével, sóhajtozott s könyörgéseivel és szemrehányásaival untatta. A harmadik négyes után Mary már utálta.

Grusnyickij odajött hozzám, s megfogta a karom:

- Ezt nem vártam volna tőled.

- Mit?

- Vele táncolod a mazurkát? - kérdezte ünnepélyes hangon. - Bevallotta nekem...

- S aztán? Talán titok?

- Természetesen... De hát mit is várhattam ettől a leánytól... ettől a kacértól... No de megbosszulom!

- Vádold a köpönyegedet vagy a vállrojtodat, miért hibáztatnád őt? Azért volna hibás, mert már nem tetszel neki?

- Mért bátorított fel a reménykedésre?

- És te mért reménykedtél? Vágyni valamire s a megszerzésére törekedni, ezt megértem, no de reménykedni!

- Te megnyerted a fogadást, csak hogy nem egészen - mondta gonosz mosolygással.

Elkezdődött a mazurka. Grusnyickij csak a hercegkisasszonyt kérte fel, más gavallérok meg el-elkérték tőle: nyilván ellenem szőtt összeesküvés volt; annál jobb: Mary beszélni szeretne velem, de akadályozzák - most már annál inkább szeretne beszélni.

Párszor megszorítottam a kezét; második szorításomra kihúzta kezemből, de nem szólt egy szót sem.

- Rosszul fogok aludni az éjjel - mondta aztán, mikor vége lett a mazurkának.

- Ebben Grusnyickij a hibás.

- Ó, nem! - S olyan tűnődő és bánatos lett az arca, hogy én megfogadtam: feltétlenül megcsókolom ma este a kezét.

Oszlani kezdett a társaság. Mikor beültettem a hercegkisasszonyt a kocsijába, hirtelen a számhoz szorítottam a kis kezét. Sötét volt, nem láthatta senki.

Nagyon meg voltam elégedve magammal, úgy tértem vissza a terembe.

A nagy asztal mellett a fiatalok vacsoráztak, közöttük ült Grusnyickij is. Amikor beléptem, valamennyien elhallgattak, bizonyosan rólam beszéltek. Sokan a múltkori bál óta nehezteltek reám, különösen a dragonyos kapitány, most meg szemlátomást egy ellenséges banda szerveződik ellenem Grusnyickij parancsnoksága alatt. Olyan büszke és harcias a képe...

Nagyon örvendek; szeretem az ellenségeket, ha nem is keresztény módra. Mulattatnak, megpezsztítik a véretem. Mindig résen lenni, elfogni minden tekintetet, minden szó jelentését, kitalálni a szándékot, megghiúsítani az összeesküvéseket, mímelni a kijátszottat, majd hirtelen egyetlen lökéssel feldönteni a ravaszkodások és kiagyalások fáradsággal rakott, nagyszabású épületét - ez aztán az élet!

Vacsora közben Grusnyickij sokat sugdosott s gyanús pillantásokat váltott a dragonyos kapitánnyal.

Június 6.

Ma reggel Vera elutazott a férjével Kiszlovodszkba. Találkoztam a kocsijukkal, mikor Ligovszkaja hercegasszonyhoz mentem. Intett a fejével: szemrehányás volt a nézésében.

Ki a hibás? Miért nem akar nekem alkalmat adni arra, hogy négyszemközt lehessek vele? A szerelem olyan, mint a tűz: ha nem táplálják, kialszik. Talán megteszi a féltékenység, ami kéréseimnek nem sikerült.

Teljes óra hosszat maradtam a hercegasszonynál. Mary nem jelent meg, beteg. Ma este nem is volt a sétányon. A frissen szervezkedett banda, lornyettekkel felfegyverkezve, egészen fenyegető módon viselkedett. Örvendek, hogy a hercegisasszony beteg: még valami szemtelenségre vetemedtek volna. Grusnyickijnak zilált a frizurája, s kétségbeesett az arca; úgy látszik, csakugyan elkeseredett, különösen a hiúságát érte sérelem; no de vannak emberek, akiknek még a kétségbeesése is mulattató!...

Mikor hazaértem, úgy éreztem, hogy valami hiányzik. *Nem láttam őt! Beteg!* Talán csak nem szerettem bele komolyan? Micsoda számárság!

Június 7.

Délelőtt tizenegy órakor - ez az az időpont, mikor Ligovszkaja hercegasszony a jermolovi fürdőben izzad - elmentem a szállása mellett. A hercegisasszony az ablaknál ült gondolatokba merülve; amikor meglátott, felugrott a székről.

Beléptem az előszobába; nem volt ott senki, s én az itteni szokások szabadságával élve, bejelentés nélkül jutottam be a szalonba. Fakó sápadtság borította bájos arcát. A zongoránál állt, egyik kezével egy karosszék hátához támaszkodott: az a keze egy kicsit remegett; csendesen odamentem hozzá, s ezt kérdeztem:

- Haragszik rám?

Reám emelte bágyadt, mély tekintetét, s megrázta a fejét; az ajka valamit mondani akart, de nem tudott; szeme megtelt könnyel; leereszkedett a karosszékbe, s eltakarta kezével az arcát.

- Mi baja? - kérdeztem, s megfogtam a kezét.

- Maga engem nem becsül! Ó, hagyjon el!

Néhány lépést tettem... Kiegyenesedett a karosszékben, a szeme szikrázott...

Megálltam, megfogtam a kilincset, s így szóltam:

- Bocsásson meg, hercegisasszony! Úgy viselkedtem, mint egy örült... nem fog még egyszer megtörténni: gondoskodom róla... Miért tudja meg, hogy mi játszódott le eddig a lelkemben? Nem fogja megtudni soha, s annál jobb magára nézve. Isten vele!

Amikor kimentem, úgy tetszett, sírást hallok.

Estig a Masuk környékén csavarogtam gyalog, szörnyen kifáradtam, s amint hazaértem, teljesen kimerülve levettem magamat az ágyra.

Benézett hozzám Werner.

- Igaz-e - kérdezte -, hogy feleségül veszi Ligovszkaja hercegisasszonyt?

- Mit mond?

- Az egész város beszéli; minden betegemet ez a hír foglalkoztatja; a betegek pedig olyasfajta emberek, akik mindent tudnak!

„Ez a Grusnyickij mesterkedése!” - gondoltam magamban.

- Doktor, hogy bizonyítsam ezeknek a híreknek az alaptalanságát, elárulom, hogy holnap átköltözöm Kiszlovodszkba...

- A hercegisasszony is?
- Nem; ő még egy hétig itt marad...
- Hát nem veszi feleségül?...
- Doktor, doktor! Nézzen reám: hát olyan vagyok én, mint egy vőlegény, vagy valami efféle?
- Ezt én nem mondom... De tudja, vannak esetek... - tette hozzá ravaszul mosolyogva -, mikor egy nemes erkölcsű embernek kötelessége megházasodni, és vannak mamák, akik legalábbis nem előzik meg beavatkozással az ilyen eseteket... Így hát csak azt tanácsolom, mint jó barát, legyen óvatosabb. Itt a fürdőn igen veszedelmes a levegő: sok szép, jobb sorsra méltó fiatalembert láttam már, aki innen egyenesen az oltár elé ment... Elhiszi-e, hogy még engem is meg akartak házasítani? Különösen egy vidéki mama, akinek volt egy nagyon sápadt leánya. Szerencsétlenségemre azt mondtam neki, hogy az arcszíne visszatér az esküvő után; akkor a hála könnyeivel felajánlotta nekem a lánya kezét és egész vagyonát, ötven telket, ha jól emlékszem. De azt feleltem neki, hogy én erre alkalmatlan vagyok...

Werner azzal a teljes meggyőződéssel ment el tőlem, hogy óvásával visszatartott valamitől.

Szavaiból rájöttem, hogy rólam és a hercegisasszonyról már városszerte rosszindulatú pletykák terjedeznek: ezt Grusnyickij nem viszi el szárazon!

Június 10.

Három napja már, hogy itt vagyok Kiszlovodszkban. Mindennap látom Verát a kútnál és a korzón. Reggel, mielőtt felébredek, odaülök az ablakhoz, s erkélyére irányítom a lornyette-met; ő már rég fel van öltözve, s várja a jelt, melyben megállapodtunk; mintegy véletlenül találkozunk a kertben, mely a két ház felől a kút felé ereszkedik. Az éltető hegyi levegő visszahozta erejét és jó arcszínét. Nemhiába hívják ezt a Narzant hősi forrásnak. Az itteni lakosok azt állítják, hogy Kiszlovodszk levegője szerelemre hangol, s hogy itt egytől egyig révbe jutottak azok a regények, melyek a Masuk lábánál kezdődtek. És valóban: itt mindenfelől a magányosság beszél, itt minden titokzatos - a két hársfasor sűrű árnyékai a patak felett, mely tajtékozva kőlapról kőlapra zuhog, s utat vág magának a zöldellő hegyek között, titokzatosak a köd ürte, néma szurdokok is, melyek innen ágaznak el többfelé, az illatosan üde levegő, mely a déli természet magas füveinek és a fehér akácoknak lélegzetét hordozza, a hideg patakocskák édesen altató csörgedezése, melyek a völgy végében találkoznak, s együtt szaladnak versenyezve tovább, s végül beleömlenek a Podkumokba. Erről az oldalról tágasabb a szurdok, s zöldellő völgygé alakul; poros út kanyarog benne. Valahányszor odanézek, mindig úgy rémlik, kocsi jön a völgyben, s rózsaszínű arcocská néz ki az ablakából. Sok kocsi jött már az útján, de az csak nem akar jönni. A telep, mely az erőd mögött van, nagyon benépesült, a dombon épült vendéglőben, szállásunktól néhány lépésnyire esténként fények villognak át a topolyafák során, zaj és pohárcsengés hallik késő éjszakáig.

Sehol sem iszunk annyi kahetiai bort és ásványvizet, mint itt.

*De két foglalkozást²⁸ keverni: sok,
Vannak barátai - de hát én nem vagyok.*

Grusnyickij mindennap itt ricsajoz a bandájával, s nekem alig köszön.

²⁸ Gribojedov: *Az ész bajjal jár* című vígjátékából

Csak tegnap érkezett, de már sikerült összeszólalkoznia három idősebb vendéggel, akik meg akarták előzni a kádfürdönél: nem kétséges - boldogtalansága harcias szellemet fejleszt ki benne.

Június 11.

Végre megérkeztek. Az ablaknál ültem, mikor meghallottam kocsijuk zörgését: megdobbant a szívem... Mit jelent ez? Szerelmes volnék? Olyan buta a természetem, hogy még kitelik tőlem.

Náluk ebédeltem. A hercegasszony nagyon gyengéden nézett reám, de nem tágitott a lánya mellől... ez már baj! Nem elég, hogy Vera féltékeny a hercegekisasszonyra - no, ez aztán jól sikerült! Mit meg nem tesz egy nő, hogy a vetélytársát keserítse! Emlékszem, egy nő egyszer azért szeretett, mert én mást szerettem. Nincsen paradoxabb a női logikánál. A nőket nagyon nehéz meggyőzni valamiről, odáig kell vinni őket, hogy önmaguktól meggyőződjenek róla; a bizonyítékok rendje, melyekkel előítéleteiket leszerelik, igen eredeti; ha meg akarjuk tanulni a dialektikájukat, fel kell borítanunk eszünkben a logika minden iskolás szabályát. A rendes gondolkodásmód például ezt mondja:

Ez az ember szeret, de férjes nő vagyok; tehát nem szabad őt szeretnem.

A női gondolkodásmód viszont ezt:

Nem szabad őt szeretnem, mert férjes nő vagyok; de ő szeret engem, tehát... Itt néhány pont következik, mert az értelem már semmit sem mond, hanem többnyire a nyelv, a szem s utánuk a szív beszél, ha ugyan van ilyen.

Mi lesz, ha egyszer ezek a feljegyzések női szem elé kerülnek? - Rágalom! - kiáltja majd az illető hölgy felháborodva.

Azóta, hogy a költők írnak és a nők olvasnak (fogadják mély hálánkat ezért), annyiszor nevezték őket angyaloknak, hogy lelki naivságukban komolyan elhitték, amit a bók mondott, s elfelejtették, hogy ugyanazok a költők Nerót jó pénzért félistennek nevezték...

Nem kellene itt róluk ilyen epésen beszélnem - nekem, aki rajtuk kívül senkit sem szerettem ezen a világon -, nekem, aki mindig kész voltam a nyugalمامat, becsvágyamat, életemet feláldozni értük... De hiszen én nem dührohamban, sértett hiúságból próbálom lerántani róluk azt a varázsfátyolt, melyen legfeljebb a tapasztalt szem hatolhat át. Nem, amit róluk mondok, csak

hűs látásom²⁹, bús szenvedélyem

következménye.

A nőknek azt kellene kívánniuk, hogy minden férfi olyan jól ismerje őket, mint én, mert én százszor jobban szeretem őket, mióta nem félek tőlük, és megértem apró gyarláságaikat.

Igaz: Werner nemrég ahhoz az elvarázsolt erdőhöz hasonlította a nőt, melyről Tasso beszél *A megszabadított Jeruzsálem*-ében. „Mihelyt a közelébe lépsz - mondta -, mindenfelől olyan rémek rohannak rád, hogy az Isten őrizzen meg tőlük: kötelesség, büszkeség, illendőség, közvélemény, gúny, megvetés... Csak nem kell rájuk nézni, menni kell előre; rendre eltűnnek a szörnyetegek, s csendes és fényes völgy tárul fel előtted, melynek közepében zöld mirtusz virágzik. De jaj neked, ha az első lépésekre megremeg a szíved, s visszafordulsz!”

²⁹ Puskin *Anyegin*-jéből

Június 12.

A mai este bővelkedett eseményekben. Kiszlovodszktól három versztára, a szurdokban, ahol a Podkumok folyik, van egy szikla, *Kolcó*-nak hívják. Kapu, melyet a természet alkotott ilyennek; magas halmon emelkedik, és a lebukó nap ezen át veti a világra utolsó, lobogó tekintetét. Nagy lovas társaság indult oda megnézni a kőablakon át a naplementét. De, őszintén szólva, egyik sem gondolt a napra. Én a hercegkisasszony mellett lovagoltam; visszajövet át kellett kelni egy gázlőhelynél a Podkumokon. Még a legkisebb hegyi patakok is veszélyesek, különösen azért, mert a medrük - valóságos kaleidoszkóp: mindennap változik a hullámok ostromától; ahol tegnap kő volt, ott ma üreg van. Megfogtam a hercegkisasszony lovának a kantárát, s bevezettem a legfeljebb térdig érő vízbe, és kezdtünk ferde irányban ár ellen átkelni a vízen. Tudjuk, hogy annak, aki sebes folyón kel át, nem szabad a vízbe nézni, mert azonnal elszédül. Elfelejtettem Maryt figyelmeztetni erre.

Már a közepén tartottunk, a legsebesebb sodrásban, s egyszerre csak megingott a nyeregben. „Rosszul érzem magam!” - mondta gyenge hangon... Gyorsan hozzáhajoltam, s átfogtam hajlékony derekát.

- Felfelé nézzen! - súgtam neki. - Semmiség az egész, csak ne féljen; maga mellett vagyok.

Jobban is lett; ki akarta szabadítani magát a karomból, de én még erősebben átöleltem gyenge és törekeny alakját: arcom majdnem arcához ért, éreztem a lángját.

- Mit csinál velem?... Istenem!

Nem törődtem a remegésével és zavarával, ajkam már a finom arcát érte; megborzongott, de nem szólt egy szót sem; hátul voltunk: senki sem láthatott. Mikor elértük a túlsó partot, mindenki ügetésre fogta lovát. A hercegkisasszony visszatartotta a magáét; mellette maradtam, észrevehetően nyugtalanította hallgatásom; de én megfogadtam, hogy kíváncsiságból egy szót sem szólok. Látni akartam, hogy bonyolódik ki ebből a nehéz helyzetből.

- Maga vagy megvet engem, vagy nagyon szeret! - szólalt meg végre olyan hangon, melyben könnyeket éreztem. - Lehet, hogy csak csúfolkodni akar velem, felkavarja a lelkemet, hogy aztán itthagyon... Ez olyan hitványság és aljasság volna, hogy még a gondolata is... Ó, nem, nem! Ugyebár - tette hozzá gyengéd bizakodás hangján -, ugyebár nincs bennem semmi olyan, ami megfoszthatna a becsüléstől? Azt a merészséget... meg kell, meg kell bocsátanom, mert megengedtem magának... Feleljen, beszéljen, hallani akarom a hangját!... - Az utolsó szavakban olyan női türelmetlenség volt, hogy önkéntelenül elmosolyodtam; szerencsére már szürkülni kezdett. Egy szót sem feleltem.

- Hallgat? - folytatta. - Talán azt akarja, én mondjam ki előbb, hogy szeretem?

Hallgattam.

- Ezt akarja? - folytatta, s gyorsan felém fordult... Nézésének és hangjának az elszántságában volt valami félelmetes...

- Miért gondolja? - feleltem rá vállat vonva.

Rávágott az ostorral a lóra, s vágatni kezdett a keskeny és veszélyes úton; ez olyan gyorsan történt, hogy csak akkor tudtam utolérni, mikor a társaság zöméhez csatlakozott. Egyfolytában beszélt és nevetgélt egészen hazáig. Mozdulataiban volt valami lázas vibrálás; egyszer se nézett rám. Mindenki észrevette ezt a rendkívüli jókedvet. A hercegasszony is örvendett magában, ha lányára nézett; pedig az a jókedv egyszerűen idegfeszültség volt: nem alszik majd, sírni fog az éjjel. Ez a gondolat végtelen gyönyörűséget adott nekem: vannak perceim,

amikor megértem Vampire-t... De azért jó fiúnak mondanak, s igyekszem is kiérdemelni ezt a nevet!

Lovukról leszállva, a hölgyek bementek a hercegasszonyhoz; én izgatott voltam, s a fejemben nyüzsgő gondolatokat kiszellőztetni felnyargaltam a hegyekbe. Mámorosító hűvösséget lehel a harmatos este. A sötét hegycsúcsok mögül felkelt a hold. Patkótlan lovam minden lépése tompán visszhangzott a szurdok csendjében; egy vízesésnél megittattam a lovamat, mohón magamba szívtam a délszaki éj üde levegőjét, s visszafordultam, hogy hazatérjek. Átlovagoltam a külső telepen. A fények már ki-kihunytak az ablakokban; az örök az erőd sáncán, s a kozákok a környékbeli őrhelyeken elnyújtott kiáltásokkal adtak jelt egymásnak.

A telep egyik házában, mely szakadék szélén épült, szembetűnő világítást vettem észre; néha zűrzavaros beszéd és kiabálás is hallatszott: katonamulatság zaja. Leszálltam a lóról, s odalopóztam az ablak mellé; a félig csukott ablaktáblán át láttam a mulatókat, s hallottam a szavukat. Rólam beszéltek.

A dragonyos kapitány, akit fűtött a bor, figyelmet követelve öklével az asztalra ráütött.

- Uraim! - szólalt meg. - Ez már mégis hallatlan. Azt a Pecsorint meg kell leckéztetni! Ezek a pétervári kis kakasok mindaddig fölényeskednek, amíg a csőrükre nem koppintanak. Azt képzeled, egyedül ő élt társaságban, mert mindig tiszta kesztyűt és fényesített csizmát hord.

- És az az elbizakodott mosoly! Pedig bizonyos vagyok bennem, hogy gyáva, az, az: gyáva!

- Magam is azt hiszem - szólalt meg Grusnyickij. - Szereti tréfával kivágni magát. Én egyszer olyanokat mondtam neki, hogy más tüstént összekaszabolt volna, de Pecsorin tréfára fordította a dolgot. Én természetesen nem hívtam ki párbajra, neki kellett volna kihívnia engem; kötekedni nem akartam...

- Grusnyickij azért haragszik reá, mert elütötte kezéről a hercegisasszonyt - vetette közbe valaki.

- Még mit ki nem talál! Az igaz, hogy udvarolgattam a hercegisasszonynak, de mindjárt abba is hagytam, nősülni nem akarok, egy lányt kompromittálni nem fér össze elveimmel.

- Biztosítom az urakat, hogy ő gyáva, mint a nyúl, mármint Pecsorin és nem Grusnyickij; Grusnyickij pedig bátor fickó, s ezenkívül igaz jó barátom, mondta újra a dragonyos kapitány.

- Uraim! Nincs itt senki, aki védelmére keljen? Senki? Hát annál jobb. Ki akarják próbálni a bátorságát? Mulattatni fogja az urakat.

- Akarjuk; de hogyan?

- Ide hallgassanak: Grusnyickij különösen haragszik rá, az övé itt a főszerep! Összeszólalkozik vele valami ostobaságon, s kihívja párbajra Pecsorint... Várjanak csak; itt jön a huncutság... Kihívja párbajra: rendben van. És minden: kihívás, előkészületek, párbajfeltételek a lehető legünnepélyesebbek és legfélelmetesebbek lesznek, ezt én biztosítom! Csakhogy lesz ám egy fortélyunk: nem teszünk a pisztolyokba golyót. Kezeskedem, hogy Pecsorinnak inába száll a bátorsága, hat lépésre állítom fel őket, vigye el a kánya! Helyeslik, uraim?

- Kitűnő ötlet! Miért ne? - kiáltották mindenfelől.

- És te, Grusnyickij?

Remegve vártam Grusnyickij feleletét. Jéghideg indulat fogott el arra a gondolatra, hogy ha ez a véletlen nem segít, ezek a tökfilkók csúfosan kinevethettek volna. Ha Grusnyickij nem helyesli, a nyakába borulok. De rövid hallgatás után felkelt a helyéről, kezét nyújtott a kapitánynak, s ezt mondta nagyon komolyan: „Jól van, elfogadom.”

Nehéz lenne leírni a tisztelt kompánia kitörő örömét.

Két különböző érzés nyugtalanított, mikor hazamentem. Az első: szomorúság volt. „Miért gyűlölnék ezek engem egytől egyig?” - kérdeztem magamtól. Miért? Megbántottam én valakit? Nem. Talán azok közé az emberek közé tartozom, akiknek már a megjelenése is rosszindulatot kelt? S éreztem, hogy a harag mérge lassanként eltölti a lelkemet. Jól vigyázzon, Grusnyickij úr! - mondtam magamban, fel és alá járkálva szobámban. - Velem nem lehet tréfálni. Drágán fizetheti meg sok buta pajtásának ezt a biztatását. Nem leszek játékszer!

Egész éjjel nem aludtam. Másnap olyan sárga voltam, mint egy vadnarancs.

Reggel találkoztam a kútnál a hercegisasszonnyal.

- Beteg? - kérdezte, s erősen megnézett.

- Nem aludtam az éjszaka.

- Én sem... magát vádolgattam... tán alaptalanul? Magyarázza ki a dolgot, s én mindent megbocsátok...

- Mindent?

- Mindent... csak mondjon igazat... mondja minél előbb... Látja, sokat gondolkoztam, hogy viselkedését megpróbáljam magyarázni, igazolni; talán attól fél, hogy szüleim részéről akadályok lesznek... szó sincs róla: ha megtudják... (itt megremegett a hangja), én kérlelve majd ráveszem őket. Vagy a helyzetére gondol... tudja meg, hogy mindent fel tudok áldozni azért, akit szeretek... Ó, feleljen hamar, essék meg a szíve rajtam... Nem vet meg, ugye?

Megragadta a kezemet.

A hercegasszony ott ment előttünk a Vera férjével, és nem látott semmit; de megláthattak a sétáló betegek, akik a kíváncsiak között is a legkíváncsibb pletykagyártók voltak, s ezért gyorsan kiszabadítottam szenvedélyes szorításából a kezemet.

- Megmondom a teljes igazságot - feleltem a hercegisasszonynak -, nem mentegetem és nem magyarázgatom viselkedésemet. Én magát nem szeretem.

A hercegisasszony ajka egy kicsit elfehéredett.

- Menjen - mondta alig hallhatóan.

Vállat vontam, megfordultam és elmentem.

Június 14.

Van úgy, hogy megvetem magam... nem ezért vetek meg másokat is? Nemesebb érzelmi felbuzdulásokra alkalmatlan lettem; attól félek, nevetséges leszek önmagam előtt. Más az én helyemben felajánlotta volna a hercegisasszonynak *son coeur et sa fortune*³⁰; de a *megházasodni* szó valami rossz varázssal hat reám, bármilyen szenvedélyesen szeretek is egy nőt, ha csak megérezteti velem, hogy feleségül kellennem - isten áldjon meg, szerelem! - hideg kővé lesz a szívem, többé nem melegíti fel semmi. Minden áldozatra kész vagyok ezen az egyen kívül; hússzor felteszem az életemet, még a becsületemet is egy kártyalapra... de a szabadságomat nem adom. Miért olyan drága nekem? Mit jelent számomra? Mire készülök és mit várok a jövődtől? Egyáltalában semmit. Velem született félelem ez, megmagyarázha-

³⁰ szívét és vagyonát

tatlan előérzet. Hiszen vannak, akik ösztönösen félnek póktól, svábbogártól vagy egértől... Bevalljam-e? Mikor még kisfiú voltam, jóslott rólam anyámnak egy öregasszony; azt jövendelte, hogy *rossz asszonytól lesz halálom*; ez a jóslás akkor mélyen hatott rám, s lelkemben leküzdhetetlen irtózás gyökerezett meg a házassággal szemben. Mégis: azt súgja valami, hogy jövendölése beteljesül rajtam; legalább arra törekszem, hogy minél később érjen utol.

Június 15.

Tegnap megérkezett ide egy *Apfelbaum* nevű szemfényvesztő. A vendéglő ajtóin hosszú hirdetés jelent meg, amely tudtul adta az igen tisztelt közönségnek, hogy a fent nevezett csodálatos szemfényvesztőnek, akrobatának, kémikusnak és optikusnak van szerencséje a mai napon este nyolc órakor a nemesi klub (másszóval a vendéglő) nagytermében nagyszabású előadást tartani; belépőjegyek két és fél rubeles áron kaphatók.

Mindenki készült, hogy megnézzék a csodálatos bűvészt; még Ligovszkaja hercegasszony is váltott magának jegyet, pedig a lánya beteg volt.

Ma délután elmentem Vera ablaka alatt. Magában ült az erkélyen; cédula hullt a lábamhoz:

„Ma este tízkor jöjj fel hozzám a nagylépcsőn; férjem, Pjatyigorszkba utazott, s csak holnap reggel tér vissza. A lakájok és szobalányok nem lesznek a házban, mindegyiknek jegyet adtam, a hercegasszony cselédeinek is. Várlak; jöjj el feltétlenül.”

„Aha! - gondoltam magamban. - Végre kívánságom szerint történik valami.”

Nyolc órakor elmentem, hogy megnézzem a szemfényvesztő mestert. A közönség kilenc óra felé gyűlt össze; megkezdődött az előadás. A hátsó széksorokban felismertem Vera meg a hercegasszony lakárait és szobalányait. Ott voltak egytől egyig. - Grusnyickij az első sorban ült lornyettal a kezében. A szemfényvesztő mindig hozzá fordult, ha zsebkendőre, zsebórára, gyűrűre vagy más tárgyra volt szüksége.

Grusnyickij egy idő óta nem is köszön nekem. Ma azonban, nem is egyszer, meglehetősen hetykén nézett reám. Majd eszébe jut mindez, ha eljön a leszámolásunk ideje.

Tíz óra felé felálltam és elmentem.

Sötét volt künn, koromsötét. Súlyos, hideg fellegek feküdtek körös-körül a hegyormokon: csak néha suhogott az elbágyadt szél a vendéglő körül álló topolyafák hegyén. Az ablakokhoz odacsődült a nép. Leereszkedtem a hegyről, s a kapu felé fordulva meggyorsítottam léptemet. Hirtelen úgy rémlett, hogy valaki jön mögöttem. Megálltam és körülnéztem. A sötétben semmit sem láttam; de óvatosságból, mintha csak sétálnék, körüljártam a házat. Amint a hercegisasszony ablakánál elhaladtam, megint lépéseket hallottam magam mögött; egy köpönyegbe burkolózó ember futott el mellettem. Nyugtalanított az eset; mégis odalopózkodtam a feljáróhoz, és a sötét lépcsőn felszaladtam. Kinyílt az ajtó: egy kicsi kéz megfogta a kezemet...

- Nem látott meg senki? - kérdezte suttogva Vera, és hozzám simult.

- Senki!

- Most már hiszed, hogy szeretlek? Ó, be sokáig gyötrődtem, haboztam... de te azt tehetsz velem, amit akarsz.

A szíve erősen dobogott, a keze hideg volt, mint a jég. Kezdődött a szemrehányás, féltékeny szó, panasz - azt követelte tőlem, hogy valljak be mindent, azt mondta, hogy alázatos szívvel elviseli a hűtlenségemet, mert egyedül azt akarja, hogy boldognak lásson. Én ezt nem egészen hittem, de megnyugtattam fogadalmakkal, ígéretekkel és más effélével.

- Akkor hát nem veszed feleségül Maryt? Nem szereted? Ő pedig azt hiszi... tudod, hogy örülten beléd szeretett? Szegény leány!

.....
.....
Éjfél után két óra tájban kinyitottam az ablakot, összebogoztam két kendőt, s az oszlopba fogódzkodva a felső erkélyről leereszkedtem az alsóra. A hercegisasszonynál még világosság volt. Valami vonzott ahhoz az ablakhoz. A függöny nem volt egészen összehúzva, s én kíváncsi szemmel benézhettem a szoba belső részébe. Mary az ágyon ült, térdén összefogta kezét; sűrű haja csipkével szegett hálófölkötője alá volt szorítva; nagy, vérvörös kendő fedte fehér vállát, kicsi lábát tarka perzsa papucsba bújta. Mozdulatlanul ült, mellére ejtve a fejét, előtte a kis asztalon nyitott könyv volt, de a szeme, a kimondhatatlan bútól fátyolos, mozdulatlan szeme, azt hiszem, százszor is végigfutott ugyanazon a lapon, míg gondolatai máshol kalandoztak...

Ebben a pillanatban valaki megmozdult a bokor mögött. Leugrottam az erkélyről a pázsitra. Egy láthatatlan kéz vállon ragadott:

- Ahá! - szólalt meg egy nyers hang. - Rajtacíptelek! Majd adok én neked: a hercegisasszonyhoz járkalni éjszaka!

- Fogd meg jó erősen! - kiáltotta egy másik a sarok mögül kiugorva.

A kapitányt úgy fejbe csaptam ököllel, hogy leesett a lábáról, s a bokrok közé rohantam. A házunk előtti lejtőt borító gyümölcsös minden ösvényét ismertem.

- Tolvajok! Segítség!... - kiáltották azok; puskalövés dörrent, a füstölgő fojtás szinte a lábamnál hullott le.

Egy perc múlva a szobámban voltam, levetköztem s lefeküdtem. Alig zárta be az inasom az ajtót, Grusnyickij és a kapitány máris dörömbölni kezdett.

- Pecsorin! Alszik? Itthon van? - kiáltotta a kapitány.

- Alsom - feleltem bosszúsan.

- Keljenek fel! Tolvajok... cserkeszek...

- Náthás vagyok - feleltem -, félek, hogy meghülök.

Elmentek. Kár volt felelni nekik: tán még egy óra hosszat is kerestek volna a kertben. Közben szörnyű riadalom támadt. Az erődből ide vágatott egy kozák. Minden megbolydult; cserkeszek után kezdtek kutatni a bokrokban - de természetesen senkit sem találtak. De azt hiszem, sokan szentül meg voltak győződve róla, hogy ha a helyőrség vitézebbül és gyorsabban lép fel, legalább száz haramia otthagyná a fogát.

Június 16.

Ma reggel a kútnál másról sem esett szó, mint az éjszakai cserkesz-támadásról. Megittam az előírt mennyiségű Narzan-vizet, tízszer végigmentem a hosszú hársfasoron, s találkoztam Vera férjével, aki most érkezett vissza Pjatyigorszkból. Karon fogott s elmentünk a vendéglőbe reggelizni; szörnyen nyugtalankodott a felesége miatt. - „Hogy megrémült ma

éjszaka! - mondta. - Ennek is éppen akkor kell történnie, amikor én távol vagyok.” Annál az ajtónál ültünk le reggelizni, amely a sarokszobába nyílt; tíz fiatalember volt ott, s közöttük Grusnyickij. A véletlen ismét alkalmat adott arra, hogy kihallgassam azt a beszélgetést, amely eldöntötte sorsát. Nem látott, tehát nem vádolhattam meg szándékossággal; de ez csak súlyosbította bűnét a szememben.

- De vajon csakugyan cserkeszek voltak? - kérdezte az egyik. - Látta-e őket valaki?

- Elmondom én, ahogy volt - felelte Grusnyickij -, csak arra kérlek, hogy el ne áruljatok; így történt az eset: tegnap beállít hozzám egy ember, akinek a nevét elhallgatom, s elmondja, hogy látta este tíz órakor, hogy egy alak lopózik a Ligovszkijék szállásához. Meg kell itt jegyezni, hogy a hercegnő itt volt, a hercegkisasszony pedig odahaza. Elindultunk hát ketten az ablak alá, hogy meglessük a szerencsés fickót.

Bevallom, megszeppentem, bár az asztaltársam alaposan elfoglalta magát a reggelizéssel: attól féltem, reá nézve meglehetősen kellemetlen dolgot hallhat, ha Grusnyickij véletlenül kitalálta, hogy mi történt: de nem sejtette meg, mert a féltékenysége úgy elvakította.

- Szóval elindultunk - folytatta Grusnyickij -, még puskát is vittünk, persze, vaktöltéssel, csak ijesztésül. Két óráig vártunk ott a kertben. Végre, isten tudja honnan, de nem az ablakból, mert az ki sem nyílt, hanem bizonyosan az üveges ajtón át, az egyik oszlop mögött, végre, mondom, megjelent egy alak, s látjuk, hogy lefelé ereszkedik az erkélyről... Szép kis hercegkisasszony, mi? De hiszen ilyenek ezek a moszkvai kisasszonykák! Ezek után melyiknek higgyen az ember? Meg akartuk fogni azt az alakot, de kitépte magát a kezünkől, s mint a nyúl, beszaladt a bokrok közé; én utánaöttem.

Hitetlenkedő hangok hallatszottak Grusnyickij körül.

- Nem hiszitek? - folytatta. - Nemesi becsületszavamra kijelentem, hogy az utolsó szóig színgazság, s ennek bizonyosságául meg is nevezem azt az urat.

- Mondd meg, mondd meg, ki az? - hangzott mindenfelől.

- Pecsorin - felelte Grusnyickij.

Ebben a pillanatban felemelte szemét - ott álltam az ajtóban, vele szemben; rettenetesen elvörösödött. Odaléptem hozzá, s lassan és jól hallhatóan ennyit mondtam:

- Igen sajnálom, hogy csak azután léptem be, mikor becsületszavát adta a legocsmányabb rágalom megerősítésére. Jelenlétem megmenthette volna egy fölösleges aljasságtól.

Grusnyickij felugrott, és heveskedni készült.

- Kérem - folytattam az addigi hangon -, kérem, azonnal vonja vissza, amit mondott; nagyon is jól tudja: koholmány az egész. Nem hiszem, hogy egy nőnek a közömbössége az ön ragyogó értékeivel szemben ilyen rettenetes bosszúállást érdemelne. Jól gondolja meg: ha ragaszkodik véleményéhez, elveszíti jogát arra, hogy nemesembernek mondják, s az életét is kockáztatja.

Grusnyickij előttem állt, lesütötte szemét, igen izgatott volt. De a lelkiismerete és hiúsága között dúló harc nem tartott sokáig. A dragonyos kapitány, aki mellette ült, meglökte a könyökével; megremegett, s szemét fel sem vetve, gyorsan ezt felelte:

- Igen tisztelt uram, ha én valamit mondok, azt úgy is gondolom, s kész vagyok megismételni... Nem ijedek meg fenyegetéseitől, s mindenre kész vagyok.

- Az utóbbit már bebizonyította - feleltem fagyosan, s karon fogva a dragonyos kapitányt, kimentem a szobából.

- Mit kíván tőlem? - kérdezte a kapitány.

- Ön barátja Grusnyickijnak, s alighanem párbajsegéde lesz.

A kapitány nagy komolyan meghajtotta magát:

- Eltalálta - felelte -, köteles is vagyok vállalni a párbajsegéd tisztét, mert a sértés, amely érte, engem is érint. Én voltam vele tegnap éjjel - tette hozzá, kissé hajlott alakját kiegyenesítve.

- Á! Hát akkor önt ütöttem föbe olyan tapintatlanul?

Elsárgult, elkékült, eddig leplezett haragja kiült az arcára.

- Lesz szerencsém még ma elküldeni önhöz a segédemet - tettem hozzá nagyon udvarias meghajlással, úgy mutatván, mintegy ügyet sem vetve dühöngésére.

A vendéglő feljárójánál talákoztam a Vera férjével. Úgy látszott, hogy vár rám.

Olyan hevesen ragadta meg a kezemet, mely közel volt az elragadtatáshoz.

- Nemeslelkű fiatalember! - mondta, s könny volt a szemében. - Mindent hallottam. Az a hitvány ember! Az a hálátlan! Ilyeneket fogadjon be ezek után az ember egy tisztességes házba! Hálát adok az Istennek, hogy nincsenek leányaim, de önt megjutalmazza az, akiért most az életét kockáztatja. Legyen meggyőződve róla - folytatta -, hogy én egyelőre egy szót sem beszélek erről. Én is voltam fiatal, s a katonaságnál szolgáltam; tudom, hogy ilyen dolgokba nem szabad beleavatkozni. Isten önnel.

Szegény ember! Örvendezik, hogy nincs lánya...

Egyenesen Wernerhez mentem, otthon találtam, s mindent elmondtam neki. - Verával és a hercegkisasszonnyal való kapcsolatomat, továbbá azt az ellesett beszélgetést is közöltem vele, amelyből megtudtam, hogy ezek az urak meg akarnak csúfolni: vaktöltéssel akarnak párbajoztatni. De most már az ügy túl van a tréfa határán: ők nyilván nem számítottak erre a fordulatra.

A doktor elfogadta a párbajsegédi tisztet; adtam neki néhány utasítást a párbajfeltételekről; ragaszkodnia kell hozzá, hogy az ügy a legnagyobb titokban bonyolódjék le, mert bár én bármikor kész vagyok szembenézni a halállal, arra mégsem vagyok hajlandó, hogy örökre elrontsam a jövőmet ezen a világon.

Aztán hazamentem. A doktor egy óra múlva visszatért küldetéséből.

- Csakugyan összeesküdtek ön ellen - mondta -, ott találtam Grusnyickijnál a dragonyos kapitányt s még egy urat, akinek a nevére már nem emlékszem. Egy percre megálltam az előszobában, hogy lehúzzam a sarcipőmet. Szörnyű zaj és vitatkozás volt odabenn... „Semmi áron nem egyezem bele! - mondta Grusnyickij. - nyilvánosan megsértett; a múltkor egészen más dologról volt szó...” - „Mi közöd van hozzá? - vágott vissza a kapitány. - Mindent magamra vállallok. Ötször voltam párbajsegéd, s tudom, hogy kell ezt csinálni. Én mindent elterveztem. Te, kérlek, ne szólj bele. Nem árt ráijeszteni. De minek tennéd ki magadat veszedelemnek, ha megmenekülhetsz tőle?... - Ebben a pillanatban beléptem. Egyszerre elhallgattak. Tárgyalásaink meglehetősen hosszúra nyúlt; végre abban állapodtunk meg: öt versztára innen van egy eldugott szakadék, odamennek holnap reggel négy órákor, mi meg egy félórával később érkezünk; lövés hat lépésről - ezt maga Grusnyickij kívánta így. Aki meghal - cserkesztámadás számlájára kerül. Most már nekem ez a gyanúm: ők, vagyis a segédek, egy kicsit változtattak az eredeti terven s csak az egyik pisztolyt, Grusnyickijét akarják golyóra tölteni. Ez kissé közel jár az emberöléshez, de háborús időben, s különösen ázsiai háborúban megengedett fogás a ravaszság; de Grusnyickij, úgy látszik, hogy jobb érzésű társainál. Most ön hogy gondolja? Értésükre adjuk, hogy átlátunk rajtuk?

- A világ kincséért sem, doktor; legyen nyugodt, nem hagyom magamat.
- Hát mit akar tenni?
- Az az én titkom.
- Vigyázzon, nehogy megadja az árát... hat lépésről van szó!
- Doktor, holnap négy órákor várom; a lovak már készen lesznek... Isten önnel.

Estig otthon ültem, bezárkóztam a szobámba. Inas jött, magához kéret a hercegasszony - azt feleltem, mondja meg, hogy beteg vagyok.

Éjfél után két óra... nem jön álom a szememre... Pedig hát aludni kellene, hogy hajnalban ne remegjen a kezem. Különben hat lépésről nehéz a célt elhibázni, Grusnyickij úr! Nem fog sikerülni a misztifikációja... szerepet cserélünk: most aztán rajtam a sor, hogy sápadó arcán a titkolt félelem jeleit felfedezzem. Miért kötötte ki ezt a végzetes hat lépés távolságot? Azt hiszi tán, hogy én szó nélkül odatartom a homlokomat?... Dehogy: sorsot vetünk... s akkor... de hátha az ő pártján lesz a szerencse? Ha a jó csillagom végül cserbenhagy? Érthető is volna: olyan sokáig szolgálta hűségesen minden szeszélyemet; az égiek is éppoly állhatatlanok, mint a földiek.

No, és? Ha meghalok, hát meghalok! Nem sokat veszít a világ; de már magam is eléggé meguntam az életemet. Olyan vagyok, mint a bálban ásótozó ember, aki csak azért nem megy haza lefeküdni, mert még nincs itt a kocsija. De már vár a kocsi... Isten veletek!

Nos, lehet, hogy meghalok holnap! S nem marad a földön egyetlen lény, aki teljesen megértett volna. Lesznek, akik többre, s lesznek, akik kevesebbre becsülnek majd, mint amennyit valóban érdemeltem... lesznek, akik azt mondják majd: jó fiú volt, s lesznek, akik ezt: gazfickó. Sem ezek, sem azok nem találják el az igazat. Ezek után érdemes-e élni? S mégis él az ember - kíváncsiságból él: vár valami újat... Nevetséges és bosszantó!

Már másfél hónapja itt vagyok az N.-erődben; Makszim Makszimics vadászni ment... egyedül vagyok: az ablaknál ülök, a hegyeket szürke felhők borítják be egészen a lábukig; a nap sárga foltnak látszik a ködön keresztül. Hideg van; süvölt a szél, s rázza az ablaktáblákat... Itt az unalom! Folytatom naplómat, amelynek írását annyi különös esemény szakította félbe.

Eloolvastam az utolsó lapját: milyen nevetséges! Azt gondoltam, hogy meghalok; de lehetetlen volt: még nem ürítettem ki a szenvedés poharát, s most úgy érzem, hogy sokáig fogok élni. Milyen tisztán és élesen bontakozik ki emlékezetemben az egész múlt! Egyetlen vonást, egyetlen árnyalatot sem törölt el az idő!

Emlékszem: a párbajt megelőző éjjel egy pillanatig sem aludtam. Írni sem tudtam sokáig: titkos nyugtalanság kerített a hatalmába. Vagy egy óra hosszat jártam fel s alá szobámban, aztán leültem s kinyitottam Walter Scott regényét, ott feküdt az asztalom: *Puritánok utódai*; eleinte erőltettem az olvasást, aztán belefeledkeztem s elragadt a könyv varázslatos képzeletvilága. Vajon a skót bárd kap-e valami fizetést a másvilágon azokért az örömteli percekért, amelyeket könyve ajándékozott az olvasónak?

Végigfutok egész múltamon, és önkéntelenül megkérdem magamtól: miért éltem? mi végre születtem?... Pedig bizonyosan volt ilyen cél, s bizonyosan volt egy magasabb rendű hivatásom, mert végtelen nagy erőket érzek a lelkemben... De én nem eszméltem rá erre a hivatásra, hagytam, hogy hiú és hálátlan szenvedélyek láza elragadjon, kohójukból keményen

s hidegen jöttem ki, mint a vas, örökre elvesztettem a nemes törekvés hevét - az élet legszebb virágát. S azóta már hányszor játszottam a fejsze szerepét a sors kezében! Mint a kivégzés eszköze, úgy hullottam az elítélt áldozatok fejére, gyakran harag s mindig sajnálkozás nélkül... Az én szeretetem senkinek sem hozott boldogságot, mert én semmit sem áldoztam azokért, akiket szerettem: magamért szerettem, magam örömére; csak a szívem különös szomjúságát elégítettem ki, mohón habzsoltam mások érzéseit, gyengédségét, örömét és szenvedését - és nem tudtam velük betelni soha. Az éhségtől bágyadt ember elgyengülve elalszik, s pompás ételekről és pezsgőborokról álmodik; gyönyörűséggel falja képzeletének délibábos ajándékait, és úgy érzi, erőre kap tőle; de mihelyt felébred, eltűnik az álom... megmarad a megnőtt éhség meg a kétségbeesés!

Végre hajnalodott. Idegeim megnyugodtak. Megnéztem magamat a tükörben; fakó sápadtság borította az arcomat, melyen még ott volt a gyötrő álmatlanság nyoma; de a szemem, bár barna árnyék karikázta, büszkén és könyörtelenül csillogott. Meg voltam elégedve magammal.

Megmondtam, hogy nyergeljenek, felöltöztem, s elfutottam a fürdőhöz. Belemerültem a Narzan hidegen pezsgő vizébe, s éreztem, hogy testi és lelki erőm visszatér. Frissen, megpezsdülve jöttem ki a fürdőkádból, mintha bálba készülődném. Aztán még mondja valaki, hogy a lélek nem függ a testtől!

Mikor hazaértem, ott találtam a doktort. Szürke lovaglónadrág, rövid cserkeszkapát és cserkeszsapka volt rajta. Elnevettem magam, mikor megláttam ezt a kicsi embert az óriási prémsapka alatt: az arcán nincs egyetlen harcias vonás, s ez alkalommal még a szokásosnál is jobban megnyúlt.

- Miért olyan bús, doktorom? - kérdeztem tőle. - Talán nem kísért százszor embereket a legnagyobb egykedvűséggel a másvilágra? Gondolja el, hogy epegyulladásos lázam van, meggyógyulhatok, de meg is halhatok; lehet ez is, az is, a természet rendje szerint; próbáljon úgy nézni reám, mint egy páciensre, akibe olyan betegség ütött, melyet ön még nem ismer, s akkor rendkívüli módon felajzódik a kíváncsisága; ön most néhány jeles fiziológiai megfigyelést végezhet rajtam... Az erőszakos halál várása nem valódi betegség-e?

Ez a gondolat meglepte a doktort, s felderült a kedve.

Lóra ültünk; Werner belerugaszkodott mindkét kezével a kantárba, s megindultunk; a külső telepen keresztül egy szempillantás alatt elnyargaltunk az erőd mellett, s belovagoltunk a szorosba, amelyben az út kanyargott; félig benőtte a magas fű, suhogó patakok szelték át, amelyeken át kellett gázolni, nagy kétségbeesésére a doktornak, mert a lova mindig megállt a vízben.

Nem emlékszem ennél kékebb és frissebb reggelre! A nap alig bukkant még ki a zöld csúcsok mögül, de sugari első melegének egybevegyülése az éjszaka fogyó hidegével valami édes bágyadtságot lehelt minden érzékünkre; a szakadékba még nem hatolt be a fiatal reggel örvendező sugara, csak a felettünk meredező sziklák csúcsait aranyozta meg; a mély kőhasadékokból kinőtt sűrű lombú bokrok ezüst cseppeket hullattak reánk a szellő legkisebb fuvallatára. Emlékszem, ezen a reggelen jobban szerettem a természetet, mint valaha. Milyen érdeklődéssel néztem bele minden harmatcseppbe, mely a széles szőlőlevelen remegett, s a szivárványos sugarak millióit verte vissza! Milyen szomjasan igyekeztem behatolni tekintetemmel a ködös messzeségbe! Ott egyre szorosabb lett az út, a sziklák kékebbek, s félelmetesebbek, míg végül, úgy látszott, áthatolhatatlan fallá egyesültek.

Szótlanul haladtunk.

- Megírta a végrendeletét? - kérdezte hirtelen Werner.

- Nem.
- S ha elesik a párbajban?...
- Az örökösök maguktól is előkerülnek.
- Talán nincsenek barátai, akiknek egy utolsó búcsúszót küldjön?

Megráztam a fejem.

- Talán nincs a világon egy nő, akinek valami emléket akarna hagyni?
- Azt akarja, doktor - feleltem neki -, hogy megmutassam a lelkem? Látja, kinőttem abból a korból, amikor úgy hal meg az ember, hogy kimondja a kedvese nevét, s pomádézott vagy nem pomádézott hajából fürtöt hagy a jó barátnak. Ha közeli s esetleg bekövetkező halálom jut eszembe, én csak magamra gondolok: vannak, akik ezt sem teszik. Jó barátok, akik holnap már elfelejtenek, vagy, ami ennél rosszabb, isten tudja, milyen hazug meséket terjesztenek rólam; nők, akik míg más férfit ölelnek, nevetnek majd rajtam, nehogy féltékenységet ébresszenek benne a halott iránt, törődöm is én velük... Az élet viharából én csak néhány eszmét hoztam, de érzést egyet sem. Már rég nem a szívemmel, csak a fejemmel élek. Szigorú kíváncsisággal, de együttérzés nélkül mérem és vizsgálom szenvedélyeimet és tetteimet. Két ember van bennem: az egyik él, a szó teljes értelmében, a másik meg gondolkodik és az elsőt megítéli; az első, meglehet, elbúcsúzik öntől s a világtól mindörökre, a másik... a másik pedig? Nézze, doktor: ott ni, jobb felől a sziklán három alak feketéllik, látja? Nyilván az ellenfeleink...

Megbízattuk a lovakat.

A szikla tövénél a bokrok közt három ló állt odakötte; mi is odakötöttük a magunk két lovát s egy keskeny ösvényen felkapaszkodtunk egy lapos magaslatra. Ott várt Grusnyickij a dragonyos kapitánnyal meg a másik párbajsegéddel, akit Ivan Ignatyevicsnek hívtak; családi nevét sohasem hallottam.

- Már régóta várjuk - szólt a dragonyos kapitány ironikusan mosolyogva.

Kivettem az órát és megmutattam.

Bocsánatot kért, azt mondta, az ő órája siet.

Feszélyezett csend lett néhány pillanatra; végre a doktor Grusnyickijhoz fordult, s megtörte a csendet:

- Úgy gondolom - mondta -, hogy miután mind a ketten megmutatták, hogy készek megveredni, s ezzel lerótták a becsület adóját, kimagyarázkodhatnak, uraim, s barátságosan fejezhetnék be ezt az ügyet.

- Kész vagyok rá - mondtam.

A kapitány a szemével intett Grusnyickijnak, s ez abban a hiszemben, hogy én félek, büszke képet vágott, bár eddig a pillanatig fakó sápadtság lepte az arcát. Amióta megérkeztünk, most először emelte reám a szemét; de valami nyugtalanság volt a nézésében, mely a belső küzdelmet mutatta.

- Közölje feltételeit - mondta -, s amit én önért tehetek, legyen meggyőződve...
- Ezek a feltételeim: ön ma nyilvánosan visszavonja a rágalmat, és bocsánatot kér tőlem...
- Igen tisztelt uram, csodálkozom, hogy mer nekem ilyen ajánlatot tenni...
- Ugyan milyen más ajánlatot tehetnék?

- Akkor párbajozunk.

Vállat vontam.

- Rendben van; de gondolja meg, hogy egyikünk itt feltétlenül elesik.

- Kívánom, hogy ön legyen az...

- Én bizonyos vagyok az ellenkezőben...

Zavarba jött, elvörösödött, aztán erőltetetten kacagott.

A kapitány karon fogta, és odább ment vele; sokáig suttoztak. Én meglehetősen békülékeny lelkiállapotban jöttem ide, de ez már dühíteni kezdett.

A doktor odajött hozzám.

- Ide figyeljen - mondta látható nyugtalansággal -, bizonyosan elfelejtette, hogy ezek összepaktáltak... Én nem tudok pisztolyt tölteni, de ilyen esetben... Különös ember ön! Mondja meg nekik, hogy tudja, mi a szándékuk, s nem merik megtenni... Micsoda passzió ez?! Hogy lepuffantsák, mint egy madarat...

- Ugyan, kérem, ne izgassa magát, doktor, várjon... Mindent úgy intézek, hogy semmi előnyük se lehessen. Hadd sugdosódjanak...

- Uraim, ez már kezd unalmas lenni! - mondtam nekik hangosan. - Ha verekszünk, verekedjünk; volt idejük tegnap mindent megbeszélni...

- Készen vagyunk - felelte a kapitány. - Álljanak fel, uraim! Doktor, legyen szíves mérje ki azt a hat lépést...

- Álljanak fel! - ismételte Ivan Ignatyics sipító hangon.

- Kérem - mondtam - még van egy feltétel: mivel halálos párbajt vívunk, kötelesek vagyunk minden lehetőt megtenni, hogy titokban maradjon, s hogy segédeinket ne vonják felelősségre. Egy véleményen vagyunk?

- Tökéletesen.

- Akkor hát hallgassák meg, mit gondoltam: látják ott, annak a meredek sziklának a tetején, jobbról, azt a keskeny kis térséget? Onnan az aljáig harminc ölnyi a mélység, ha nem több; lenn éles kövek meredeznek. Mi ketten a térség legszélére állunk, így aztán a könnyű seb is halálos lesz: ez így, gondolom, egyezik az ön kívánságával, mert hiszen ön kötötte ki a hat lépést. Az, aki megsebesül, feltétlenül lezuhan, és pozdorjává zúzza magát; a golyót kiszedi a doktor, s akkor könnyen azt lehet mondani, hogy a hirtelen halálnak szerencsétlen véletlen volt az oka. Sorsot húzunk, hogy melyikünk lőjön először. Végül kijelentem, hogy másként nem vagyok hajlandó párbajt vívni.

- Kérem! - mondta a kapitány, jelentősen pillantva Grusnyickijra, aki beleegyezése jeléül bólintott. Az arca pillanatonként változott. Igen nehéz helyzet elé állítottam. Ha a szokásos feltételek szerint párbajozik, a lábamat célozhatja, könnyű sebet ejtethet rajtam, s ezzel ki is elégíti bosszúvágyát úgy, hogy meg sem terheli túlságosan a lelkiismeretét; de most vagy a levegőbe kell lőnie, vagy gyilkossá válik, vagy pedig le kell mondania a gyalázatos tervről, s kitenni magát az én kockázatommal egyenlő veszélynek. Ebben a pillanatban nem szerettem volna a helyében lenni. Félrevonta a kapitányt, s elkezdett neki mondani valamit nagy hévvel; láttam, hogy szederjes ajka remeg; de a kapitány megvető mosollyal elfordult tőle. - „Te ostoba! - mondta Grusnyickijnak elég hangosan. - Nem értesz semmit! Induljunk, uraim!”

Keskeny ösvény vezetett fel bokrok között a meredek oldalon; letöredezett szikladarabok alkották a természetes lépcső ingatag fokait; bokorágakba fogózva kapaszkodtunk felfelé. Grusnyickij ment elől, utána a két segéde, mögöttük én meg a doktor.

- Csodálom önt - mondta nekem a doktor, s erősen megszorította a kezemet. - Adja ide a pulzusát! Ohó! Maga lázas... De az arcán semmit sem lehet észrevenni... csak a szeme tüzel a szokottnál fényesebben.

Egyszerre apró kövek gurultak zajosan a lábunk elé. Mi volt ez? Grusnyickij megbotlott; az ág, amelybe belefogódzott, eltört, s ő le is csúszott volna, ha segédei meg nem támasztják.

- Vigyázzon! - kiáltottam oda neki. - El ne essék idő előtt; rossz jel. Gondoljon Julius Caesarra!

Felérkeztünk a kiszögellő szikla tetejére; sík lapját finom homok borította, mintha csak párbajozóknak szórták volna oda. Körös-körül, a reggel aranyos kódébe veszve, megszámlálhatatlan nyájként tapadtak egymáshoz a hegyormok, délen az Elborusz kiemelkedő fehér tömege zárta le a jeges csúcsok láncolatát, melyek között már kelet felől gyülekező bozontos felhők vándoroltak. Odamentem a sík tér szélére, s lenéztem; kicsi híja, hogy le nem szédültem: odalenn sötét és hideg volt, mint a sírban; a mohlepte hegyes sziklák, melyeket ledöntött a vihar s az idő, várták lenn a zsákmányukat.

A térség, melyen párbajoznunk kellett, csaknem szabályos háromszöget formált. Egyik kiugró szegletétől kimértük a hat lépést, s kimondtuk, hogy akinek kettőnk közül először kell szembenézni az ellenfél lövésével, ott áll a szeglet peremén, háttal a mélységnek; ha nem esik el, az ellenfelek helyet cserélnek.

Elhatároztam, hogy minden előnyt megadok Grusnyickijnak; ki akartam próbálni; hátha megéled benne a nemeslelkűség egy szikrája s akkor rendeződik minden; de a hiúsága s gyenge jelleme győzött... Teljes jogot akartam szerezni rá, hogy ne kíméljem, ha a sors nekem kegyelmezne. Ki nem kötött ilyen egyezséget lelkiismeretével?

- Vessen sorsot, doktor! - mondta a kapitány.

A doktor kivett a zsebéből egy ezüstpénzt, és felemelte.

- Írás! - kiáltotta Grusnyickij gyorsan, olyan ember módjára, akit barátságos lökéssel hirtelen felköltenek.

- Fej! - mondtam én.

A pénzdarab felrepült a levegőbe, s pendülve leesett; mind odafutottunk.

- Szerencséje van - mondtam Grusnyickijnak -, öné az első lövés. De jegyezze meg, hogy ha nem lő agyon, én nem fogom elhibázni, becsületszavamra.

Elvörösödött: szégyellte, hogy fegyvertelen embert öljön; erősen megnéztem: egy pillanatig úgy tetszett, a lábamhoz veti magát bocsánatért könyörögve; de hogy lehessen egy ilyen aljas tervet bevallani? Egy mód lett volna még: a levegőbe lőni; bizonyos is voltam benne, hogy a levegőbe lő. Egyvalami szólhatott bele: az a gondolat, hogy hátha a párbaj megismétlését követelem.

- Itt az utolsó pillanat! - súgta a doktor, kabátujjamat meghúzva. - Ha most nem mondja meg, hogy ismerjük a tervüket, minden el van veszve. Nézze, tölti már a pisztolyt... ha ön nem szól semmit neki, akkor majd én...

- A világért se, doktorom! - feleltem, a karját megszorítva. - Mindent elront vele; szavát adta, hogy nem avatkozik bele... Mi köze hozzá? Hátha azt akarom, hogy megöljenek...

Csodálkozva nézett reám.

- Ó! Az már más!... Csak ne panaszkodjon rám a másvilágon...

Közben a kapitány megtöltötte a pisztolyait, az egyiket odaadta Grusnyickijnak, közben mosolyogva suttogott neki valamit; a másikat ideadta nekem. Oda álltam a sík tér sarkába, erősen nekivettem a bal lábamat egy kőnek, s kissé előrehajoltam, hogy könnyű sebesülés esetén ne billenjek hátra.

Grusnyickij is felállt velem szemben, s a megadott jelre lassan felemelte a pisztolyt. A térde reszketett. Egyenesen a homlokomra célzott.

Kimondhatatlan düh kezdett forrni bennem.

Egyszer csak leeresztette a pisztolycsövet, s fehéren, mint a fal, a segédéhez fordult.

- Képtelen vagyok rá - mondta tompa hangon.

- Gyáva! - felelte rá a kapitány.

Eldördült a lövés. A golyó a térdemet horzsolta. Ösztönösen pár lépést tettem előre, hogy minél előbb eltávolodjam a sziklaperemtől.

- No, Grusnyickij testvér, kár, hogy elhibáztad! - mondta a kapitány. - Most már rajtad a sor, állj ki! De előbb ölelj meg; mi többet nem látjuk egymást. - Megölelték egymást; a kapitány alig bírta visszafojtani a nevetést. - Ne félj - tette hozzá, ravaszul pillantva Grusnyickijra -, minden balgaság ezen a világon!... A természet, csak enyészet, a sors pulykakakas, az élet egy garas!

Ez után az illő komolysággal elmondott tragikus frázis után visszament a helyére; Ivan Ignatyics könnyes szemmel szintén megölelte Grusnyickijt, és most ellenfelem egyedül állt velem szemben. Mai napig próbálgatom megmagyarázni magamnak, milyen érzés forrt fel akkor bennem: volt benne harag, a megsértett önérzet haragja, volt megvetés, volt düh, melyet az a gondolat lobbantott, hogy az az ember, aki most ilyen magabiztossággal, ilyen nyugodt arcátlansággal néz reám, két perccel ezelőtt, nem téve ki magát semmiféle veszedelemnek, meg akart ölni, mint egy kutyát, mert ha valamivel komolyabban megsérül a lábam, feltétlenül lezuhanok a szikláról.

Pár percig élesen az arcába néztem, hogy legalább halvány nyomát leljem meg a bűnbánatnak. De inkább azt vettem észre, mintha mosolyt leplezne az arcán.

- Azt tanácsolom, hogy halál előtt imádkozzék az Istenhez - mondtam neki ekkor.

- Az én lelkemmel ne törődjék többet, mint a magáéval. Egyre kérem: lőjön minél előbb.

- Tehát nem vonja vissza a rágalmát? Nem kér tőlem bocsánatot?... Gondolja meg jól: nem sűg valamit a lelkiismerete?

- Pecsorin úr! - kiáltotta a dragonyos kapitány. - Engedje meg, hogy megjegyezzem: ön nem azért van itt, hogy nekünk prédikáljon... végezzünk hamar; járhat a szurdokban valaki, s minket meglátnak itt.

- Rendben van. Doktor, jöjjön ide hozzám.

A doktor odajött. Szegény doktor: sápadt volt, mint Grusnyickij tíz perccel azelőtt.

A következő szavakat szándékos nyomatékkal, hangosan és tisztán mondtam ki, ahogy a halálos ítéleteket szokták kimondani.

- Doktor, ezek az urak, bizonyosan sietségükben, elfelejtettek golyót tenni a pisztolyomba: kérem tölts meg még egyszer, de jól!

- Az lehetetlen! - kiáltott a kapitány. - Én mind a két pisztolyt megtöltöttem; talán az önéből kiesett a golyó! Ez nem az én hibám! Önnek pedig nincsen joga újra megtölteni... semmi joga nincsen... ez teljesen szabályellenes; nem járlok hozzá...

- Rendben van! - mondtam a kapitánynak. - Ha így áll a dolog, megverekszünk önnel ketten ugyanolyan feltételek mellett...

Zavarba jött.

Grusnyickij ott állt lehajtott fejjel, feszengve, sötéten.

- Hagyd őket! - mondta végre a kapitánynak, mikor az ki akarta rántani a pisztolyt a doktor kezéből... - Hiszen te is tudod, hogy igazuk van.

Hiába integetett neki a kapitány, Grusnyickij oda sem nézett.

Közben a doktor megtöltötte a pisztolyt, s odaadta nekem.

Mikor a kapitány ezt látta, köpött egyet, s dobantott: „Bolond vagy te, pajtás - mondta neki -, tisztára bolond! Ha egyszer rám bíztad magad, fogadj szót mindenben... No, de úgy kell neked! Csapasd agyon magad, mint a legyet...” Elfordult, és odább menve ezt dörögte: „De hát ez mindenképpen szabályellenes.”

- Grusnyickij! - mondtam én. - Még van idő; vond vissza a rágalmat, s mindent megbocsátok. Nem sikerült kijátszanod engem, önérzetem ki van elégítve; jusson eszedbe, hogy valamikor jó barátok voltunk...

Az arca piros lett, a szeme szikrázott.

- Lőjön! - felelte. - Én megvetem magamat, önt pedig gyűlölöm. Ha nem öl meg engem, én egy éjjel orvul meggyilkolom. Nekünk kettőnknek nincs helyünk a földön...

Lőttem...

Mikor a füst szerteoszlott, Grusnyickij nem volt a magaslaton. Csak egy könnyű porfelhő emelkedett a meredek szélén.

Egyszerre kiáltottunk fel mind a hárman.

- *Finita la commedia!* - mondtam a doktornak.

Nem felelt rá, csak iszonyodva elfordult.

Vállat vontam, s elkészöntem Grusnyickij két segédjétől.

Ahogy lefelé ereszkedtem az ösvényen, megláttam a sziklák hasadécai közt Grusnyickij véres holttestét. Önkéntelenül behunytam a szemem...

Eloldottam a lovamat, s lépésben megindultam hazafelé. Kő volt a szívemen. A napot homályosnak láttam, sugarai nem melegítettek.

Még a telep előtt befordultam jobbra a szakadékba. Embert látni nehezemre esett: magam akartam maradni. Eleresztettem a kantárt, mellemre ejtettem fejem, sokáig így lovagoltam, végre egy egészen ismeretlen helyen találtam magam. Megfordultam a lóval, s keresni kezdtem az utat; a nap már lenyugodott, mikor kimerülve elértem Kiszlovodszkot a kimerült lovon.

Az inasom jelentette, hogy Werner keresett, majd két levélkét adott ide nekem, az egyiket Werner, a másikat... Vera írta.

Előbb a Wernerét bontottam fel: ez volt benne:

„Minden rendben, az eltorzult hullát hazahozták, kiszedtem a melléből a golyót. Mindenki meg van győződve, hogy halálának oka véletlen szerencsétlenség; csak a parancsnok csóváltatta a fejét, aki bizonyosan tudott összetűzésükről, de nem szólt egy szót sem. Bizonyíték ön ellen nincs, nyugodtan alhatnak... ha tud... Isten vele...”

Sokáig nem tudtam rászánni magam a másik levél felbontására... Mit írhat Vera?... Súlyos előérzet szorongott.

Itt a levél, minden sora kitörülhetetlenül bevésődött emlékezetembe.

„Abban a biztos tudatban írok neked, hogy mi az életben többé nem találkozunk. Néhány évvel ezelőtt, amikor elváltunk egymástól, ugyanezt gondoltam; de az égnek úgy tetszett, hogy másodszor is próbára tegyen; ezt a próbát nem álltam ki, gyenge szívem ismét meghódolt az ismerős hang hallatára... de ugye, nem fogsz engem megvetni ezért? Ez a levél búcsúszó is, vallomás is: el kell mondanom neked mindent, ami meggyűlt a szívemben, amióta téged szeret. Nem kezdek vádolni - úgy bántál velem, ahogy minden más férfi bánt volna: szerettél, mint tulajdonodat, egymást váltogató örömeid, izgalmaid és bánataid forrását, melyek nélkül unalmas és egyhangú az élet. Ezt én kezdettől fogva megértettem... De te szerencsétlen voltál, és én feláldoztam neked magam, mert azt reméltem, hogy egyszer meglátod az áldozatom értékét, egyszer megérted minden külső feltételtől független, mély gyengeségemet. Azóta sok idő telt el: behatoltam a lelked minden titkába... s meggyőződtem róla, hogy hiábavaló volt a reménységem. Keserű volt ez a tudat. De szerelmem összeforrott a lelkemmel; elsötétedett, de nem hunyt ki.

Elváltunk örökre; de te meg lehetsz győződve róla, hogy soha mást nem szeretek: lelkem rád pazarolta minden kincsét, minden könnyét és reménységét. Aki téged szeretett, nem tud többé bizonyos lenézés nélkül nézni a többi férfira, nem azért, mintha te különös lettél volna náluk - ó, nem! -, de van a természetedben valami különös, ami csak a tied, valami büszke és titokzatos vonás; a hangodban, bármit is szólsz, van valami legyőzhetetlen erő; senki sem akarja, hogy olyan állhatatosan szeressék; senkiben sem olyan vonzó a rossz, mint benned; senkinek a tekintete nem ígér annyi üdvösséget, mint a tied; senki sem tudja jó tulajdonságait jobban kamatoztatni, mint te, és senki sem lehet olyan nagyon szerencsétlen, mint te, mert senki sem igyekszik annyira meggyőzni magát az ellenkezőjéről.

Most meg kell magyaráznom gyors elutazásom okát; te lényegtelennek fogod érezni, mert egyedül csak én rámm tartozik.

Ma reggel a férjem bejött hozzám, s arról beszélt nekem, hogyan szólalkoztatok össze Grusnyickijjal. Bizonyosan nagyon elváltozott az arcom, mert hosszasan és merően nézett a szemembe; majdnem ájultan estem össze arra a gondolatra, hogy ma neked meg kell verekedned vele, és hogy ennek én vagyok az oka; úgy éreztem, hogy beleőrülök... De most, hogy józanabban gondokozom, bizonyos vagyok benne, hogy életben maradsz; lehetetlen, hogy te nálam

nélkül halj meg, lehetetlen! Férjem sokáig járkált a szobában; nem tudom, mit mondott nekem, nem tudom, hogy mit feleltem... bizonyosan azt mondhattam neki, hogy szeretlek... Csak arra emlékszem, hogy beszélgetésünk végén egy rettenetes szóval megsértett, s kiment a szobából. Hallottam, hogy intézkedett: fogjanak be a kocsiba... Most már három órája, hogy itt ülök az ablaknál, s várok visszatérésedre... De hiszen te élsz, te nem haltál meg!... A kocsi mindjárt kész... Isten veled, isten veled! Elvesztem, de mit számít az? Ha bizonyosan tudnám, hogy mindig fogsz rám gondolni - már nem mondom azt: szeretni - nem, csak gondolni... Isten veled; jönnek... el kell rejtenem ezt a levelet...

Ugye, nem szereted Maryt? Nem veszed el feleségül? Hallgass reám, meg kell hoznod nekem ezt az áldozatot: én értem mindent elveszítettem a világon..."

Mint egy örült, ugrottam ki a feljáróra, felpattantam a Cserkeszre, melyet éppen az udvaron jártattak, s lóhalálában vágatni kezdtem a pjatyigorszki úton. Kíméletlenül hajsoltam a kimerült lovat, mely horkanva és tajtékosan száguldott a köves úton.

A nap már fekete felhőbe rejtőzött, mely a nyugati hegyek hátán pihent; a szakadéokban nedves homály terjedezett. A kövek között zuhogó Podkumok tompán és egyhangúan morajlott. Vágtattam, ziháltam türelmetlenségemben... Az a gondolat, hogy nem találom már őt Pjatyigorszokban, úgy ütött szíven, mint egy kalapács. Csak egyetlen pillanatig, még csak egyetlen pillanatig látni, elbúcsúzni tőle, megszorítani a kezét... Imádkoztam, átkozódtam sírtam, nevettem... nem, semmivel sem tudom elmondani háborgásomat, kétségbeesésemet!... Annak a lehetőségétől, hogy örökre elveszítem, drágább lett ő nekem mindennél a világon - drágább az életnél, a becsületnél, boldogságnál! Isten a megmondhatója, milyen különös, milyen eszeveszett gondolatok rajzoltak a fejemben... Közben pedig kíméletlenül hajsoltam a lovat, szakadatlanul vágattam. - Egyszer csak azt veszem észre, hogy kifulladásra zihál, többször is megbotlott sima helyen. Még öt versztám volt Jeszentukiig - a kozák őrállomásig, ahol lovat válthatok.

Nem lett volna veszve semmi, ha lovamnak még tíz percre futja az ereje. De hirtelen, ahogy a hegyek közül kiérve, egy kisebb árokba kikaptattam, egy élesebb fordulónál lerogyott a földre. Serényen leugrom, talpra akarom állítani, rángatom a kantárt - mindhiába: összeszorított fogai közül egy alig hallható nyöszörgés szakadt ki, s pár perc múlva kimúlt; egyedül maradtam a sztyeppen, utolsó reményemet is elvesztettem. Megpróbáltam gyalog menni - két lábam rogyadozott; ellankadva a nap izgalmaitól és az álmatlanul töltött éjszakától, lerogytam a gyepre, és sírni kezdtem, mint a gyermek.

Sokáig feküdtem ott mozdulatlanul; sírtam keservesen, s nem is igyekeztem könnyeimet, zokogásomat visszafojtani; azt hittem, hogy szétszakad a mellem; minden keménységem, hidegvérűségem eltűnt, akár a füst; lelkem elbágyadt, értelmem elhallgatott, s ha valaki ebben a percben látott volna, megvetéssel fordul el tőlem.

Mikor az éjjeli harmat és a havasi szél felüdítette megforrósodott fejemet, s gondolataim valamiképpen rendeződtek, akkor ráeszméltem, hogy a veszendő boldogságot üzni haszon- talanság és értelmetlenség. Mit akarok én még? - Látni őt? - De miért? Hát nincs köztünk mindennek vége? Egy keserű ízű búcsúcsók már nem gazdagítja emlékeimet, s utána csak nehezebb lesz az elválás.

S mégis: jólesik, hogy tudok sírni! Egyébként az is lehet, hogy mindennek csupán megviselt idegrendszerem, az álmatlanul töltött éjjel, az a két perc, mikor szembenéztem a pisztoly csövével, s az üres gyomor az oka. Minden rosszban van valami jó! Ez az új szenvedés, hogy

katonai stílusban szóljak, szerencsés diverziót eredményezett bennem. A sírás egészséges, aztán meg ha nem lovagolok annyit, s nem vagyok kénytelen visszafelé tizenöt versztát gyalogolni, bizonyosan ezen az éjszakán sem hunyom le a szememet.

Reggel hat órakor érkeztem vissza Kiszlovodszkba, levettem magamat az ágyra s úgy aludtam, mint Napóleon Waterloo után.

Mikor felébredtem, odakünn már sötét volt. Odaültem a nyitott ablakhoz, kigomboltam kabátomat - és a havasi szél felfrissítette mellemet, melyet a kimerültség nehéz álma még nem tudott lecsendesíteni. Távolság, túl a folyón, a sűrű hársak koronája között, melyek árnyékot vetettek a vízre, fények villogtak az erődépületekben és a telepen. Künn mindenütt csend volt, a hercegasszony házában sötétség.

Jött a doktor: homlokát ráncolta; nem nyújtott kezet, ahogy máskor szokta.

- Honnan jön, doktor?

- Ligovszkaja hercegasszonytól; a leánya beteg, ideggyengeség... De nem az a fontos, hanem ez: a hatóság gyanakszik, s bár határozottsággal semmit sem tudna bizonyítani, mégis azt tanácsolom, legyen óvatosabb. A hercegasszony ma azt mondta nekem: tudja, hogy ön a lánya miatt párbajozott. Az a kis öregúr mindent elmondott neki... hogy is hívják? Ott volt, mikor ön összekapott Grusnyickijjal a vendéglőben. Azért jöttem, hogy figyelmeztessem. Isten vele. Lehet, hogy mi többet nem találkozunk: önt innen elküldik valahová.

Megállt a küszöbön; kezet akart szorítani velem... s ha én a legkisebb hajlandóságot mutattam volna erre, a nyakamba borult volna; de én hideg maradtam, mint a kő - s ő elment.

Lám, ilyenek az emberek! Mind egyformák; előre ismerik minden rossz vonását a tettünknek, segítenek, tanácsot adnak, sőt helyeslik, amit majd teszünk, mert látják, hogy más módon cselekedni lehetetlen - de utána mossák a kezüket, s felháborodással fordulnak el attól, akinek volt bátorsága vállalni a felelősség súlyát. Ebben mind egyformák, még a legjobbak is, a legokosabbak is!

Másnap reggel, mikor megkaptam katonai hatóságom rendelkezését, hogy áthelyeznek az N. erődbe, elmentem a hercegasszonyhoz elbúcsúzni.

Elcsodálkozott, mikor arra a kérdésére, hogy van-e valami különösebben fontos mondani-valóm, azt feleltem neki: minden jót kívánok stb.

- De nekem nagyon komolyan kell önnel beszélnem.

Hallgattam s leültem.

Látszott rajta, hogy nem tudja, mivel kezdje; arca elvörösödött, kövér ujjai az asztalon doboltak: végre így szólalt meg szakadozott hangon:

- Hallgasson meg, mszjő Pecsorin; azt hiszem, ön nemes lelkű ember.

Meghajtottam magam.

- Meg is vagyok győződve róla - folytatta -, bár a magatartása kissé bizonytalankodó; de hát olyan okai lehetnek erre, melyeket én nem ismerek, s ezeket most bizalommal el kell mondanom. Ön megvédte lányomat a rágalomtól, meg is verekedett érte, tehát életét tette kockára... Ne feleljen, tudom, hogy ezt nem vallhatja be, mert Grusnyickij a párbajban elesett (itt keresztet vetett). Az Isten megbocsát neki, s remélem, önnek is!... Ez nem az én dolgom... én nem merem önt elítélni, mert hiszen a lányom volt az oka, ha ártatlanul is. Ő mindent elmondott nekem... azt hiszem, hogy mindent: ön szerelmet vallott neki... ő hasonló vallomással viszonzta (itt a hercegasszony mélyen felsóhajtott). De ő beteg, s meg vagyok győződve

róla, hogy ez nem közönséges betegség! Titkos szomorúság bántja; nem vallja be, de én bizonyosan tudom: ön az okozója... Hallgasson rám: lehet, hogy azt hiszi, rangot keresek, és nagy-nagy gazdagságot, ne higgye: nem akarok mást, mint lányom boldogságát. Az ön mostani helyzete nem irigylésre méltó, de majd megjavulhat: van vagyona; a lányom szereti, úgy van nevelve, hogy boldoggá tudja tenni férjét. Én gazdag vagyok s ő az egyetlen gyermekem. Mondja, mi tartja önt vissza? Látja, nem kellett volna ezeket elmondanom, de bízom szívében és becsületében; gondolja meg: csak egy lányom van... egyetlen lányom...

Sírva fakadt.

- Hercegnő - mondtam én -, nem tudok önnek felelni; engedje meg, hogy lányával négy szemközt beszéljek...

- Soha! - kiáltotta, és erős felindulásban felállt a székről.

- Ahogy parancsolja - feleltem, s indulni készültem.

Meggondolta magát, intett a kezével, hogy várjak, s kiment.

Eltelt öt perc; hevesen vert a szívem, de gondolataim nyugodtak voltak, fejem hideg; bárhogynem kerestem is magamban legalább egy szikráját a szerelemnek, mely a kedves Maryhez kössön, hiábavaló volt minden törekvésem.

Ekkor kinyílt az ajtó s Mary belépett. Istenem! Hogy megváltozott, mióta nem láttam - rég volt talán?

Amint a szoba közepére ért, megingott; odaugrottam, megfogtam a kezét, s egy karosszékhez vezettem.

Előtte álltam. Sokáig hallgattunk. Kimondhatatlanul bánatos, nagy szeme mintha valami reménységet keresett volna szememben; sápadt ajka hiába próbált mosolyogni; térdén összefogott finom keze annyira sovány volt és olyan átlátszó, hogy megszántam szegényt.

- Hercegisasszony - szólaltam meg -, tudja-e, hogy én csak tréfáltam magával?... Ezért meg kell vetnie engem.

Beteges pirosság jelent meg az arcán.

Folytattam. - Következésképpen maga nem szerethet engem...

Elfordult, az asztalra könyökölt, eltakarta kezével a szemét, úgy tetszett, könny csillog benne.

- Istenem! - suttogta alig hallhatóan.

Keztem elviselhetetlennek érezni ezt a helyzetet: még egy perc, s a lábához borultam volna.

- Így hát maga is láthatja - mondtam, amennyire tőlem telt, szilárd hangon és erőltetett mosolygással -, maga is láthatja, hogy nem vehetem feleségül. Még ha most akarná is, hamarosan megbánná. A mamájával folytatott beszélgetés kényszerített arra, hogy ezt ilyen nyíltan s nyersen megmondjam. Remélem, hogy ő téved: maga könnyen más belátásra bírhatja. Látja, én a maga szemében a legszánalmasabb és legrútabb szerepet játszom, s ezt még be is vallom; ez minden, amit tehetek magáért. Bármilyen rossz véleménye legyen is rólam, fejet hajtok előtte... Látja, milyen hitvány vagyok... Ugye, még ha szeretett is, ettől a perctől csak megvet?

Felém fordult, halovány volt, mint a márvány, csak a szeme csillogott csodaszépen.

- Gyűlölöm... - mondta.

Megköszöntem, tisztelettel meghajoltam és kimentem.

Egy óra múlva már repített a futár-trojka Kiszlovodszkból. Jeszentukitól néhány versztára megismertem az út mellett jó, szilaj lovam hulláját; a nyerget - bizonyosan az erre járó kozákok - leszedték róla, s nyereg helyett két holló guggolt a hátán. Sóhajtottam és elfordultam...

És most itt, ebben az unalmas erődben, ha gondolatban - elég gyakran - átidőzők a múltban, meg-megkérdem magamtól: miért nem akartam rálépni arra az útra, melyet a sors nyitott, ahol csendes öröm s lelki békesség várt volna? Nem, sohasem tudtam volna megszokni azt az életet! Olyan vagyok, mint a kalózvitorlás fedélzetén született s felnőtt tengerész: lelke összeszokott a viharral és a küzdelemmel, s ha partra vetődik, unatkozik, epekedik, bárhogy csábítgassa az árnyékos berek, bárhogy süssön rá a békességes nap; jár egész nap a parti homokban, hallgatja a parti hullámok egyhangú moraját s csak néz, csak néz a ködös távolba, nem villan-e meg a halovány vonalon, mely a kék tengert a szürke fellegektől elválasztja, az az óhajtott vitorla, mely egy ideig tengeri sirályhoz hasonlít, de lassanként elválík a habok tajtékjától és egyenletes futással közeledik pusztá kikötőhelyéhez...

III A FATALISTA

Egyszer két hetet töltöttem egy kozák sztanyica balszárnán; ugyanitt egy gyalogos zászlóalj is állomásozott; a tisztek összegyűltek egyszer egyik, máskor másik bajtársuknál, s kártyáztak.

Egy este megelégtünk a bostont, s a kártyát az asztal alá dobva, még sokáig ott maradtunk Sz... őrnagynál; a társalgás, szokás ellenére, igen érdekes volt. Arról beszélgettünk, hogy annak a muzulmán hitnek, mely szerint az ember sorsa előre meg van írva az egekben, közöttünk is van sok követője; el is mondtak sorra különböző eseteket *pro és contra*.

- Ez még semmit sem bizonyít, uraim - szólalt meg egy idős őrnagy -, hiszen egyikük sem volt tanúja azoknak a különös eseteknek, amelyekkel állításukat igazolták.

- Persze hogy egyikünk sem - mondták többen -, de szavahihető emberektől hallottuk...

- Ez mind lárifári! - mondta valamelyik. - Hol vannak azok a szavahihető emberek, akik látták azt a listát, melyen fel van írva halálunk órája? Ha pedig van eleve elrendelés, miért kaptunk akaratot és értelmet? Miért kell számot adnunk tetteinkről?

Ekkor az egyik tiszt, aki ott ült a szoba sarkában, felállt, lassan odament az asztalhoz, s nyugodt, ünnepélyes pillantással végignézett valamennyi társán. Szerb eredetű volt, ahogy a neve is mutatta.

Vulics hadnagy vonásai teljesen megfeleltek a jellemének. Magas növése, barna arcszíne, fekete haja, átható nézésű, fekete szeme, nagy, de szabályos vonalú orra - nemzetének egyik jellegzetessége -, szomorú, hideg mosolya, mely mindig ott bujkált az ajkán, mintha mind összefogtak volna, hogy olyan különös egyéniséget mutassanak, aki képtelen a gondolait és indulatait megosztani azokkal, akiket a sors bajtársakul adott melléje.

Bátor volt, szűkszávu, de érdes beszédű; lelki s családi titkait nem bízta reá senkire; bort szinte egyáltalán nem ivott, és sohasem járt a fiatal kozáklányok után, kiknek bájosságát nehéz annak elképzelni, aki még nem látta őket. Beszélték ugyan, hogy az ezredesné nem maradt közömbös a hadnagy kifejező szeme iránt, de Vulics komolyan megharagudott, ha csak céloztak is erre.

Egyetlen szenvedélye volt, amelyet nem titkolt - a kártyaszenvédélye. A zöld játékasztal mellett mindent elfelejtett, s rendszerint vesztett; de az állandó balsiker csak növelte benne a makacsságot. Azt beszélték, hogy egyszer, egy éjjel bankot adott egy párnán, s rettentő jó lapjárása volt. Hirtelen lövések dörrentek, riadót vertek, mindenki felugrott, s fegyveréhez rohant. „Üsd meg a bankomat!” - kiáltotta Vulics az egyik leghevesebb játékosnak anélkül, hogy felállt volna. - „A hetesemel” - felelte az, és elrohant. És az általános riadalom közepette Vulics lejátszotta a partit; a hetes megnyerte.

Mikor megjelent a rajvonalba, már lövöldöztek hevesen. Vulics nem törődött sem csecsengőlyóval, sem csecsencszablyával: megkereste a szerencsés kártyapartnert.

- A hetes nyert! - kiáltotta, mikor végre meglátta a lövészek között, akik kezdték kiszorítani az erődből az ellenséget, aztán közelebb ment hozzá, elővette erszényét, s leszámolta a pénzt a szerencsés nyertesnek, hiába integetett az, hogy most nem alkalmas. Miután pedig ezt a kellemetlen kötelességet teljesítette, előrerohant, magával ragadta a katonákat, s míg a csata véget nem ért, hidegvérrel állotta a golyóharcot a csecsencekkel.

Mikor Vulics odalépett az asztalhoz, valamennyien elhallgattak, mindenki valami eredeti kijelentést várt tőle.

- Uraim! - szólalt meg (a hangja nyugodt volt, bár mélyebben csengett a szokottnál): - Uraim, mire valók ezek a haszontalan viták? Önök bizonyítékokat kívánnak: azt javaslom, próbáljuk ki önmagunkon, rendelkezhetik-e az ember a maga akaratából az életével, vagy mindegyikünknek előre kijelölte a sors a végzetes percet... Kinek volna kedve hozzá?

- Nekem nincs, nekem nincs! - hangzott mindenfelől. - Különös egy ember! Mi nem jut eszébe!...

- Fogadást ajánlok - szóltam én tréfásan.

- Miféle fogadást?

- Azt állítom, hogy nincs eleve elrendelés - folytattam én, húsz aranyat az asztalra öntve: az egész pénzt, ami zsebemben volt.

- Tartom - felelte Vulics tompa hangon - Őrnagy, ön lesz a bíró; itt van tizenöt arany; a többi öttel tartozik nekem, legyen szíves, tegye a többihez.

- Rendben van - mondta az őrnagy -, csak nem értem egészen, miről van szó, s hogy akarja ezt a vitát eldönteni...

Vulics szót sem szólva átment az őrnagy hálósobájába; mi követtük. Odament a falhoz, amelyen fegyverek függtek, s a különböző kaliberű pisztolyok közül egyet találomra lekasztott a szegről. Mi még nem értettük a dolgot; de amikor felhúzta a kakast, s puskaport öntött a serpenyőbe, többen megfogták a karját, s önkéntelenül felkiáltottak:

- Mit akarsz csinálni? Hallod, ez örütség!

- Uraim! - szólalt meg lassan, a karját kiszabadítva. - Kinek van kedve húsz aranyat fizetni értem?

Valamennyien hallgattak, és elhúzódtak tőle.

Vulics átment a másik szobába, s leült az asztalhoz; mindnyájan utánamentünk. Jeladással arra kért, hogy üljünk le az asztal körül. Szó nélkül engedelmeskedtünk neki: ebben a pillanatban valami titokzatos hatalma volt felettünk. Merőn a szemébe néztem; de ő nyugodt, mozdulatlan tekintettel fogadta vizsgálódó nézésemet, halovány ajka mosolygott, de hideg nyugalma ellenére mégis a halál bélyegét véltem látni arcán. Megfigyeltem, s több öreg katona megerősítette ezt a megfigyelésem, hogy annak az embernek az arcán, akinek néhány óra múlva meg kell halnia, sokszor megjelenik a kikerülhetetlen végzet valami különös bélyege, s ebben a tapasztaltabb szem ritkán téved.

- Ön ma meghal! - mondtam neki. Gyorsan felém fordult, de lassan és nyugodtan felelt:

- Lehet, hogy meg, lehet, hogy nem...

Aztán az őrnagyhoz fordulva, megkérdezte tőle: meg van-e töltve a pisztoly? Az őrnagy nagy zavarában nem emlékezett rá tisztán.

- Elég lesz már, Vulics! - kiáltotta most valaki. - Bizonyosan meg van töltve, ha az ágy fejénél függött; mire való ez a tréfa?

- Buta tréfa - kapta fel a szót egy másik.

- Ötven rubelt teszek öt ellen, hogy a pisztoly nincs megtöltve! - kiáltotta egy harmadik.

Erre is fogadtak.

Engem már untatni kezdett ez a hosszú teketóriázás.

- Ide hallgasson - mondtam -, vagy löje agyon magát, vagy akassza fel a pisztolyt a régi helyére, s menjünk már aludni.

- Úgy van - kiáltották többen -, menjünk már aludni.

- Uraim, kérem, hogy ne mozduljanak el a helyükről! - mondta Vulics homlokához illesztve a pisztoly csövét. Úgy álltunk ott mind, mintha megdermedtünk volna.

- Pecsorin úr - tette hozzá -, vegyen egy kártyát, s dobja fel.

A piros ászt vettem fel az asztalról, most is emlékszem, s feldobtam a levegőbe: mindenkinek elállt a lélegzete; a szemek, melyek félelmet s valami ködös kíváncsiságot fejeztek ki, a pisztolyról most a végzetes ász felé fordultak, mely lebegve szállt lefelé: abban a pillanatban, mikor az asztalt érintette, Vulics elrántotta a ravaszt... csütörtök!

- Hála Istennek - kiáltották többen -, nincs megtöltve!

- Nézzük csak meg jobban - mondta Vulics. Ismét felhúzta a kakast, megcélozott egy ablak fölé akasztott sapkát; a lövés eldördült, füstje ellepte a szobát; amikor a füst eloszlott, levettük a sapkát: pontosan középen lőtte át, s a golyó mélyen belefürödött a falba.

Néhány pillanatig senki sem jutott szóhoz. Vulics teljes lelki nyugalommal söpörte be erszényébe az aranyaimat.

Elkezdődött a találgatás: miért nem sült el a pisztoly az első alkalommal; egyesek azt állították, hogy bizonyosan eldugult a serpenyője, mások azt suttogták, hogy nedves volt a puskapor, Vulics csak azután töltött friss puskaport; de én bebizonyítottam, hogy az utóbbi feltevés alaptalan, mert egész idő alatt nem vettem le a pisztolyról a szememet.

- Milyen szerencsés a játékban! - mondtam Vulicsnak.

- Legelőször életemben - felelte önelégült mosollyal -, ez jobb, mint kártyázni, s bankot adni.

- De egy kicsit veszélyesebb.

- Mondja: kezd-e már hinni az eleve elrendelésben?

- Hiszek; csak azt nem értem, miért volt az az érzésem, hogy ma feltétlenül meg kell halni...

S ez az ember, aki az imént még tökéletes nyugalommal célozta meg a homlokát, hirtelen elpirult, és zavarba esett.

- No de elég ebből! - mondta helyéről felkelve. - Fogadásunknak vége, s most már nem időszerű a megjegyzése... - Fogta a sapkáját s kiment. Ezt különösnek találtam, s nemhiába.

Nemsokára mindnyájan hazafelé indultunk, Vulics különcségeről különbözőképpen vélekedve; engem egyhangúan önzőnek neveztek, mert olyan emberrel fogadtam, aki meg akarta magát löni; mintha bizony nálam nélkül nem is talált volna erre megfelelő alkalmat...

A kozák sztanyica néptelen sikátorain át mentem haza; a tűzpiros telehold a házak zegzugos vonalán túl emelkedni kezdett; a csillagok békésen fénylettek a sötétkék égboltozaton, s én nevetni szerettem volna, mikor elgondoltam, hogy voltak valamikor igen bölcs emberek, akik azt gondolták, hogy az égitestek, részt vesznek egy darab földért vagy kifundált jogért folytatott hitvány pereskedésükben. És mi az igazság? Ezek a lámpások, melyeket véleményük szerint csak azért gyújtottak, hogy bevilágítsák küzdelmeiket és diadalaikat, a régi fényükben égnek, az ő szenvedélyeik és reményeik pedig régen kialudtak velük, mint a tűz, amelyet erdőszelel gyújtott a gondatlan vándor! S mégis: milyen akaraterőt adott nekik az a

bizonyosság, hogy az egész égbolt megszámlálhatatlan lakóival reájuk néz, bár néma, de változatlan együttérzésével!... Mi pedig, szájalomra méltó utódaik, akik meggyőződés, büszkeség, élvezet és félelem nélkül kóborlunk a földön, kivéve azt az önkéntelen szorongást, mely megmarkolja szívünket a kikerülhetetlen vég gondolatára, mi már nem vagyunk képesek nagy áldozatra sem az emberiség javáért, de még a magunk boldogságáért sem, mert tudjuk, hogy ezt elérni lehetetlen, s közömbösen váltunk át az egyik kételkedésből a másikba, ahogy őseink zuhantak tévedésből tévedésbe, s amiképp nekik nem volt, úgy nekünk sincs egyetlen reménysugarunk, még az a meghatározatlan, de erős örömrészünk sem, melyet emberekkel vagy a sorssal harcolva ismerhetünk...

S még sok más efféle gondolat járta meg az eszem; nem állítottam meg őket, mert elvont gondolatoknál nem szeretek elidőzni; mire jó az? Zsenge ifjú koromban álmodozó voltam; szerettem elbecézgetni felváltva sötét és rózsaszínű képeket, melyeket nyugtalan és mohó képzeletem rajzolt. De mi maradt meg mindebből? Csak a kimerültség, mint kísértetekkel vívott éjjeli harc után, és a kusza, zavaros emlékek, melyek tele vannak sajnálkozással. Ebben a meddő küzdelemben a lelkem tüzeit is, az akaratom erejét is elhasználtam, amelyekre feltétlenül szüksége van a cselekvő életnek; mikor beléptem az életbe, gondolatban már átéltem, s unalmat, undort éreztem, mint az, aki elolvassa egy régóta ismert könyv rossz utánzatát.

Ennek az estének az élménye meglehetősen mély nyomot hagyott bennem, s felbolygatta idegeimet. Nem tudom biztosan: hiszek-e most az eleve elrendelésben vagy nem, de ezen az estén erősen hittem, hogy létezik ilyen: a bizonyíték elképesztő volt, s én, noha csúfolkodtam őseinkkel s szolgálatkész asztrológiájukkal, akaratlanul is az ő kerékvágásukba zökkentem; de hamar megfogtam magam ezen a veszélyes úton, mivel az az elvem, hogy semmit sem utasítok el határozottan, semmiben sem hiszek vakon, elvettem a metafizikát, és kezdtem a lábam alá nézni. Helyénvaló is volt ez az óvatosság, mert kis híján elestem: nagy tömegű, puha, de érezhetően élettelen valamiben botlott meg a lábam. Lehajlok - a hold éppen lesütött az útra - és mit látok? Egy karddal kettéhasított disznó fekszik előttem... Alig értem rá megnézni, lépések zaját hallottam: két kozák szalad ki a mellékutcából: egyik odajött hozzám, s megkérdezte, nem láttam-e egy részeg kozákot, aki disznót üzött? Megmondtam neki, hogy kozákot nem láttam, s megmutattam féktelen vitézkedésének szerencsétlen áldozatát.

- A gazember! - szólalt meg a másik kozák. - Mihelyt csíhírral leissza magát, elkezd törni-zúzni, pusztítani mindent, amit talál. Menjünk utána, Jeremejics, meg kell hogy kötözzük, mert különben...

Tovább mentek, én pedig nagy óvatossággal folytattam utamat, s végre szerencsésen elértem szállásomat.

Egy öreg kozák őrmesternél laktam, akit megszerettem jó természetéért, de kiváltképp szép leányáért, Nasztyáért.

Várt a kiskapun most is, mint rendesen, bundácskába burkolódzva; a hold megvilágította az éjszaka hidegétől megkékült ajakát. Alighogy megismert, elmosolyodott, de nekem most nem volt kedvem vele lenni. „Adjon Isten, Nasztya!” - mondtam, és elmentem mellette. Szólni akart valamit, de csak sóhajtas lett belőle.

Bezártam magam mögött a szobám ajtaját, gyertyát gyújtottam, s levettem magamat az ágyra; de az álom ma jobban megvárakoztatott, mint máskor. Szürkült már a keleti ég, mikor elaludtam - ám nyilván úgy volt megírva az egekben, hogy ma éjjel ne aludjam ki magamat. Hajnali négy órakor két ököl verte meg az ablakomat. Felugrottam: mit jelent ezt?...

- Kelj fel és öltözz fel! - kiáltotta be több hang is. Gyorsan felöltöztem és kimentem.

- Tudod, hogy mi történt? - kérdezte egyszerre három tiszt, akik értem jöttek; sápadtabbak voltak, mint a halál.

- Mi történt?

- Vulicsot megölték.

Megdermedtem.

- Meg. Megölték! - ismételték. - Gyerünk gyorsan oda.

- De hova?

- Útközben megtudod.

Elindultunk. Mindent elbeszéltek, és megjegyzésekkel keverték az előadást a különös eleve elrendelésről, mely félórával halála előtt még megmentette a kikerülhetetlen végtől. Vulics egyedül haladt a sötét utcán, s nekifutott az a részeg kozák, aki kettéhasította a disznót; lehet, hogy el is ment volna mellette, anélkül, hogy észrevette volna, ha Vulics, hirtelen megállva, meg nem kérdi tőle: „Kit keresel, pajtás?” - *Téged!* - felelte a kozák, hozzásújtott a kardjával, s válltól majdnem a szívéig szaladt a vágása... A két kozák, akikkel találkoztam, mikor ezt a gyilkost még üldözték, odasietett, felemelte a sebesültet, de már végét járta, s csak két szót tudott mondani: „Igaza van!” Egyedül én értettem meg ennek a két szónak a sötét jelentését: reám vonatkoztak; én akaratlanul megjósoltam szegénynek a sorsát; ösztönöm nem csalt meg: elváltozott arcán valóban megláttam a közeli halál pecsétjét.

A gyilkos bezárkózott egy üres kunyhóba a sztanyica végén: odamentünk. Egész sereg fehérnép futott sírva arrafelé: néha egy-egy elkésett kozák ugrott ki az utcára, nagy sietve kötötte fel törét, s futva megelőzött minket. Rettenetes volt a riadalom.

Végre megérkeztünk: látjuk, hogy a sok ember szorosan körbevette a kunyhót, melynek az ajtaja és ablaktáblái belülről be voltak zárva. A tisztok, kozákok hevesen beszélnek, a nők jajveszékelnak, vádaskodnak, siránkoznak. Közöttük feltűnt nekem egy öregasszonynak örült kétségbeesést kifejező, jellegzetes arca. Vastag gerendán ült, könyökére támaszkodva, s két kézzel a fejét fogta: a gyilkos anyja volt. Ajka néha meg-megmozdult... Imádságot suttogott vagy átkot?

De most már el kellett határoznunk magunkat valamire, s el kellett fogni a gyilkost. Csakhogy senki sem mert legelsőnek behatolni.

Odamentem az ablakhoz, s benéztem a tábla résén: a padlón feküdt sápadtan, pisztoly volt a jobb kezében; véres kardját maga mellé tette. Kifejező szemét félelmetesen forgatta, olykor összerezsent, s a fejéhez kapott, mintha homályosan emlékeznék reá, mi történt az este. Nem olvastam ki valami nagy határozottságot ebből a nyugtalan tekintetből, s azt mondtam az őrnagynak, hogy jobb most betöretni az ajtót, s meghagyni a kozákoknak, hogy vessék reá magukat; jobb megtenni most, mint később, ha már teljesen felocsúdik a részegségből.

Ekkor egy öreg jeszaul odalépett az ajtóhoz, s nevén szólította; a kozák felelt rá.

- Vétkeztél, Jefimics testvér - mondta neki a jeszaul -, nem tehetsz mást: add meg magad!

- Nem adom meg magam! - felelte a kozák.

- Nem félsz az Istentől? Nem vagy te átkozott csecsenc, becsületes keresztény vagy. Ha már elcsábított a bűn, nincs mit tenni: sorsodat el nem kerülöd!

- Nem adom meg magam! - kiáltotta ki a kozák fenyegető hangon, s hallani lehetett a felhúzott pisztolykakas csattanását.

- Hé, anyóka! - szólt oda a jeszaul a vénasszonynak. - Beszélj a fiaddal; neked tán szótfogad... hiszen így csak magára haragítja az Úristent. S látod: ezek az urak is már két órája várnak itt.

A vénasszony merőn reánézett, s megrázta a fejét.

- Vaszilij Petrovics - mondta a jeszaul az őrnagyhoz lépve -, nem adja meg magát: jól ismerem; ha pedig betörjük az ajtót, sokat megölhet közülünk. Nem gondolja, hogy inkább agyon kellene löni? A táblán egy széles nyílás van.

Ebben a pillanatban különös gondolat villant meg eszemben: próbára tenni a sorsot, akárcsak Vulics.

- Várjon - mondtam az őrnagynak -, elfogom én élve. - Meghagytam a jeszaulnak, kezdjen beszélgetni vele, s állítson az ajtóhoz három kozákot, akik résen legyenek: megadott jelre törjék be az ajtót, s rohanjanak a segítségemre. Megkerültem a kunyhót, s odamentem a végzetes ablakhoz: szívem erősen vert.

- Ó, te átkozott! - kiáltotta a jeszaul. - Csak csúfolkodsz velünk, ugye? Azt hiszed tán, nem fogunk veled elbánni? - Elkezdte az ajtót verni teljes erejéből: én, a résen benézve követtem a kozák minden mozdulatát, aki énfelőlem nem számított támadásra, majd hirtelen lerántottam az ablaktáblát, s fejjel beugrottam az ablakon. Lövés dördült a fülem felett, a golyó vállrojtomat horzsolta. De a szobát megtöltő füstben ellenfelem nem találta meg a mellette fekvő kardot. Megragadtam a két kezét; a kozákok berontottak, s nem telt bele három perc, a bűnöst megkötözték, s örkísérettel elvezették. A tömeg szétoszlott, a tiszték gratuláltak nekem - bizony, volt is mihez.

Nos, ezek után hogy is ne lenne fatalista az ember? Bár ki tudja valójában, hogy van-e meggyőződése valamiről vagy nincs?... Mert hányszor érezzük meggyőződésnek azt, ami csak érzécsalódás, vagy értelmünk baklövése!... Szeretek mindenben kételkedni, ez a hajlandóság nem zavarja a jellem határozottságát, ellenkezőleg, ami engem illet, mindig bátrabban megyek előre, amikor nem tudom, hogy ott mi vár reám. Hiszen a halálnál rosszabb ügysem történhet - a halált pedig nem kerüli el az ember!

Mikor visszatértem az erődbe, elbeszéltem Makszim Makszimicsnak mindent, ami velem történt, és aminek tanúja voltam, s meg akartam tudni tőle, mi a véleménye az eleve elrendelésről. Először nem értette meg a szót, de tőlem telhetően megmagyaráztam neki, mire így szólt, fejét jelentősen csóváltgatva:

- Persze, persze, kérem! Elég furcsa eset!... Egyébként ezek az ázsiai pisztolykakasok sokszor mondanak csütörtököt, ha rosszul kenik meg, vagy ha nem elég erősen húzza meg az ujjával az ember. Bevallom, nem kedvelem az ilyen cserkeszpuskákat; nem illenek a magunkfajta emberhez: az agy kicsi, egykettőre megperzseli az orrunkat... Ellenben a cserkeszkardok, azok előtt tisztelettel meghajolok!

S rövid eltűnődés után még hozzátette:

- Sajnálom a szerencsétlent... A sátán biztathatta rá, hogy részeggel beszélgessen éjjel! Meg aztán, neki nyilván már születésekor meg volt írva a sorsa!

Több szót nem sikerült kicsalni belőle: általában nem szereti a metafizikai eszmecseréket.

.oOo.